

Samrådsredogörelse

ÖP nu-2035

Samrådsredogörelse

Förslag till översiktsplan för Dals-Eds kommun

Samråd 3 mars – 30 september 2020

Kommunstyrelsen beslutade 2020-02-05 § 11 om samråd för ny ÖP nu-2035. Samrådstiden pågick under perioden 2020-03-03 - 2020-09-30 och totalt inkom 53 yttranden.

Under samrådstiden erbjöds samtliga bygdegårdsföreningar samrådsmöten och möten hölls i Töftedal, Nössemark, Håbol, Rölanda och Ed. Totalt deltog ca 65 personer i de olika samrådsmötena. Med anledning av pågående pandemi togs också en rad samrådsfilmer fram som under samrådstiden fanns tillgängliga via kommunens hemsida. Planerad workshop för skolorna fick ställas in med anledning av pandemin och då det beslutats om besöksförbud på skolorna fick istället samtliga förskolor och skolor material tillsänt sig för att kunna genomföra egna workshops. Totalt deltog 7 klasser från grundskolan med synpunkter. Kungörelse om samrådet publicerades på kommunens hemsida och i tidningen Dalslänningen. Dalslänningen publicerade även redaktionella artiklar om förslaget till översiktsplan i mars och augusti 2020. Affischer sattes upp i kommunens lokaler och en trottoarpratator med affisch stod placerad på Storgatan. Informationsflyers fanns tillgängliga i kommunhuset, utvecklingscenter och vid samrådsmöten. Förskolor, grundskola och gymnasium fick också flyers att lämna ut till samtliga elever.

Synpunkterna från samrådet har sammanställts i sin helhet i samrådsredogörelsen. I samrådsredogörelsen finns också förslag till kommentarer för återkoppling samt fortsatt arbete med granskningshandlingen.

Avsändare	Antal
Myndigheter	12
Kommuner	4
Föreningar	3
Företag	1
Privatpersoner	17
Samrådsmöten	6
Nämnder	3
Skolor	7
TOTALT	53

Inkomna synpunkter

Myndigheter

Energimyndigheten
Försvarsmakten
Förvaltningen för kulturutveckling, VGR
Lantmäteriet
Luftfartsverket (LFV)
Länsstyrelsen
Post- och telestyrelsen (PTS)
Skogsstyrelsen
Statens Geotekniska Institut (SGI)
Svenska kraftnät
Trafikverket
Västra Götalandregionen (VGR)

Kommuner

Bengtstors kommun
Melleruds kommun
Tanums kommun
Årjängs kommun

Föreningar

Dals-Eds båtklubb
Företagarna Dals-Ed
Swesport CK

Företag

Vattenfall

Privatpersoner

Privatperson 1-17

Samrådsmöten

Ed
Håbol
Nössemark
Rölanda
Töftedal

Nämnder

Dalslands miljö- och energinämnd
FOKUS-nämnden
Socialnämnden

Skolor

Snörumsskolan
Hagaskolan

Myndigheter

Energimyndigheten

Energimyndighetens ställningstaganden

Energimyndigheten noterar att det finns ett riksintresseområde för vindbruk i kommunen och att kommunen har tagit hänsyn till detta område i översiktsplaneringen.

Energimyndigheten anser att kommunen har gjort en genomtänkt avvägning mellan riksintresseområdet för vindbruk och andra intressen samt i utpekandet av andra områden som lämpliga för vindkraft.

[Kommentarer: Noteras.](#)

Försvarsmakten 2020-06-03

Försvarsmakten har följande synpunkter i rubricerat ärende.

Bakgrund

Försvarsmakten har genom Länsstyrelsen i Västra Götalands län beretts tillfälle att framföra synpunkter på förslag till översiktsplan för Dals-Eds kommun.

Försvarsmakten ansvarar, i enlighet med förordningen om hushållning med mark och vattenområden (1998:896), för riksintressen för totalförsvarets militära del (3 kap 9§ miljöbalken). Försvarsmakten är som sektormyndighet ansvarig för att identifiera, samråda om, besluta om och presentera underlag för dessa riksintresseanspråk. Försvarsmakten fattade beslut om nu gällande riksintressen och områden av betydelse för totalförsvarets militära del den 2019-12-18.

I begreppet militär del ingår även andra myndigheters områden och verksamhet så som FOI, FRA och FMV, varför Försvarsmakten företräder även dessa vad gäller riksintressen och samhällsplanering. De riksintressen som påverkar kommuner, länsstyrelser eller andra aktörer i plan- och lovärenden eller tillståndsärenden redovisas i Försvarsmaktens riksintressekatalog. Riksintressekatalogen finns tillgänglig länsvis på Försvarsmaktens hemsida: www.forsvarsmakten.se/riksintressen.

Försvarsmaktens synpunkter

Enligt PBL ska kommunen i sin översiktsplan redovisa riksintressen och hur kommunen avser att tillgodose dessa.

I översiktsplanen bör en text som beskriver riksintressen för totalförsvarets militära del återfinnas. Stöd för en sådan text kan tas av den kursiva exempeltexten nedan.

Riksintresset för totalförsvarets militära del (3 kap 9§ andra stycket miljöbalken) kan i vissa fall redovisas öppet och i andra fall inte. Dels finns områden i form av övnings- och skjutfält och flygfloattiljer som redovisas öppet, dels områden som av sekretesskäl inte kan redovisas öppet. De senare har oftast koppling till spanings-, kommunikations- och underrättelsesystem. Huvuddelen av Sveriges kommuner är i olika omfattning berörda av riksintressena.

Dals-Eds kommun berörs inte av några öppet utpekade riksintressen för totalförsvarets militära del.

För att säkerställa att ingen skada sker på de riksintressen som omfattas av sekretess och inte alls kan redovisas öppet på karta, är hela landets yta samrådsområde för objekt högre än 20 m utanför tätort och högre än 45 m inom tätort. Det innebär att alla ärenden avseende höga objekt måste skickas på remiss till Försvarmakten.

Vindkraft

För att säkerställa att eventuella områden som pekas ut som lämpliga för etablering av vindkraft inte hamnar i konflikt med Försvarmaktens tekniska system måste en förfrågan ställas till myndigheten.

[Kommentar: Exempeltext läggs till. Förtydligande om att förfrågan måste ställas till försvarmakten vid etablering av vindkraft läggs till.](#)

Förvaltningen för kulturutveckling, Västra Götalandsregionen

Våra synpunkter:

Översiktsplanen är ett omfattande dokument och vi har inte möjlighet att granska det i alla dess delar men har gjort en översiktlig granskning kring rubrikerna som berör kulturmiljövård.

Vår bedömning är att kulturarvet och kulturmiljön borde lyftas fram tydligare som en resurs och utvecklingsområde i planen. Dessa är en viktig del av samhällets infrastruktur med stor betydelse både för kommunens nuvarande och framtida invånare tillsammans med besökare och turister.

Vi vill påpeka betydelsen av ett kulturmiljöprogram. Det finns ett sådant för kommunen "Program för kulturminnesvård, Dals Eds kommun, Dals Eds kommun och Länsstyrelsen i Älvsborgs län 1984". Detta nämns dock inte och är som planeringsunderlag rimligen till delar inaktuellt och föråldrat men kan eventuellt användas vid framtagandet av ett mer aktuellt program. En jämförelse ligger nära till hands med kommunens naturvårdsprogram från 2012 som bl a omnämns under rubriken Natur- och kulturmiljövården.

Under denna rubrik och även längre fram i ÖP-förlaget nämns kommunens kulturhistoriska byggnadsinventering, sammanställd 2013. Denna är ett viktigt underlag men kan inte jämföras med ett mer heltäckande kulturmiljöprogram. Ett sådant tar ett större grepp över kulturarvet och kulturmiljövården med landskap, bebyggelse och fornlämningar. Här utgör de byggnads- och bebyggelsevården som beskrivs i byggnadsinventeringen förstås en viktig del men behöver kompletteras. Ett kulturmiljöprogram kan utformas på olika sätt men bör också så innehålla mer tydliga mål med kulturmiljöarbetet förutom de rena beskrivningar (som är viktiga kunskapsunderlag) och utgöra ett till delar mer strategiskt planeringsunderlag.

[Kommentar: Framtagande av kulturmiljöprogram finns i genomförandeplan. Hänvisning till "Program för kulturminnesvård, Dals Eds kommun, Dals Eds kommun och Länsstyrelsen i Älvsborgs län 1984" läggs till i ÖP.](#)

Lantmäteriet

Vid genomgång av planförslagets samrådshandlingar har följande noterats:

Översiktsplanen berör endast indirekt lantmäteriets kommande arbete. Många av de förändringar som beskrivs i planen kommer i och för sig att innebära att fastighetsindelningen kommer att behöva förändras eller att fastighetsanknutna rättigheter (servitut, ledningsrätter, gemensamhetsanläggningar etc.) kommer att behöva bildas. Omfattningen av dessa behov kommer dock att konkretiseras i senare skeden, t. ex. då områden detaljplanläggs.

Lantmäteriets synpunkter:

En fråga som kan, men inte måste, belysas i en översiktsplan är om kommunen har någon uttalad strategi för inom vilka områden man avser tillämpa enskilt huvudmannaskap för allmänna platser i detaljplaner. Enskilt huvudmannaskap för allmänna platser kan enligt plan- och bygglagen tillämpas om särskilda skäl finns för detta. Om det är aktuellt att tillämpa enskilt huvudmannaskap i någon del av kommunen kan det vara ett bra stöd vid framtida planläggning att dessa områden och de särskilda skälen redovisas i översiktsplanen.

I övrigt har Lantmäteriet inga synpunkter på planförslaget.

Kommentar: Strategi för huvudmannaskap är inte aktuellt just nu för Dals-Eds kommun att ta ställning till i ÖP.

Luftfartsverket

LFV vill i egenskap av sakägare för CNS-utrustning avge följande yttrande:

Dals-Eds kommun berörs av den s.k. MSA-påverkande ytan (skyddsområde på 60 km kring flygplats där flygplanen påbörjar den sista delen av inflygningen) för Trollhättan-Vänersborgs flygplats som utgör riksintresse. Detta framgår endast ytterst kort i översiktsplanen. Flygtrafiken rör sig med fastställda marginaler över den MSA-påverkande ytan, vars höjd är samma som högsta hinder inom ytan. Nya hinder kan ha en negativ inverkan på flygtrafiken. Av översiktsplanen bör framgå att lokalisering av höga byggnader/föremål (exempelvis vindkraft) inom den MSA-påverkande ytan ska samrådats med berörd flygplats. Konsekvenser av hinderbegränsande områden och bullerkurvor ska redovisas i översiktsplanen i form av restriktioner och eller rekommendationer. Detta görs inte i översiktsplanen.

Kommentar: Text kompletteras med att lokalisering av höga byggnader/föremål inom MSA-påverkade ytan ska samrådats med berörd flygplats.

Ej heller framgår vad som gäller för höga objekt generellt vilket bör framgå i översiktsplanen. LFV vill påminna kommunen om att följande gäller för civil luftfart:

Alla byggnadsobjekt oavsett typ som master, torn, pyloner, skyltar, konstverk, byggnader etc. som är högre än 20 meter över mark eller vattenytan skall remitteras till LFV. Detta gäller oavsett position på svenskt territorium. Befinner sig objektet till havs eller i insjö skall även Kustbevakningen i Karlskrona remitteras.

LFV vill att vår elektroniska blankett används i dessa ärenden. Instruktioner och blankett att ladda ner finns på: <http://www.lfv.se/tjanster/lufttrumstjanster/cns-analys> under rubriken "Ladda ner". Vi

behöver endast en korrekt ifylld blankett i dessa ärenden. LFVs remisstjänst i dessa ärenden benämns CNS-analys.

Observera att som en konsekvens av ovanstående skall även alla vindkraftverk som är högre än 20 meter över mark eller vattenyta, oberoende av position, remitteras till LFV. Detta gäller överallt, även inom områden speciellt utpekade för vindkraft.

Vidare gäller att alla objekt som är högre än 20 meter över mark eller vattenytan som förekommer i kommunala planer skall remitteras till LFV.

Kommentar: Text kompletteras med definition och vägledning för höga objekt.

Samråd skall alltså inte enbart ske med Försvarmakten när det gäller höga objekt utan även med LFV för civil luftfart. Vidare skall alltid samråd ske med berörda flygplatser inom 60 km radie från det objekt som är högre än 20 meter över mark eller vattenytan som skall uppföras.

För Försvarmakten gäller att objekt högre än 45 meter inom sammanhållen bebyggelse samt högre än 20 meter utanför sammanhållen bebyggelse skall samrådas med Försvarmakten. Observera skillnaden i höjder gentemot civil luftfart ovan.

Dessa regler framgår inte heller av översiktsplanen. Det bör klargöras i översiktsplanen vad som gäller för höga objekt både när det gäller Försvarmakten och civil luftfart.

Kommentar: Text kompletteras.

LFVs CNS-utrustning finns dels på och invid flygplatser men även ute i terrängen runt om i Sverige. Dessa anläggningar är skyddsobjekt enligt lag och de får inte avbildas på kartor, foto eller liknande. De omges av olika stora skyddsområden beroende på typ av utrustning. Inte heller skyddsområdena får avbildas i kommunala planer eller på kartor. LFV har remisstjänsten CNS-analys för att vi skall kunna bedöma eventuell påverkan på vår CNS-utrustning av höga objekt.

Observera att det är varje flygplats för sig som ansvarar för sina in- och utflygningsvägar och hinderytor, inte LFV. Därför har LFV den avgiftsbelagda tjänsten Flyghinderanalys för att flygplatserna skall kunna ta ställning till en etablering av ett högt objekt. Det är i regel uppsättaren av ett högt objekt som skall beställa och bekosta en Flyghinderanalys om en sådan anses nödvändig. LFV avgör detta från fall till fall.

I övrigt har LFV inget att erinra mot översiktsplanen.

Detta yttrande gäller på utfärdandedatum. LFV förbehåller sig rätten att revidera yttrandet vid ny prövning om regelverk gällande störningar på CNS-utrustning förändras, eller om ny CNS-utrustning etableras i hindrets närhet.

Med CNS-utrustning menas utrustning för kommunikation, navigation och övervakning (Communication, Navigation, Surveillance). Analysen grundar sig på Svensk Standard 447 10 12 utgåva 1:1991 "Skyddsavstånd för luftfartsradiosystem mot aktiva och passiva störningar för elektrisk kraftöverföring och tågdrift", Standardiseringskommissionen i Sverige, samt på ICAO DOC 015.

VIKTIGT: I vårt remissvar har LFV inte analyserat konsekvenser för flygvägar till och från flygplatser, samt om CNS-utrustning ägd av flygplats kan riskera att bli påverkad. Berörda flygplatser skall därför

alltid tillfrågas som sakägare om byggnadsverk över 20 meter ingår i planer, eller om flygplatserna av annan anledning misstänks kunna bli påverkade av en etablering. Med berörd flygplats avses att etableringen hamnar inom flygplatsens MSA-yta ca 60 km ut från flygplatsen. MSA är den hinderyta som är störst och står för "Minimum Sector Altitude".

Kommentar: Tillägg om att berörda flygplatser ska tillfrågas som sakägare vid planläggning av byggnadsverk över 20 meter eller om de av annan anledning misstänks kunna bli påverkade av etablering görs.

LFV erbjuder produkten Flyghinderanalys, där vi utför kontroll av flygvägar, luftrum och all tänkbar radioutrustning för luftfarten. För mer information, se www.lfv.se/flyghinderanalys.

Kommentar: Noteras.

Länsstyrelsen, Västra Götaland

Inledning

Dals-Ed kommun har ställt ut Översiktsplan nu-2035 på samråd. Länsstyrelsen ska enligt 3 kap. 10 § plan- och bygglagen (PBL) vid samråd om översiktsplan särskilt:

- ta till vara och samordna statens intressen
- ge råd i fråga om sådana allmänna intressen enligt 2 kap. PBL som hänsyn bör tas till vid beslut om mark- och vattenanvändningen,
- verka för att riksintressen tillgodoses – 3 och 4 kap. miljöbalken (MB), att miljö kvalitetsnormer (MKN) enligt 5 kap. MB följs och att redovisningen av områden för landsbygdsutveckling i strandnära lägen är förenlig med 7 kap. MB,
- verka för att mellankommunala frågor samordnas på lämpligt sätt samt
- verka för att bebyggelse och byggnadsverk inte blir olämpliga med hänsyn till människors hälsa eller säkerhet eller risken för olyckor, översvämning eller erosion.

I rollen att ta tillvara och samordna statens intressen har Länsstyrelsen inhämtat synpunkter på förslaget till översiktsplan från berörda myndigheter. Yttranden över planförslaget har inkommit från Energimyndigheten, Forsvarsmakten, Lantmäteriet, Luftfartsverket, Post- och telestyrelsen (PTS), Skogsstyrelsen, Svenska Kraftnät, Statens Geotekniska Institut (SGI) och Trafikverket. Kopior av yttrandena överlämnas till kommunen för kännedom.

Samlad bedömning

Länsstyrelsen välkomnar att kommunen tagit fram ett förslag till ny översiktsplan. Översiktsplanen innebär inga stora förändringar i mark- och vattenanvändningen, utan bygger genom en effektivisering på de strukturer som finns i kommunen idag. Länsstyrelsen bedömer det som en rimlig och lämplig inriktning för den fysiska planeringen i Dals-Ed.

Översiktsplanen innehåller många ställningstaganden och vägledning sammanfattat i punktform, men för respektive utvecklingsområde kan vägledningen ändå bli tydligare. Länsstyrelsen ser ett behov av att riktlinjerna under vägledning/ställningstagande utvecklas och bli mer detaljerade för att bättre

beskriva påverkan på allmänna intressen, riktlinjer för fortsatt prövning och behov av utredningar för respektive utvecklingsområde.

[Kommentar: Utformning av riktlinjer ses över.](#)

Även när det gäller riksintressen behöver översiktsplanen bli tydligare. Länsstyrelsen bedömer att konflikterna med riksintressen överlag inte är särskilt stora, men att kommunen ändå behöver utreda och visa på hur riksintressena ska tillgodoses. För att ge underlag för bedömning av risken för påtaglig skada på riksintresse behöver kommunen för varje riksintresseområde tydligare bedöma påverkan på dem och formulera ställningstaganden och riktlinjer för hur de ska hanteras. Det är särskilt viktigt för att bedöma föreslagen mark- och vattenanvändning vid Bältnäs-Skansens, Timmerdalen-Bergslätt och utvecklingsområdena kring Ed.

[Kommentar: Bedömning av hur riksintressen ska tillgodoses ses över.](#)

Översiktsplanen innehåller bara en redovisning av MKN för de större vattenförekomsterna. För att Länsstyrelsen ska kunna bedöma om det som föreslås medverkar till att MKN enligt 5 kap. MB följs behöver samtliga klassade vattenförekomster i kommunen bedömas.

[Kommentar: Bedömning av samtliga klassade vattenförekomster läggs till.](#)

Länsstyrelsen bedömer att flertalet av de föreslagna områdena för landsbygdsutveckling i strandnära läge är lämpliga som LIS-områden, men avgränsningarna kan i många fall behöva studeras mera i detalj. Några av områden bedömer Länsstyrelsen som olämpliga för LIS. Det handlar om områden som riskerar att påtagligt skada riksintressen eller områden som ligger för långt ifrån service och tätorter.

Länsstyrelsen bedömer att den i planen föreslagna mark- och vattenanvändning som berör andra kommuner samordnas på lämpligt sätt.

När det gäller människors hälsa och säkerhet eller risken för olyckor, översvämning eller erosion behöver kommunen i översiktsplanen utveckla vissa delar. Det gäller framförallt skyfall, översvämning och tillräckliga avstånd till farligt godsleder och olika verksamheter.

[Kommentar: Skyfall, översvämning och avstånd till farliga godsleder och verksamheter ses över.](#)

Länsstyrelsens synpunkter gällande ingripandegrunder enligt 11 kap. 10 § PBL

Riksintressen

Allmänt

Översiktsplanen innehåller allmänna rekommendationer om placering, utformning och att riksintressen ska beaktas. För att ge underlag för bedömning av risken för påtaglig skada på riksintresse behöver kommunen för varje riksintresseområde tydligare bedöma påverkan på dem och formulera ställningstaganden och riktlinjer för hur de ska hanteras. Länsstyrelsen rekommenderar också att kommunen ser över vilka begrepp som används i översiktsplanen, till exempel används vid några tillfällen "beaktas" där det är lämpligare att använda "tillgodoses".

[Kommentar: Begrepp, ställningstaganden och riktlinjer för riksintressen ses över.](#)

Naturvård och/eller friluftsliv (3 kap. 6 § MB) och/eller rörligt friluftsliv enligt (4 kap. 2 §§ MB) Stora Le

Kommunen föreslår ett större utvecklingsområde för fritidsbebyggelse norr och väster om Nössemark. Det behöver utvecklas hur ny bebyggelse i detta område kan tillkomma utan att skada riksintressena vid Stora Le. Det kan vara lämpligt att i kartbilagan markera att de sjönära delarna inte bör ingå i utvecklingsområdet (med förbehåll för LIS-områdena).

Kommentar: Förtydligande av hur riksintressen ska skyddas läggs till för området.

En full utbyggnad av LIS-området Bältnäs-Skansan (område 1) även nyckelbiotoper tas i anspråk, kan påtagligt skada riksintressen. Ett område runt Ed är också utpekad som värdestrakt för skyddsvärda ekar. Karta som redovisar utvecklingsområde för bebyggelse visar större areal för bebyggelse än LIS-området. Om inte kommunen kan visa hur tillräcklig hänsyn ska tas finns uppenbar risk för påtaglig skada på riksintressen. Behöver förklaras hur skada kan undvikas.

Kommentar: Förtydligande av hur riksintressen ska skyddas och skada undvikas läggs till för området.

LIS-område Nössemarks-Dalen (område 6) tangerar en nyckelbiotop inom en värdekärna för lövskog. En noggrannare avgränsning av de skogliga naturvärdena behöver göras innan dispenser eller planläggning, för att inte riksintressen ska riskera att skadas.

Kommentar: Krav på mer noggrann avgränsning av skogliga naturvärden innan dispenser eller planläggning läggs till för området.

I avsnittet om Nössemark gör kommunen ett ställningstagande om att riksintressen "ska beaktas och avvägningar ska ske mellan riksintressen och behovet att utveckla Nössemark". Länsstyrelsen anser att det är viktigt att kommunen ändrar till att riksintressena ska tillgodoses och skyddas från påtaglig skada. Att utveckla Nössemark är ett allmänt intresse som inte får vägas mot riksintressena om detta medför påtaglig skada på riksintressena.

Kommentar: Förtydligande av att riksintressen ska tillgodoses och skyddas från påtaglig skada läggs till för området.

För Håbol skriver kommunen att det finns utvecklingspotential längs östkustdelen av Stora Le. Det bör förklaras vad det kan innebära och hur man ska tillgodose riksintressen och strandskydd.

Kommentar: Förtydligande av hur riksintressen och strandskydd ska tillgodoses läggs till för området.

Kommunen slår fast att fiskodlingar kan tillåtas endast om de har minimal påverkan på miljön, men att landbaserad fiskodling kan tillåtas. Det saknas en analys av var och i vilken omfattning det är möjligt utan att komma i konflikt med berörda riksintressen.

Kommentar: Analys av placering och omfattning läggs till.

Örekilsälven

Kommunen ser positivt på en satsning på fisketurism i vattendragen. Det behöver av översiktsplanen framgå att det inte får medföra påtaglig skada på riksintressena.

Kommentar: Förtydligande av hur riksintressen ska skyddas läggs till för området.

När det gäller översiktsplanens vägledning för Örekilsälven bör kommunen uppmärksamma att det i anslutning till Gesäter finns en koncentration av ängs- och betesmarker. Området bildar ett så kallat värdenätverk av värdefulla gräsmarker, se Länsstyrelsen WebbGIS för grön infrastruktur.

[Kommentar: Värdenätverk av värdefulla gräsmarker läggs till för området.](#)

Dals-Edsplatån och Lilla Le

Översiktsplanen saknar helt vägledning för riksintresset Dals Edsplatån och Lilla Le. Kommunen måste visa hur riksintresset ska tillgodoses.

[Kommentar: Förtydligande av hur riksintressen ska skyddas läggs till för området.](#)

LIS-område Timmerdalen-Bergslätt (område 2) berör geomorfologiska objekt av väsentlig betydelse för riksintresset. Här finns en uppenbar risk för påtaglig skada på riksintresset.

[Kommentar: LIS-området ses över.](#)

Övriga områden av riksintresse för naturvård och friluftsliv

Vad gäller övriga områden av riksintresse för naturvård och friluftsliv innehåller översiktsplanen inga konkreta förslag som riskerar att skada riksintressena.

Natura 2000 (riksintressen enligt 4 kap. 8 § MB)

Länsstyrelsen bedömer att översiktsplanen inte innehåller några konkreta förslag som riskerar att påverka Natura 2000-områden, men i anslutning till Håbol finns Natura 2000-området Långelidstjärnet. Kommunen bör i översiktsplanen beskriva vilka hänsyn som behöver tas för att inte riskera att skada naturvärdena.

[Kommentar: Förtydligande av hur naturvärdena ska skyddas läggs till för området.](#)

Kulturmiljövård (3 kap. 6 § MB)

Länsstyrelsen bedömer att det främst finns risk för påverkan på riksintresseområden för kulturmiljövården runt centralorten. Kärnvärdena utgörs här av fornlämningsmiljöer, främst gravar, som speglar Dalslands bebyggelsehistoria under förhistorisk tid och flera skansanläggningar. Riksintresseområdet är indelat i fyra delområden med särskilda värden. I förhållande till utpekad markanvändning i översiktsplanen finns risk för påverkan på riksintresse- områdets delområden 10:1 Äng-Edsbräckan (bostäder sydväst om Lilla Le), 10:2 Hindalebyn (utvecklingsområde för handel söder om väg 164 vid Jordbron) och 10:5 Haknäs (utvecklingsområde vid Bälån). Här behöver kommunen tydligare visa hur riksintresseområdets värden ska tillgodoses vid exploatering för att undvika påtaglig skada. Detta gäller även för riksintresset för kulturmiljövård Töftedal-Gesäter. Det görs genom att redovisa värden, kvaliteter och resurser att bevara och bygga vidare på.

[Kommentar: Förtydligande av hur riksintressen ska skyddas läggs till för områdena.](#)

Energiproduktion (3 kap. 8 § MB)

Kommunen står kvar vid den bedömning som tidigare gjorts att riksintresset naturvård ska ges företräde före riksintresset för energiproduktion (vindkraft). Länsstyrelsen delar kommunens bedömning att naturvårdens riksintresse på lämpligast sätt främjar en långsiktig hushållning med marken. Området har höga naturvärden och berörs direkt eller indirekt av skydd som Natura 2000 och naturreservat.

Totalförsvaret (3 kap. 9 § miljöbalken)

Kommunen behöver komplettera översiktsplanen med en text som beskriver riksintressen för totalförsvarets militära. Försvarsmakten har tagit fram ett förslag som kan fungera som stöd för hur kommunen kan formulera texten, se Försvarsmaktens yttrande.

[Kommentar: Försvarsmaktens textförslag läggs till.](#)

Miljö kvalitetsnormer

Vatten

Översiktsplanen innehåller texter om vattenkvalitet och miljö kvalitetsnormer och tabell som visar ekologisk status i de större sjöarna och vattendragen i kommunen. Länsstyrelsen vill uppmärksamma på att det finns fler klassade vattenförekomster i kommunen. Det framgår inte av översiktsplanen varför kommunen avgränsat redovisningen till enbart de större vattenförekomsterna. En bedömning behöver göras av vilka vattenförekomster (stora som små) och vars status som kan komma att beröras av översiktsplanens föreslagna mark- och vattenanvändning. Även i miljökonsekvensbeskrivningen har endast större vattenförekomster redovisats.

[Kommentar: Samtliga klassade vattenförekomster och bedömning av dessa läggs till i ÖP och MKB.](#)

Strandskydd och landsbygdsutveckling i strandnära lägen (LIS)

Allmänt

Upplägget och redovisningen är bra och tydlig. Det framgår till exempel att det finns frågor som behöver utredas vidare. Kommunen skriver att LIS-områdena bör inventeras avseende grön infrastruktur, skyddade arter och biotopskyddade objekt. Länsstyrelsen anser att en naturvärdesinventering på förstudienivå bör göras för varje område och naturvärdesinventering i fält i de fall förstudien ger indikation på förhöjda naturvärden. Sannolikt är flertalet av de föreslagna områdena lämpliga för LIS, men avgränsningarna kan i många fall behöva studeras mera i detalj.

[Kommentar: Förtydligande görs att naturvärdesinventering på förstudienivå ska göras innan exploatering och i de fall det finns indikationer på förhöjda naturvärden ska fältstudie göras.](#)

Många av LIS-områden ligger inom riksintresse för friluftsliv och/eller naturvård. Detta är svårt att komma ifrån, då sådana riksintressen täcker stora delar av kommunen. Eftersom strandskyddets syften är att skydda friluftsliv och växt- och djurliv behöver LIS-utpekande inom riksintressen för naturvård och friluftsliv ske med stor restriktivitet. En rimlig princip, för att begränsa påverkan på riksintressena, är att inte utse LIS-områden för bostadsbebyggelse i delar av riksintressen som idag inte är bebyggda. Länsstyrelsen bedömer att kommunen lever i huvudsak upp till en sådan ambition. Biotoper som har koppling till de värden som ligger till grund för riksintresset behöver också undantas för att ett område ska anses lämpligt för LIS.

[Kommentar: LIS-områdena ses över.](#)

Bestämmelsen i 7 kap 18 f § miljöbalken om fri passage avser inte bara människors möjlighet att passera, utan den skyddar också villkoren för växt- och djurlivet i den zon som generellt har den mest rika biologiska mångfalden. Passagen behöver ha en sådan omfattning att den i praktiken inte

avhåller allmänheten för att passera. Bredden bör normalt vara minst några tiotals meter. Efter vad Länsstyrelsen kan utläsa av kartorna är den fria passagen i en del fall alltför snäv eller obefintlig.

[Kommentar: Den fria passagen ses över.](#)

I en del områden föreslår kommunen boende och turistisk verksamhet. Där behöver kommunen visa hur båda ändamålen ska kunna tillgodoses utan att exempelvis successiva dispenser för bostadshus ges i sådan omfattning att möjligheter till verksamheter försvinner.

[Kommentar: LIS-områdena ses över.](#)

I flera av områdena för bostadshus föreslår kommunen att tillkommande byggnader ska prövas utan planläggning. Länsstyrelsen vill därför påminna om att prövning av strandskyddsdispens (enligt 7 kap d § MB) för enstaka nytt en- eller tvåbostadshus, istället för att pröva om den bidrar till landsbygdsutveckling, får beakta att den nya byggnaden läggs i anslutning till ett befintligt bostadshus. Det handlar alltså om att bygga vidare utifrån den bebyggelse som redan finns i eller invid området. För fler än enstaka bostadshus vid ett och samma tillfälle behövs därför detaljplan om LIS-reglerna ska tillämpas.

[Kommentar: Förtydligande text om när detaljplan är nödvändig inom LIS-områden.](#)

Områden för ny bostadsbebyggelse behöver, för att kunna förväntas bidra till bibehållande eller utveckling av kommunal och kommersiell service, ligga på rimligt avstånd från serviceorter.

[Kommentar: Texten förtydligas kring hur ny bostadsbebyggelse bidrar till bibehållande eller utveckling av kommunal och kommersiell service. Avstånd till närmaste serviceort läggs till.](#)

Omfattningen av vilka vattenområden som ingår i LIS-områdena behöver bli tydligare. Av texten framgår att vattenområden ingår i de föreslagna LIS-områdena, men samtidigt syns det inte på kartorna, vilket gör det otydligt.

[Kommentar: Omfattning av vattenområden förtydligas i kartorna.](#)

Det är inte beskrivet vilken del av vattenområden som kan bli aktuella och det är inte heller beskrivet vilka förutsättningar som finns för bryggor i områdena. Om vattenområden ska ingå behöver bedömningen utvecklas med bland annat lämpligheten att anlägga bryggor på platsen och påverkan på miljö kvalitetsnormer för vatten.

[Kommentar: Bedömning av lämplighet för bryggor läggs till.](#)

Bälnäs-Skansan (område 1)

Länsstyrelsen bedömer att området delvis är olämpligt som LIS-område. I områden finns nyckelbiotoper av grundläggande betydelse för riksintresset för naturvård. I norra delen finns en nyckelbiotop och i sydost berörs till liten del en annan nyckelbiotop. För att undvika skada på riksintresset och för att vara lämpligt som LIS-område behöver nyckelbiotoperna undantas. Avgränsning av lämpligt LIS-område bör göras i fält. I området finns även skyddsvärda träd, som behöver tas hänsyn till. Deras betydelse förstärks av att de ingår i en värde trakt. Området bedöms också påverkas av fornlämningskydd enligt 2 kap. kulturmiljölagen.

[Kommentar: LIS-området ses över och gränserna justeras.](#)

Timmerdalen-Bergslätt (område 2)

Området ingår i riksintresset Dals-Edsplatån och Lilla Le där riksintresset grundas på de geovetenskapliga värdena. Inom LIS-området finns geologiska formationer av grundläggande betydelse för riksintresset. Särskilt skyddsvärda delar är, enligt värdebeskrivningen, randmoränen söder om Timmertjärn och kanjonbildningen mellan Stora Sågtjärn och Timmertjärn. En eventuell utbyggnad behöver föregås av en geovetenskaplig utredning för bedömningen av skada på riksintresset.

[Kommentar: LIS-området ses över. Krav på geovetenskaplig utredning innan exploatering läggs till.](#)

Nössemarks-Strand (område 3)

Länsstyrelsen bedömer att området är lämpligt som LIS-område, men att hänsyn behöver tas till samband mellan gräsmarker och de rika fornlämningsmiljöerna i området. Fornlämningarna kan förväntas ha stora fornlämningsområden som inte bör bebyggas.

[Kommentar: LIS-området ses över.](#)

Nössemarks-Dalen (område 6)

LIS-området Nössemarks-Dalen tangerar en nyckelbiotop inom en värdekärna för lövskog. För att inte riskera att skada riksintresset krävs en noggrannare avgränsning av de skogliga naturvärdena innan dispenser eller planläggning.

[Kommentar: Krav på mer noggrann avgränsning av skogliga naturvärden innan dispenser eller planläggning läggs till.](#)

Sund (område 8)

Länsstyrelsen bedömer att det nya området i norr är olämpligt som LIS-område. Området som ligger område av riksintressen och är beläget mellan ett naturreservat och stranden. När det gäller det södra området skriver kommunen att det består av särskilt värdefull betesmark, men att denna del redan är bebyggd och saknar särskilda naturvärden. Länsstyrelsen har svårt att avgöra vilket område som avses. Enligt ängs- och betesinventeringen finns ett ängsobjekt i utredningsområdet, men det ligger dock inte inom föreslaget LIS-område. Det området är som framgår av aktuellt ortofoto inte bebyggt. Området behöver förtydligas inför utställning av översiktsplanen.

[Kommentar: LIS-området ses över.](#)

Valsebo-Töliden (område 9)

Länsstyrelsen bedömer att området kan vara lämpligt, men det är tveksamt om ett så stort vattenområde behöver ingå.

[Kommentar: Vattenområdet ses över.](#)

Asslerud (område 10)

Länsstyrelsen bedömer att området kan vara lämpligt, men om det södra området ska bebyggas med dispenser för enstaka hus måste det börja bebyggas norrifrån på grund av kravet på placering i anslutning till befintlig bebyggelse.

[Kommentar: Förtydligande om hur området kan utvecklas med enstaka hus genom byggnation norrifrån läggs till.](#)

Bästorp, söder (område 15)

Det finns inte någon tätort i närheten vars service kan stödjas. Länsstyrelsen anser därför att det är tveksamt om området kan anses lämpligt för LIS.

[Kommentar: LIS-området ses över.](#)

Mölnerud (område 18)

Det finns inte någon tätort i närheten vars service kan stödjas. Dessutom är det orört område. Länsstyrelsen anser därför att det är tveksamt om området kan anses lämpligt för LIS.

[Kommentar: LIS-området ses över.](#)

Övriga områden

Länsstyrelsen bedömer utifrån nu kända förutsättningar att övriga områden är lämpliga som LIS-områden, men det förutsätter att översiktsplanens allmänna vägledning/ställningstagande följs till exempel vad gäller naturvärdesinventeringar.

Länsstyrelsen vill också uppmärksamma kommunen på att ett några av LIS- områdena bedöms påverkas av fornlämningskydd enligt 2 kap. kulturmiljölagen. Dessa är LIS-områdena 1, 3, 11, 13 och 14. Länsstyrelsen bedömer också att lämningar som hör till senare tids verksamheter, exempelvis gruva (inom LIS-område 4), järnbruk (inom LIS-område 14) och smedja (inom LIS-område 15), kan omfattas av skydd enligt samma lag. Det är Länsstyrelsen som avgör den antikvariska bedömningen i samband med exploatering.

Det är därför viktigt att samråda även i fråga om övriga kulturhistoriska lämningar.

[Kommentar: Texter och riktlinjer avseende fornlämningar ses över för områdena.](#)

Mellankommunala frågor

Länsstyrelsen bedömer att den i planen föreslagna mark- och vattenanvändning som berör andra kommuner samordnas på lämpligt sätt.

[Kommentar: Noteras.](#)

Hälsa och säkerhet eller risken för olyckor, översvämning eller erosion

Farligt gods

Översiktsplanen innehåller vägledning/ställningstaganden för planering intill transportleder för farligt gods. Kommunen hänvisar till Länsstyrelsens riskpolicy Riskhantering i detaljplaneprocessen. Kommunen skriver att inom zoner för områden inom 100 meter från väg 164 och väg 166 samt 100 meter från järnväg finns risk för hälsa och säkerhet. Enligt Länsstyrelsens riskpolicy så ska risksituationen bedömas inom 150 meter från transportled för farligt gods vid exploatering.

För att underlätta arbetet vid detaljplaneläggning rekommenderar Länsstyrelsen att riskhanteringsavståndet på 150 meter från transportled för farligt gods framgår av kartunderlag. Då är det lättare att utläsa vilka utvecklingsområden som hamnar innanför riskhanteringsavståndet. Ett antal av de föreslagna utvecklingsområdena ser ut att ligga helt eller till viss del inom 150 meter från farligt godsled (väg och/eller järnväg). En riskutredning i ett senare planeringsskede kan visa att vissa

specifika verksamheter inte är lämpliga inom ett utvecklingsområde eller att det krävs riskreducerande åtgärder.

Länsstyrelsen ser positivt på att kommunen ser över att leda bort tung trafik från centrum för att skapa en hållbar godskorridor för den tunga trafiken.

[Kommentar: Skyddszon ändras till 150 meter och läggs även till som kartunderlag. Riskutredning läggs till som vägledning för senare planering.](#)

Skyddsavstånd till verksamheter

I översiktsplanen finns planerad bostadsbebyggelse alldeles vid Eds avloppsreningsverk och runt Sågverket i Nössemark. Det kommer att kräva tillräckliga skyddsavstånd. Genom att markera miljöfarliga verksamheter i kartmaterialet underlättar kommunen förståelse för att skyddsavstånd behövs till dessa.

Kommunen behöver också säkerställa buffertzoner mellan nytt område för handel och industri mot befintliga bostäder för att minska risken för framtida konflikter.

[Kommentar: Miljöfarliga verksamheter märks ut. Buffertzoner ses över.](#)

Redovisningen av miljöfarliga verksamheter behöver justeras något. Det anges att det finns två täkter i kommunen, men det finns tre täkter. Vid Hajom med Holane finns två täkter med olika tillstånd, en bergtäkt och en grustäkt. De ligger på var sin sida om väg 165.

[Kommentar: Redovisningen ses över och kompletteras.](#)

Översvämning

Länsstyrelsen välkomnar att kommunen i översiktsplanen hänvisar till Länsstyrelsens planeringsunderlag Stigande vatten. För översvämningsrisken så hänvisar kommunen till Myndighet för samhällsskydd och beredskaps (MSB) översiktliga kartering av Upperudsälven. Underlaget kan användas vid översiktlig planering, men för detaljplanering av bostäder och verksamheter behövs ett mer detaljerat underlag.

[Kommentar: Vägledning förtydligas med att mer detaljerat underlag krävs vid detaljplanering av bostäder och verksamheter.](#)

Kommunen skriver att MSB:s kartering visar vilka områden som berörs av översvämningar vid ett 100-års flöde och 200-års flöde (det regn som bedöms ske en gång på 100 respektive 200 år). Länsstyrelsen utgår från att det är det flöde (inte regn) som bedöms ske en gång på 100 år respektive 200 år som avses.

[Kommentar: Förslaget justeras.](#)

Kommunen nämner 100-årsnivå och 200-årsnivå som planeringsnivåer, men inte planeringsnivån ”beräknad högsta nivå” som finns med i Länsstyrelsens handbok Stigande vatten. Beräknad högsta nivå används som planeringsnivå för samhällsviktig verksamhet. Den beräknade högsta nivån finns också redovisad i MSB:s karteringar.

[Kommentar: ÖP kompletteras med beräknad högsta nivå för samhällsviktig verksamhet.](#)

Länsstyrelsen rekommenderar att kommunen redovisar planerade utvecklingsområden i en karta som också redovisar översvämningsrisker. Detta för att tydligare visa vilka utvecklingsområden som kan behöva en mer detaljerad bedömning av översvämningsrisken.

[Kommentar: Karta som redovisar utvecklingsområden och översvämningsrisk tas fram.](#)

Skyfall

Översiktsplanen hanterar inte risker kopplade till skyfall. Extrem nederbörd/skyfall är något som kan orsaka problem redan idag och som förväntas bli vanligare och intensivare i framtiden. Risken för skyfall är inte geografiskt avgränsad utan kan inträffa var som helst. För att hantera frågan i översiktsplanen behövs en skyfallskartering och/eller annat underlag som är användbart för en bedömning, en konsekvensbedömning över hur planerad bebyggelseutveckling kan påverkas av ett skyfall och principiella ställningstaganden och en strategi för hur översvämningsrisken ska hanteras i efterföljande planering.

[Kommentar: Principiella ställningstaganden och strategi för hur översvämningsrisk ska hanteras i efterföljande planering läggs till. Lågpunktskartering tas fram.](#)

Riskbilden per utvecklingsområde

Länsstyrelsen ser gärna att beskrivningarna för respektive utvecklingsområde blir tydligare med vilka utmaningar och risker som finns vid exploatering. Det gäller framförallt risker kopplat till översvämningsrisker och transport med farligt gods. Sannolikt finns redan en hel del kunskap om utvecklingsområdenas riskbild, till exempel i miljökonsekvensbeskrivningen, som kan användas. Riktlinjer för fortsatt prövning av områdena kan arbetas in i områdestexterna.

[Kommentar: Beskrivning av riskbild per utvecklingsområde läggs till.](#)

Länsstyrelsens rådgivande synpunkter - övriga allmänna intressen

Befolkning, folkhälsa och bostadsförsörjning

Länsstyrelsen vill lyfta fram att aktuella riktlinjer för bostadsförsörjningen bör ligga till grund för kommunens översiktsplanering, så att de kan vara vägledande vid tillämpningen av 2 kap. 3 § 5 plan- och bygglagen (2010:900). Kommunen hänvisar till gällande riktlinjer, men i övrigt saknar Länsstyrelsen en koppling mellan innehållet i riktlinjerna och översiktsplanens samrådsversion. Detta behöver kompletteras inför granskning.

[Kommentar: Förtydligande av koppling till riktlinjer för bostadsförsörjning läggs till.](#)

Kommunens nuvarande riktlinjer för bostadsförsörjning är antagna år 2016. Länsstyrelsen ser positivt på att kommunen enligt samrådshandlingen planerar att ta fram nya riktlinjer för bostadsförsörjningen.

Länsstyrelsen anser att kommunen bör överväga att revidera sina riktlinjer innan översiktsplanen skickas ut på granskning. Arbetet med att ta fram nya riktlinjer kan ge insikter i kommuninvånarnas bostadsbehov, hur det kan tillgodoses för olika grupper och hur detta påverkar översiktsplanen. Särskilt fokus bör ligga på särskilt utsatta grupper, som har svårt att hitta en bostad på den ordinarie bostadsmarknaden. Länsstyrelsen kan ge råd och stöd i arbetet med att ta fram nya riktlinjer för bostadsförsörjning och kommer gärna in tidigt i en sådan process.

[Kommentar: Bostadsförsörjningsprogram revideras innan granskning.](#)

Översiktsplanen innehåller en beskrivning av och mål för befolkningsutvecklingen i kommunen. I Dals-Ed, liksom i länet som helhet, beror befolkningsökningen i hög utsträckning på invandring. Invandringen bidrar också till en positiv demografi eftersom invandrare ofta är unga och Dals-Ed har en åldrande befolkning. En del av det utrikes flyttnettot består av nyanlända flyktingar. För att nyanlända och andra invandrare fortsatt ska kunna bidra till befolkningsutvecklingen i kommunen behöver de uppmärksammas i planeringen. I riktlinjer för bostadsförsörjningen kan det handla om att tillgodose behovet av hyresrätter till rimliga kostnader, men det kan också handla om att se över möjligheten att hyra ut hus som står tomma till nyanlända familjer. I den fysiska planeringen kan det handla om att lämpliga bostäder placeras med god tillgänglighet till kollektivtrafik och service, då nyanlända sällan har svenskt körkort den första tiden.

[Kommentar: Uppmärksammande om hur behov hos nyanlända ska tillgodoses läggs till.](#)

I översiktsplanen redogör kommunen för bland annat jämställdhetspolitiska mål och folkhälsomål på nationell och regional nivå, men översiktsplanen kan bli tydligare med hur förslagen mark- och vattenanvändning bidrar till att uppnå målen. För att översiktsplanen ska bli ett verktyg för att nå uppställda mål och visioner, behöver dessa översättas till konkreta principer för markanvändningen. Bebyggelsestrukturen ger förutsättningar för sociala strukturer. Det handlar till exempel om mötesplatser, barriärer, målpunkter, bostäder och om täthet/gleshet och blandning. Detta ger de fysiska möjligheterna för socialt kapital, likvärdiga livsvillkor, tillgång till resurser och mobilitet vilket i sin tur bidrar till jämlikhet, jämställdhet, trygghet med flera mål. Vidare är det viktigt att till exempel arbeta med könsuppdelad statistik för att ha med sig kunskap in analysarbete och i kompensatoriska insatser och åtgärder. Översiktsplanens beskrivning av befolkningen kan kompletteras med könsuppdelad statistik.

[Kommentar: Befolkningsbeskrivning kompletteras med könsuppdelad statistik. Förtydligande av hur mark- och vattenanvändning bidrar till att uppnå målen läggs till.](#)

Länsstyrelsen ser positivt på att översiktsplanen har föregåtts av en ambitiös medborgardialog och att denna dokumenterats väl. Kommunen har fått in många synpunkter den vägen som tagits om hand i översiktsplanen och dess genomförandeplan. Länsstyrelsen konstaterar att det funnits ett tydligt barnperspektiv i medborgardialogen, förhoppningsvis kan bibehållas och konkretiseras i kommande detaljplaner.

[Kommentar: Noteras.](#)

Jord- och skogsbruk

Kommunen lyfter fram jordbruksmarken som en viktig resurs och utgår ifrån 3 kap. 4 § miljöbalken. Men beskrivningen och ställningstagandena behöver kompletteras med att det krävs en lokaliseringstudning, som visar att förutsättningarna att ta annan mark än jordbruksmark i anspråk inte är tillfredsställande, innan en förändrad markanvändning av jordbruksmark föreslås. Men allra helst kan en sådan lokaliseringstudning lämpligen göras i översiktsplanen. Jordbruksverket har tagit fram ett stödmaterial för hur detta kan göras.

[Kommentar: Avsnittet ses över.](#)

Skogsnäringens betydelse för kommunen lyfts på ett bra sätt fram i översiktsplanen. Redovisningen kan kompletteras med information om nyckelbiotoper och gällande naturvårdsavtal. Särskilt viktigt är det att det framgår i relation till föreslagna LIS-områden. Notera att aktuella uppgifter om miljövärden i skogen, till exempel nyckelbiotoper, ibland ändras. Aktuella uppgifter finns på www.skogsstyrelsen.se/skogensparlor.

Kommentar: Text och karta kompletteras.

Infrastruktur och transporter

Trafikverket har pekat ut vägar som är en del av ett så kallat funktionellt prioriterat vägnät. I Dals-Eds kommun är vägarna 164 och 166 utpekade som regionalt viktiga vägar för godstransporter och dagliga personresor med bil. Även funktionen kollektivtrafik med buss är utpekade från öster fram till och med Ed. Det får gärna framgå av översiktsplanen.

Kommentar: ÖP kompletteras med utpekning av funktionellt prioriterat vägnät och utpekade vägar för kollektivtrafik.

När det gäller föreslaget område för handel vid Jordbron, söder om väg 164, pekar Trafikverket på att området kan bidra till att barriärer i samhället skapas. Trafikverket flaggar för trafik- och bullerproblem och kostsamma trafiklösningar. Länsstyrelsen rekommenderar att kommunen i miljöbedömningen övergripande studerar detta.

Kommentar: Området ses över övergripande i MKB. Text förtydligas med att området är avsett för framtida bruk när nuvarande område är fullt utbyggt.

I översiktsplanen redovisar kommunen förslag om förbifart Ed. En utbyggnad av den storleken måste prioriteras som ett namngivet objekt i regional plan.

Kommentar: Noteras.

Länsstyrelsen ser positivt på kommunens vilja till att utveckla resecentrum och förstärka gång- och cykelvägnätet.

Kommentar: Noteras.

Kulturmiljövård

Kulturmiljöprogram

I genomförandeplanen nämns att ett kulturmiljöprogram ska tas fram, något som kommunen åtagit sig i åtgärdsprogrammet för miljömålen. Det framgår dock inte på något annat ställe i planhandlingarna att ett kulturmiljöprogram ska tas fram och det refereras heller inte till det för hanteringen av värdena i riksintresseområdena eller i allmänna kulturmiljöintresseområden.

Eftersom det nuvarande programmet är från år 1984, och både lagstiftning och praxis förändrats sedan dess, är det viktigt att verkligen genomföra det arbetet, för att kunna bidra med kulturmiljöns värden i avvägningar vid kommande planering av markanvändning. Den bebyggda miljön är redan inventerad, men till det kommer fornlämningsmiljöer och kulturlandskap, för att ett program ska bli komplett. Kommunen bör gå vidare med att sätta kulturmiljövärden i landskap och bebyggelsemiljöer i ett sammanhang.

[Kommentar: Text kompletteras med att kulturmiljöprogram ska tas fram.](#)

Länsstyrelsens kulturmiljöenhet bidrar gärna med råd kring upplägget av ett kulturmiljöprogram och vägledning för hur det kan utformas. Det finns också möjlighet, genom Länsstyrelsen, att söka bidrag för upp till 50 procent av kostnaden för framtagandet av detta planeringsunderlag.

Förändringar i lagstiftningen

I samrådshandlingen, miljökonsekvensbeskrivning och LIS-plan används genomgående föråldrade begrepp utifrån hanteringen av kulturmiljöns värden. Sedan en lagändring år 2014 heter den lag som refereras till som "kulturminneslagen" numera kulturmiljölagen. Fornminnen benämns numera fornlämningar. Fasta fornlämningar heter bara fornlämningar. Vad som dock är av större betydelse är att lagen har infört ett tidsrekvisit, vilket gör att lämningar som är äldre än år 1850 kan räknas som fornlämningar. De underlag som kommunen har använt behöver därför uppdateras. I många fall kan de antikvariska bedömningar som hänvisas till vara inaktuella, exempelvis har många av landsbygdens byggnadslämningar, om de är äldre än år 1850, idag skydd som fornlämningar. Där inkluderas både torp och backstugor, men även spår efter verksamheter från denna tid. Det är, åtminstone i samband med framtagandet av ett kulturmiljöprogram angeläget att uppdatera kunskapsunderlaget i detta hänseende.

[Kommentar: Texterna kring kulturmiljön och fornlämningar ses över.](#)

Naturmiljö och områdesskydd

Strandskydd

I översiktsplanens text om strandskydd står det om generellt strandskydd på 100 meter, men inget om det utökade strandskyddet på 200 meter som gäller vid vissa sjöar och vattendrag i kommunen. Det behöver framgå av översiktsplanen.

[Kommentar: Text om utökat strandskydd läggs till.](#)

Länsstyrelsen vill uppmärksamma kommunen på att strandskydd inträder vid ny detaljplaneläggning av utbyggnadsområdet Lilla Le/Södra Moränvägen. För att översiktsplanen ska vara tydligt för efterföljande planering och prövning är det bra om det framgår av översiktsplanen.

[Kommentar: Text förtydligas med att strandskydd inträder vid ny detaljplaneläggning.](#)

I avsnittet som behandlar byggnation på landsbygden lyfter kommunen fram turistiska möjligheter som att skapa fiskeområden med camping, uthyrningsstugor eller andra övernattningsmöjligheter. Länsstyrelsen uppfattar det som att dessa områden inte ligger inom föreslagna LIS-områden. I sammanhanget behöver kommunen därför uppmärksamma strandskyddet.

[Kommentar: Avsnittet ses över.](#)

Delegationen till byggnadsnämnden upphörde i och med strandskyddsreformen år 2009. Ansvarsfördelningen i fråga om prövning av dispenser framgår av 7 kap 18 a och 18 b §§ MB.

[Kommentar: Text ses över.](#)

Grön infrastruktur

Översiktsplanen bör kompletteras med uppgifter om värdekärnor och värdenätverk för grön infrastruktur. Underlag finns i Länsstyrelsens webbgis för grön infrastruktur.

[Kommentar: ÖP kompletteras med uppgifter om värdekärnor och värdenätverk för grön infrastruktur.](#)

Avsnittet skyddade vattendrag

Länsstyrelsen noterar att avsnittet om skyddade vattendrag innehåller en sammanblandning av diverse skyddsaspekter. 3 kap 5 § MB (rubriken) avser riksintresse för yrkesfiske och vattenbruk, men texten handlar mera om vatten med natur- och kulturvärden. Skyddet för riksintresset Enningdalsälven finns i 4 kap 6 § MB.

[Kommentar: Avsnittet ses över.](#)

Energi, material och teknisk försörjning

Höga objekt

Översiktsplanen kan bli tydligare kring samrådskrav och vad som gäller för uppförande av höga objekt. Se yttranden från Försvarsmakten, Luftfartsverket och Post- och telestyrelsen.

[Kommentar: Samrådskrav läggs till.](#)

Vatten- och avloppsreningsverk

Översiktsplanens beskrivning av vatten- och avloppskapaciteten i kommunen kan utvecklas. Det framgår till exempel inte var avloppsreningsverket som inte ligger i Ed ligger och vad det har för kapacitet. Vattenverken behöver beskrivas ytterligare. Det behöver framgå vilken kapacitet de har och vilka orter de försörjer.

[Kommentar: Beskrivning kompletteras med kapacitet och försörjning.](#)

Övriga rådgivande synpunkter

Fördjupningar och tillägg till översiktsplanen

Översiktsplanen är överlag tydlig med vilka fördjupningar och tillägg till den som ska upphöra respektive fortsätta gälla när översiktsplanen antagits, men när det gäller vindbruk behöver översiktsplanen bli tydligare. I förslaget till ny översiktsplan står det att kommunen tillsvidare står fast vid vindbruksplanen som antogs 2010-12-15, samtidigt som det i den vindbruksplanen står att fördjupning och tillägg till översiktsplanen av vindkraft på Töftedal och Buråsen gäller före vindbruksplanen. Det behöver förtydligas i den nya översiktsplanen hur de här olika dokumenten förhåller sig till varandra och vad som gäller för respektive område.

[Kommentar: Avsnittet kring vindbruksplanen ses över och kompletteras.](#)

Bygglovsbefriade åtgärder

Översiktsplanen innehåller vägledning/ställningstaganden för bygglovsbefriade åtgärder. Beskrivningen är onödigt detaljerad. Det är bättre att hänvisa till vad som gäller enligt lagstiftningen. Om lagstiftningen ändras kan också kriterierna komma att ändras.

[Kommentar: Avsnittet ses över och revideras.](#)

Huvudmannaskap

I likhet med Lantmäteriet vill Länsstyrelsen upplysa kommunen om att det kan vara bra att i en översiktsplan belysa om kommunen har en strategi för inom vilka områden kommunen avser tillämpa enskilt huvudmannaskap för allmänna platser i kommande detaljplaner. Enskilt huvudmannaskap för allmänna platser kan tillämpas om särskilda skäl finns för detta. Om det är aktuellt att tillämpa enskilt huvudmannaskap i någon del av kommunen kan det vara ett bra stöd vid framtida planering att dessa områden och de särskilda skälen redovisas i översiktsplanen.

Kommentarer: Det bedöms inte finnas behov av att ta fram en strategi för enskilt huvudmannaskap i kommunen.

Post- och telestyrelsen (PTS)

PTS har av Länsstyrelsen i Västra Götaland ombetts att inkomma med synpunkter på översiktsplan avseende Dals-Eds kommun.

PTS är central förvaltningsmyndighet med ett samlat ansvar – sektorsansvar – inom områdena post och elektronisk kommunikation. Inom ramen för detta arbete skall PTS bland annat:

- främja tillgången till säkra och effektiva elektroniska kommunikationer enligt de mål som anges i lagen (2003:389) om elektronisk kommunikation
- verka för robusta elektroniska kommunikationer och minska risken för störningar, inbegripet att upphandla förstärkningsåtgärder, samt verka för ökad krishanteringsförmåga
- verka för att tillgodose totalförsvarets behov av post- och elektronisk kommunikation under höjd beredskap, och stärka samhällets beredskap mot allvarliga störningar i näten för elektronisk kommunikation i fred

Regeringen presenterade i oktober 2011 sin digitala agenda för Sverige. Det övergripande målet i agendan är att Sverige ska vara bäst i världen på att utnyttja digitaliseringens möjligheter. År 2016 presenterade regeringen en ny bredbandsstrategi "Sverige helt uppkopplat 2025" där det kortsiktiga målet är att 95 procent av alla hushåll och företag bör ha tillgång till minst 100 Mbit/s år 2020. På längre sikt är målen att 98 procent av alla hushåll och företag i hela Sverige bör ha tillgång till minst 1 Gbit/s senast år 2025 samt att det bör finnas tillgång till stabila mobila tjänster av god kvalitet där människor normalt befinner sig senast år 2023.

En robust och välutbyggd it-infrastruktur är viktig för att trygga välfärden. It är en central infrastruktur som ligger till grund för många andra områden. En väl fungerande och utbyggd it-infrastruktur ger goda förutsättningar för bland annat näringslivsutveckling, sysselsättning, forskning och innovationer, vård och omsorg, miljö och klimat, utbildning och kompetensförsörjning samt social delaktighet. Av denna anledning anser vi även att it-infrastrukturen måste in i samhällsplaneringsprocessen på regionnivå samt i alla kommuner. Om inte it-infrastruktur beaktas i samhällsplaneringen finns risken att de tjänster som är beroende av infrastrukturen inte når ut till användarna. Lagändringen i Plan- och bygglagen (PBL) från maj 2011, stärker även detta.

PTS har inte tillgång till detaljinformation om hur operatörer och andra ledningsägare utformar sina nät utan hänvisar till de operatörer och ledningsägare som blir berörda inom aktuellt område för ytterligare information.

I detta fall kan det vara lämpligt att kontakta nationella bredbandsaktörer samt aktuella regionala och lokala bredbandsaktörer. Kommunen bör ha en förteckning över vilka befintliga ledningsägare som blir berörda eller liknande funktion. Exempelvis bredbandskoordinatorer bör ha information om potentiella ledningsägare gällande elektroniska kommunikationer.

Sedan december 2010 finns ett system för begäran om ledningsanvisning, "ledningskollen.se". För att identifiera vilka som är berörda ledningsägare kan en förfrågan skickas via <https://www.ledningskollen.se/>

PTS har i tidigare skrivelse (med hemlig bilaga 2012-01-23 dnr: 03-16005) till respektive länsstyrelse lämnat uppgifter om teleanläggningar som är att anse som riksintressen i enlighet 3 kap 8 § miljöbalken och 2 § p. 9 förordningen (1998:896) om hushållning med mark- och vattenområden m.m.

Om planen innebär uppförande av vindkraftverk, kan dessa i vissa fall påverka mottagningen av radiosignaler på ett negativt sätt, speciellt gäller detta för radiolänkförbindelser. PTS rekommenderar därför att ett samrådsförfarande genomförs mellan vindkraftsbolag och de radiolänkoperatörer som blir berörda av vindkraftsetableringen för respektive område för att minimera störningsriskerna. Inför ett sådant samråd kan PTS bidra med information om vilka de berörda radiolänkoperatörerna är.

PTS har inga ytterligare synpunkter.

[Kommentarer: Samråd med radiolänkoperatörer läggs till som vägledning vid vindkraftsetablering. Kartläggning av mobiltäckning läggs till i genomförandeplan. Fiberkarta läggs till i ÖP.](#)

Skogsstyrelsen

Vi har beretts möjlighet att yttra oss i rubricerat ärende.

Vi ansvarar för frågor om skogsbruket och har till uppgift att verka för att landets skogar sköts på ett sådant sätt att de skogspolitiska målen nås. Vi är tillsynsmyndighet, enligt skogsvårdslagen och delar av miljöbalken gällande skogliga åtgärder på skogsmark (mark som lyder under SVL.). Vidare ingår bland våra uppgifter att medverka i frågor om samhällsplanering för en hållbar utveckling och hushållning med naturresurser.

Som det skrivs om i planen är Dals-Ed en skogskommun där skogsnäringen är viktig. Detta lyfts fram på ett bra sätt.

Det vi saknar i planen är en kortare information om nyckelbiotoper och naturvårdsavtal. Det är önskvärt om dessa även syns i karta, det gäller framförallt i LIS-planen.

Generellt är det svårt att se de olika skikten i kartorna. Flera lagers rastreningar är lika och när de läggs på varandra blir kartorna otydliga.

Tänk på att kartan i planen ger en ögonblicksbild. Aktuella uppgifter om miljövärden i skogen, t.ex. nyckelbiotoper och skyddade skogsområden finns på www.skogsstyrelsen.se/skogensparlor. Dessa register fylls kontinuerligt på med nya områden.

I övrigt har vi inga synpunkter.

Kommentarer: Kortare information om nyckelbiotoper och naturvårdsavtal läggs till i ÖP. Upplysning om att kartan ger en ögonblicksbild läggs till. Nyckelbiotoper och naturvårdsavtal läggs till i kartsnitt för LIS-områden. Rastreringar ses över. ÖP kommer att ha digital karta i vilken olika skikt framkommer på tydligare sätt.

Statens geotekniska institut (SGI)

Yttrande över samrådshandling

Statens geotekniska institut (SGI) har av länsstyrelsen i Västra Götaland erhållit rubricerad översiktsplan med begäran om yttrande. SGI:s yttrande avser geotekniska säkerhetsfrågor såsom ras, skred och erosion. Grundläggnings- och miljötekniska frågor, exempelvis hantering av radon, ingår således inte.

Underlag

1. Översiktsplan nu-2035
2. MKB Dals-Eds kommun 2035, samrådsversion, daterad 2020-01-14

SGI:s synpunkter

SGI har i ett tidigare skede lämnat yttrande avseende den tidigare översiktsplanen (Översiktsplan ÖP-03) i samband med en aktualitetsprövning. Yttrandet är daterat 2018-04-06 med dnr enligt ovan. I [1.] beskrivs risker och konsekvenser avseende ras, skred och erosion. Vidare redovisas på s. 99 en karta med identifierade akksamhetsområden baserat på översiktligt kartunderlag från SGU (i handlingen anges dock SGI som producent av detta kartlager). Hänvisning görs också till en tidigare översiktlig skredriskartering utförd av MSB (tidigare Räddningsverket).

SGI noterar att flertalet punkter från tidigare yttrande har beaktats och har i övrigt inga ytterligare rekommendationer gällande planförslaget. SGI hänvisar därmed till tidigare yttrande för redogörelse av hur de geotekniska aspekterna med hänsyn till människors hälsa och säkerhet bör omhändertas i översiktsplanen.

Kommentar: [Producent av kartlager på s. 99 ändras till SGU.](#)

Svenska Kraftnät

Svenska kraftnät har tagit del av handlingarna för rubricerat ärende och har ingenting att erinra mot upprättat förslag.

Eftersom vi inte har några synpunkter och Svenska kraftnät inte har några ledningar i anslutning till aktuellt område anser vi att detta ärende är avslutat från Svenska kraftnäts sida. Därmed önskar vi

inte medverka i det fortsatta remissförfarandet för aktuellt ärende, förutsatt att planområdet inte förändras. Vid eventuella frågor är ni välkomna att höra av er till oss.

Svenska kraftnät vill passa på att informera om att våra anläggningsobjekt finns att hämta via Geodataportalen, www.geodata.se. som WMS eller som en shape-fil. Informationen innehåller den geografiska positionen för Svenska kraftnäts ledningar stolpar, stationer och stationsområden. Utöver den geografiska positionen finns uppgifter om förläggningssätt (luftledning, kabel etc.) och spänningsnivå för våra ledningar. Vid produktion av kartor där Svenska kraftnäts geografiska anläggningsinformation används ska följande copyrighttext framgå: "© Affärsverket svenska kraftnät".

För övergripande information rörande Svenska kraftnäts framtida planer för transmissionsnätet för el hänvisar vi till Systemutvecklingsplan 2020-2029. Dokumentet finns publicerat på vår webbplats, www.svk.se.

Information angående samråd och remisser till Svenska kraftnät

Samråd ska hållas med Svenska kraftnät när åtgärder planeras inom 250 meter från transmissionsnätledningarna och stationer. Mer information om hur samråd med Svenska kraftnät går till finns på vår webbplats: <http://www.svk.se/aktorsportalen/samhallsplanering>

Svenska kraftnät önskar att ni vid remittering av kommande ärenden sänder fullständigt material till oss. Vi ser gärna att relevant lägesbunden data i form av shape- eller dwg-filer skickas till oss med information om vilket koordinatsystem de är skapade i. Exempel på detta kan vara detaljplanegränser och utredningskorridorer. Samråd skickas till: registrator@svk.se alternativt till: Svenska kraftnät, Box 1200 172 24 Sundbyberg

[Kommentarer: Vägledning om samråd och remisser till Svenska kraftnät ses över.](#)

Trafikverket

Ärendet

Dals-Eds kommun har tagit fram förslag till en ny översiktsplan. Planen blickar framåt mot år 2035 och är en del av en framtidsdiskussion i kommunen och anger vilka prioriteringar kommunen vill göra och vilken inriktning den fysiska planeringen bör ha för att nå hållbar samhällsutveckling.

Riksintresse och funktionellt prioriterade vägar

I Dals-Eds kommun utgör väg 164 och Norge/Vänerbanan riksintresse för kommunikationer. Områden som är av riksintresse för kommunikationer enligt 3 kap 8§ Miljöbalken ska skyddas mot åtgärder som påtagligt kan försvåra tillkomsten eller utnyttjandet av anläggningarna.

Som en del i Trafikverkets uppdrag att främja tillväxt och utveckling har Trafikverket tagit initiativ till att peka ut vilka vägar som är viktigast för tillgängligheten ur ett nationellt och regionalt perspektiv. Detta har genomförts i samråd med i första hand länsplaneupprättarna. Dessa vägar kallas för funktionellt prioriterat vägnät och kommer att vara ett planeringsunderlag och stöd för prioritering av insatser för att värna om och utveckla tillgängligheten för resor och transporter, samt ett underlag i samhällsplanering, utformning av vägarna samt i avvägning av olika intressen. FPV kan med fördel pekas ut i översiktsplanen och i Dals-Eds kommun är vägarna 164 och 166 utpekade som regionalt

viktiga vägar för godstransporter och dagliga personresor med bil. Även funktionen kollektivtrafik med buss är utpekade från öster fram till och med Ed.

[Kommentar: Funktionellt prioriterat vägnät läggs till i ÖP.](#)

Nationell och regional transportplan

Trafikverket noterar att de nationella och regionala transportplanerna nämns i översiktsplanen som gemensamma beslutade verktyg för att genomföra viktiga infrastrukturåtgärder. Åtgärder i infrastruktur är ofta stora, långsiktiga och kostsamma åtgärder. I förslaget till översiktsplan omnämns utredningar längs Norge/Vänerbanan som pågår enligt uppdrag då sträckan Göteborg-Oslo är en utpekad brist i den nationella infrastrukturplanen. I dagsläget finns inga beslutade åtgärder inom Dals-Eds kommun.

Väg

Trafikverket noterar att kommunens förslag om förbifart Ed, det vill säga en ny vägdragning mellan väg 164 och Nössemarksvägen (väg 2183). En utbyggnad av den storleken bedöms kosta över 25 miljoner kronor och måste därför prioriteras som ett namngivet objekt i regional plan. Planförslaget innefattar ett ställningstagande från kommunen om att vilja förbättra landsbygdsvägar. Kommunen bör vara medveten om att allt mindre resurser ges till det finmaskiga vägnätet vilket innebär att standardhöjningar sällan genomförs.

[Kommentar: Kommunens prioriteringar för vägnätet tydliggörs i ÖP.](#)

Järnväg

Trafikverket noterar att tidigare reserat för utbyggnad av järnväg ligger kvar i detta planförslag. Kommunen har ambitioner om att utveckla resecentrum vilket Trafikverket ser positivt på.

Cykel

Trafikverket ser positivt på kommunens vilja att utveckla cykelvägar. Den främsta potentialen för cykelpendling finns inom och mellan närliggande tätorter och satsningar på GC-nätet kan med fördel prioriteras till dessa sträckor. Byggnad av cykelvägar längs regional väg kräver generellt sett vägplan och finansiering sker till lika delar av regional plan och kommun.

[Kommentar: Text justeras till tydligare prioritering kring GC-vägar.](#)

Planering av tätortsutveckling

Trafikverket konstaterar att översiktsplanens utpekanden av områden för bostäder/verksamheter är av övergripande karaktär och efterföljande detaljplanering får vidare hantera frågor om boendemiljö såsom buller, vibrationer och risker vid farligt gods led. Trafikverket vill även påtala vikten av att trafiksäkerhet och framkomlighet ingår i avvägningen av lämplig lokalisering.

[Kommentar: Att trafiksäkerhet och framkomlighet kan säkerställas läggs till som vägledning vid val av lämplig lokalisering för byggnation och exploatering.](#)

Trafikverket har tidigare framfört synpunkter på utvecklingsområdet söder om väg 164 vid Jordbron. Utbyggnad på södra sidan av väg 164 bidrar till att ytterligare barriärer skapas i samhället, vilket bör undvikas samhällsplaneringen. Kommunen ombeds därför att överväga lämpligare områden norr om väg 164 för att undvika barriärer, trafik- och bullerproblem och kostsamma trafiklösningar.

Kommentar: Text tydliggörs med att området söder om väg 164 är aktuellt först när norra området byggts ut till fullö. Text förtydligas även om att den har särskild betydelse (regionalt/interregionalt, TEN (transeuropeiska nätverket)) och att särskild hänsyn behöver tas till drift, underhåll och framtida utveckling.

LIS

Översiktsplanen pekar ut sammanlagt 19 LIS-områden till förmån för landsbygdsutveckling i strandnära lägen. Trafikverket konstaterar att det är viktigt att utpekade LIS-områden samordnas med befintlig infrastruktur, kollektivtrafik och samhällsservice. En mer sammanhållen bebyggelseutveckling främjar ett hållbart resande och motverkar ett ökat bilberoende. Ett tillräckligt resandeunderlag för kollektivtrafiken säkras om den tillkommande bebyggelsen lokaliseras till områden med utbyggd infrastruktur och attraktiv lokal/regional kollektivtrafik samt exempelvis tillgång till gång- och cykelvägar, säkra skolvägar etc. Trafikverket har inte tagit ställning till inriktning av respektive område men vill med ovanstående inspel ge ytterligare perspektiv i utvärderandet av lämpliga LIS-områden.

Kommentar: Att trafiksäkerhet och framkomlighet kan säkerställas läggs till som vägledning vid val av lämplig lokalisering för byggnation och exploatering. Kollektivtrafik är svår att tillgodose då denna i stort sett bara täcker en liten del av kommunen, men komplettering görs i beskrivning kring hur pendelparkeringar och skolskjuts kan nyttjas. Kommunens ambition om utbyggd kollektivtrafik, i synnerhet åt väst, läggs till i ÖP.

Övrigt

För ytterligare information och planeringsunderlag se "Transportsystemet i samhällsplaneringen" på Trafikverkets hemsida www.trafikverket.se/samhallsplanering.

Kommentar: Noteras.

VGR

Västra Götalandsregionen lämnar härmed i egenskap av kollektivtrafikmyndighet synpunkter på samrådsversion "Översiktsplan – nu 2035".

Svaret är ett tjänstepersonssvar från avdelning kollektivtrafik och infrastruktur. Fokus i svaret är främst kring kollektivtrafik och infrastruktur och dess relationer och samband till föreslagen markanvändning i Dals-Eds kommun.

Västra Götalandsregionens vision, mål och planer

Vision Västra Götaland – Det goda livet, Västra Götaland 2020 – strategi för tillväxt och utveckling, Regionalt trafikförsörjningsprogram för Västra Götaland, Regional plan för transportinfrastrukturen och Målbild tåg 2035 är regionens och kommunernas gemensamma prioriteringar för tillgången till kommunikationer.

Invånarna i Västra Götaland ska ha bra förutsättningar att ta del av arbete, utbildning och livskvalitet. Investeringar i transportinfrastrukturen ska bidra till att fler personer når en större arbetsmarknad och ge förutsättningar för effektiva och hållbara person- och godstransporter.

Västra Götalandsregionens långsiktiga mål för persontransporter är att uppnå en högre marknadsandel för kollektivtrafiken. En fördubbling av antalet resor är ett av delmålen fram till 2025. För att åstadkomma detta behöver förutsättningarna för att resa kollektivt förbättras.

En grundläggande faktor för ett ökat resande är att invånarna i regionen i allt större utsträckning bor nära de gemensamt prioriterade kollektivtrafikstråken. Det är en gemensam målsättning mellan kommunerna och region att enligt trafikförsörjningsprogrammet förlägga merparten av kollektivtrafikens resurser till dessa stråk. För att bidra till ett ökat kollektivt resande och för mest effektivt nyttjande av infrastrukturen bör bostäder och verksamheter i största möjliga utsträckning planeras i närhet till knutpunkter vid järnvägar, större vägar och kommunikationsstråk.

Det är vid byggande av områden för bostäder och verksamheter, som förutsättningarna för transportsystemet läggs fast. Att våra transporter idag använder mycket energi samt ger stora utsläpp av koldioxid och andra emissioner är delvis en konsekvens av vår utspridda bebyggelsestruktur. Om transportsystemet ska göras mer hållbart krävs att ny bebyggelse koncentreras till befintliga orter och bygger längs stråk. Det gör det möjligt att välja bort bil och istället använda cykel, gång och kollektivtrafik på fler resor.

Synpunkter på planförslaget

Dokumentet är tydligt strukturerat och ger en god bild av den tänkta utvecklingen i kommunen.

I planen finns att läsa att det i kommunen finns cirka 1000 obebodda hus och cirka 150 icke bebyggda planlagda tomter. Tillsammans med de cirka 400 bostäder i planerade LIS-områden innebär detta en möjlig befolkningsökning om drygt 3000 personer. Det vore önskvärt att en större andel av den tilltänkta nya bebyggelsen lokaliserades till Eds tätort. Genom att koncentrera bebyggelsen ökar också underlaget för kollektivtrafik och annan service i tätorten. Studier visar på att samhällen där invånarna kan nå tågstation/bussterminal inom två kilometer från sin bostad i högre grad nyttjar kollektivtrafik för längre arbetsresor jämfört med andra som har ett längre avstånd till stationen. Ett kortare avstånd mellan bostad och kollektivtrafikknutpunkter eller annan service innebär också att dessa med lätthet kan nås till fots eller med cykel.

Västra Götalandsregionens cykelpotentialstudie visar att hela 40 % av den arbetande befolkningen i kommunen kan cykla till arbetet på maximalt 20 minuter. Samtidigt uppger kommunens invånare att de i låg grad cyklar i vardagen. Genom att utveckla cykelvägnätet och koppla ihop viktiga arbetsplatser med tätorterna samt arbeta med beteendeförändringar kan en ökad andel cykelresor uppnås.

Västra Götalandsregionens ambition för tågtrafiken uttrycks i Målbild 2035. Ed har här fortsatt en station med persontågstrafik i enlighet med kommunens uttryckta vilja i planförslaget.

Tillgängligheten till Tresticklans nationalpark är idag begränsad i form av kollektivtrafik. En möjlig förbättring skulle kunna vara att Tresticklans entré vid "Råbocken" omfattas av Närtrafik. Alternativt kunde en hållplats mellan de befintliga hållplatserna Rävmarken och Bomarken vara en möjlighet. I planen finns det önskemål om att vid en sydlig entré till Tresticklan etablera en hållplats vid Nordkas. Då kollektivtrafiken i detta område endast utgörs av Närtrafik är detta mycket tveksamt.

Landsbygdsutveckling i strandnära läge (LIS)

I översiktsplanen föreslås 19 olika LIS-områden runt om i kommunen. Att utveckla nya områden kan precis som det står i dokumentet innebära ett utökat underlag för befintlig service i närliggande orter/områden. Det är oklart i vilken grad LIS-områdena kommer att erbjuda permanent- eller fritidsboende men troligtvis rör det sig om största delen fritidshus.

Generellt finns det en målkonflikt i att utveckla LIS-områden och en långsiktigt hållbar transportförsörjning. I beskrivningarna av de olika LIS-områdena saknas information kring transportförsörjning. Det är viktigt att beakta att LIS-områden utan tillgång till kollektivtrafik för det mesta utesluter grupper som inte har tillgång till bil, oftast barn, ungdomar och äldre.

Det är främst i områden längs med de prioriterade kollektivtrafikstråken där kollektivtrafik finns att tillgå alla dagar i veckan. I Dals-Eds kommun utgörs dessa av järnvägen (dock endast med station i Ed), väg 164 och väg 166.

Av de föreslagna områdena bör främst de områden som ligger i direkt anslutning eller på ett kortare avstånd från befintliga orter eller i ovan nämnda stråk prioriteras. Dessa bedöms vara LIS-område 1, 2, 3, 4, 5, 8, 10, 13 och 14.

För övriga områden är det nödvändigt att se över hur tillgängligheten kan uppnås med andra färd sätt än bil, exempelvis gång- och cykelvägar samt pendelparkeringar vid kollektivtrafikhållplatser.

Avslutning

Västra Götalandsregionen ser fram mot att tillsammans med Dals-Eds kommun utveckla samarbetet för en hållbar utveckling där samhällsplanering och kollektivtrafik går hand i hand.

Kommentar: Kollektivtrafik är svår att tillgodose då denna i stort sett bara täcker en liten del av kommunen, men komplettering görs i beskrivning kring hur pendelparkeringar och skolskjuts kan nyttjas. Kommunens ambition om utbyggd kollektivtrafik, i synnerhet åt väst, läggs till i ÖP. Ny bebyggelse hänvisas främst till tätorten, även om kommunen är positiva till byggnation på landsbygden.

Kommuner

Bengtstors kommun

Bakgrund

Alla kommuner ska ha en aktuell översiktsplan som omfattar hela kommunen. Översiktsplanen är ett strategiskt dokument för att styra kommunens utveckling och planering på ett hållbart sätt mot

kommunens vision och mål. Den ska visa hur kommunen avser att använda mark- och vattenområden och ge vägledning för hur den byggda miljön ska användas.

Gällande översiktsplan för Dals-Eds kommun antogs 2003. Nu har kommunen tagit fram ett förslag till ny översiktsplan för tiden fram till 2035. Arbetet med den nya översiktsplanen började 2018 med en medborgardialog. Översiktsplanen är utställd för samråd fram till 30 september 2020 och har översänts till Bengtsfors kommun för yttrande.

Planförslaget i korthet

Kompetens, demokrati, plats och miljö är de fyra utvecklingsområden översiktsplanen utgår ifrån. Dessa sammanfattar den övergripande viljan för kommunens utveckling fram till 2035.

För att nå bättre kompetensförsörjning ska kommunen fokusera på utbildning, vilket i översiktsplanen bl.a. handlar om att skapa förutsättningar för infrastruktur såsom pendlingsmöjligheter och bredbandsutbyggnad.

För översiktsplanen innebär demokrati att utveckling i samhället ska ske i samspel med medborgarna, t.ex. genom samverkan med föreningar och medborgardialog. En tillgänglighetsdatabas ska tas fram för att kartlägga och kunna förbättra allas delaktighet i samhället.

Utvecklingsområdet plats betyder att kommunen ska skapa platser som underlättar att leva det goda, trygga, enkla och trivsamma livet. Det ska finnas ett brett utbud av olika boendetyper både centralt och på landsbygden, och ett brett utbud av fritidsaktiviteter och välutvecklad service samtidigt som närheten till naturen finns.

Miljö handlar om att tillvarata naturens resurser, både genom bevarande och genom en utvecklad naturturism. Samhället ska utvecklas hållbart och översiktsplanen ska skapa förutsättningar för det.

Till den nya översiktsplanen har en genomförandeplan tagits fram. Den innehåller aktiviteter med koppling till de olika utvecklingsområdena och målen i kommunens utvecklingsplan. Varje aktivitet ansvaras för av en förvaltning i kommunen. Tidsperspektivet för när respektive aktivitet ska vara genomförd är 0-4 år, 5-12 år eller mer än 12 år.

Yttrande

Bengtsfors kommun ser positivt på att ny översiktsplan tas fram för Dals-Eds kommun.

Översiktsplanen består av de tre delarna översiktsplan, LIS-plan och miljökonsekvensbeskrivning med tillhörande kartbilagor.

Mellankommunala intressen

Bengtsfors kommun saknar att inget är skrivet i översiktsplanen om de möjligheter som finns för studier inom Dalsland, ett viktigt mellankommunalt intresse. Förutom i Dals-Eds kommun finns gymnasieskolor i Bengtsfors, Melleruds och Åmåls kommuner. I Dals Långed i Bengtsfors kommun finns möjlighet till eftergymnasiala studier på Stenebyskolan och på högskolan för design och konsthantverk (HDK). Stenebyskolan har konst- och kulturutbildning samt YH-utbildningar. HDK, som hör till Göteborgs universitet har utbildningar på grund- och avancerad nivå. Därtill finns Dalslands folkhögskola, med en skola i Färgelanda och en i Trollhättan som erbjuder möjlighet att läsa in ämnen på grundskole- och gymnasienivå samt olika kurser.

Kommentar: Text kompletteras med möjligheter till studier inom Dalsland.

Utvecklingen av Halden – Vänerbanan är ett mellankommunalt intresse som har stor betydelse för näringslivet och besöksnäringens utveckling. Likaså är markanvändningen utmed Dalslands kanal ett område där Bengtsfors och Dals-Eds kommuner behöver en samsyn.

Kommentar: Text kompletteras med Norge-Vänerbanan samt Dalslands Kanal.

Framöver krävs att klimatfrågor ges större utrymme inom samhällsutvecklingen, både för att minska vår klimatpåverkan och för att klara av att möta de förändringar som sker. Här är framförallt översvämningsproblematiken utmed Upperudsälven ett viktigt mellankommunalt intresse. Klimatanpassning är en viktig planeringsfråga och här ser Bengtsfors kommun potential att samarbeta med Dals-Eds kommun och övriga Dalslandskommuner.

Kommentar: DEK är positiv till samverkan med övriga Dalslandskommuner där det är möjligt och bedöms ge samverkansfördelar.

En gemensam avfallsplan för Dalslandskommunerna är antagen. Avfallsplanen är kommunernas verktyg för att styra mot en hållbar resurshantering. Avsikten med samverkan i den nya avfallsplanen är att skapa samsyn inom avfallsområdet och på de olika utmaningar som avfallsområdet bär med sig. Kommunerna (Bengtsfors, Dals-Ed, Färgelanda och Mellerud) har enats om ett gemensamt syfte och vision för avfallsplanen. För att uppnå avfallsplanens syfte och vision har två fokusområden utarbetats. Bengtsfors kommun ser positivt på att det utarbetats fokusområden för att nå avfallsplanens syfte och vision vilket är ett mellankommunalt intresse.

Infrastruktur och kommunikationer

Dalslandskommunerna och Vänersborg/Trollhättan arbetar för regiontågtrafik mellan Trollhättan och Halden, inklusive att få till stånd de nya stationerna som anges i Målbild 2035. För att få till stånd regiontrafik och nya stationer med fler tågstopp i vårt område krävs att dubbelspårig järnväg byggs alternativt mötesspår. Bengtsfors kommun ser positivt på att det i översiktsplanen för Dals-Eds kommun anges förutsättningar för en framtida utbyggnad av dubbelspårig järnväg söder om tätorten med ny station.

När det kommer till kommunikationer som rör vägnätet så anges i översiktsplanen att kommunikationsstrukturen är viktig för samhällets fortlevnad och att vi är beroende av våra vägar. Under avsnittet som berör utvecklingsstråken för kommunikationer omnämns vikten att få till en ny vägdragnings Hökedalen-Nössemark för att få en lösning där tung trafik som idag leds genom tätorten istället leds utanför. Vägen från färjan i Nössemark – Norge, väg 2206, omnämns också som en viktig transportled för skogsnäringen och att den håller en bra standard men att den behöver kompletteras med gång- och cykelväg för att öka säkerheten för oskyddade trafikanter.

Utöver länsväg 164 finns fler viktiga transportleder mellan Dals-Eds och Bengtsfors kommuner. Bengtsfors kommun delar Dals-Eds kommuns vilja att förbättra landsbygdsnätverket av vägar. Det ligger i båda kommunernas intresse att de vägar som sträcker sig över kommungränsen underhålls och förbättras på båda sidor av kommungränsen.

Bengtsfors kommun saknar dock skrivelse i översiktsplanen om vikten av bra och fungerande kommunikationer när det kommer till vägnätet i ett vidare perspektiv, både sett ur ett

Dalslandsperspektiv men även ur ett regionalt perspektiv. Bengtsfors kommun anser att det är av stor vikt att i översiktsplanen belysa hur man jobbar gemensamt, både inom Dalsland men även i Fyrbodals kommunalförbunds regi och på regionnivå, för att utveckla, förstärka och bibehålla en bra och fungerande infrastruktur. Ett bra och fungerande vägnät inom inte bara den egna kommunen utan även mellan kommuner och regioner är en viktig fråga för alla parter. Det bedrivs i många delar redan idag ett gemensamt arbete i dessa frågor i olika former, t.ex. kan nämnas nätverk inom infrastruktur inom Fyrbodals.

[Kommentar: Text ses över och kompletteras utifrån kommunikationer i vidare perspektiv.](#)

Ortsanalys

De analyser som gjorts av orterna och småorterna i översiktsplanen, är väl genomarbetade och belyser på ett tydligt sätt hur förutsättningarna på orterna ser ut, vilka behov, utmaningar och möjligheter som finns och hur kommunen ser på hur orterna kan utvecklas. Det finns stora utmaningar att ta tag i när det gäller våra mindre orter för att de ska vara attraktiva och trygga att bo och verka i, en utmaning som ser likadan ut i hela Dalsland. Det krävs nya arbetsformer med ökad samverkan mellan det offentliga, näringsliv, fastighetsägare och föreningsliv för att skapa en positiv utveckling.

Plankartor

Kartor i dokumenten och i kartbilagorna är bitvis lite svårtolkade, som exempel kan nämnas att kartbilagorna som tillhör LIS-planen är kraftigt inzoomade för att visa det aktuella området men den kraftiga inzoomningen medför att det blir svårt att lokalisera sig i ett större perspektiv, ett annat exempel är i översiktsplanen där det under avsnitt 3.3 Bebyggelsestruktur står skrivet om olika platser i kommunen med en hänvisning till siffror och bokstäver inom parentes, dessa siffror och bokstäver går dock inte att se i kartorna i dokumentet vilket eventuellt kan upplevas lite otydligt. Det är viktigt att översiktsplanen är användarvänlig där tydliga kartor är en viktig del i hur handlingen tolkas.

[Kommentar: Kartorna ses över och ska även finnas digitalt.](#)

Markanvändning

Generellt så är översiktsplanen tydlig om vad kommunen vill när det gäller markanvändningen inom olika delar av kommunen, översiktsplanen kan därmed fungera som en reell vägledning vid förhandsbesked och framtagande av detaljplaner. Detsamma gäller avvägning mellan olika allmänna intressen.

Dals-Eds kommun anger att man står fast vid den av Dalslandskommunerna antagna gemensamma vindbruksplanen men att man anser att den bör revideras på sikt. Bengtsfors kommun delar uppfattningen om behov av en revidering av vindbruksplanen på sikt.

I kommunens LIS-plan, som är en bilaga till översiktsplanen har Dals-Ed pekat ut 19 områden för landsbygdsutveckling i strandnära läge, s.k. LIS-områden. De LIS-områden som är närmast belägna Bengtsfors kommun är Sund, Stenhögen-Henneviken och Håbols-Näs. LIS-området Sund är beläget ca 3,5 km från kommungränsen till Bengtsfors, i anslutning till färjeläget på östra sidan av Stora Le. Här finns ett LIS-område sedan tidigare, och det föreslås utökas med fler delområden. Området bedöms kunna utvecklas med bostäder och servicefunktioner.

Intill sjön Grann föreslås två delområden, ett på östra sidan av Hennevikens och ett på västra sidan. Områdena ligger ca 1 km från kommungränsen.

Områdena bedöms ha förutsättningar för en utveckling av servicefunktioner med anknytning till turism och rörligt friluftsliv vid sjösystemet Grann.

LIS-området Håbols-Näs är beläget intill Torrsjön. Området bedöms ha förutsättningar för lokalisering av såväl servicefunktioner med anknytning till det rörliga friluftslivet som enstaka bostadshus i anslutning till befintlig bebyggelse. Från området är det ca 500 meter till Bengtsfors kommungräns.

I Bengtsfors pågår just nu arbetet med att revidera kommunens LIS-plan. Ett antal nya LIS-områden föreslås pekats ut, bl.a. ett vid Norebyn i södra delen av Grann, väster om utloppet mellan Grann och Iväg. LIS-området syftar dels till att utveckla befintlig camping och anvisa plats för bryggor och dels till utveckling av befintlig bebyggelse och förtätning. Syftet är även att kunna anlägga en bättre iläggingsplats för båtar än den som finns idag.

Grann, Torrsjön och Iväg ingår i Stenebyälvens sjösystem. En hållbar markanvändning invid dessa sjöar och sjösystem är av intresse för både Dals-Eds och Bengtsfors kommun. Föreslagna LIS-områden i Dals-Eds kommun bedöms bidra till en hållbar utveckling av landsbygden.

Kommentar: Noteras.

Bygglovsbefriade åtgärder och vad som ska bedömas utgöra det är en fråga som är upp till varje kommun att bedöma. Bengtsfors kommun anser att Dalslandskommunerna bör sträva efter ett gemensamt regelverk i dessa frågor. Men där är vi inte i dagsläget. I förslag till översiktsplan för Dals-Eds kommun anges i riktlinjer för byggnation under avsnittet om bygglovsbefriade åtgärder att för en- och tvåbostadshus finns möjligheten att bygga en liten tillbyggnad utan bygglov, om huset ligger utanför detaljplan och sammanhållen bebyggelse. Man anger vidare att en bedömning av vad som är en liten tillbyggnad får göras från fall till fall men att en vägledning kan göras med hjälp av plan- och byggnadsnämndens tolkning av 9 kap. § 6 plan- och bygglagen (2010:900), i beslut från 2015-01-27 § 4:

- Tillbyggnad av en- eller tvåbostadshus om max 30 m², dock högst 50 % av ursprunglig byggnadsarea (byggnadsarea är den ytan som byggnaden upptar på marken), får uppföras utan bygglov.
- I nära anslutning till befintligt en- eller tvåbostadshus får man uppföra en komplementbyggnad om högst 30 m² utan bygglov.

Att bedömning ska göras från fall till fall om huruvida en tillbyggnad ska bedömas som liten eller inte och att denna bedömning enbart ska göras med vägledning av ett tidigare fattat beslut i byggnadsnämnden öppnar upp för en rättsosäker tillämpning och risk för att sådant som inte är lämpligt att lämna bygglov på, efter påtryckningar släpps igenom som bygglovsbefriat. Tidigare fattade beslut bör utgöra ett beslutsunderlag och inte enbart en vägledning.

Kommentar: DEK avser revidera avsnittet och hänvisa till lagstiftningen. Hänvisningen till PBN:s tolkning kommer därför att tas bort i ÖP och istället hänvisas till bedömning från fall till fall och att total byggnation inte får överstiga 50 % av huvudbyggnadens byggnadsarea om åtgärden ska anses bygglovsbefriad.

Melleruds kommun

Melleruds kommun tillstyrker förslaget med följande kommentarer:

Mellankommunala intressen

Melleruds kommun anser att det redogörs bra för Dalslandsövergripande frågor inom miljöområdet, planering och kompetensförsörjning, men saknar en redogörelse för vilka utbildningsmöjligheter som finns. Det är viktigt att Stenebyskolan och Dalslands Folkhögskola omnämns som platsnära vidareutbildning. Nämnas bör även för Trestad att även här finns en folkhögskola och dessutom Högskolan Väst som med sitt campus har tusentals studenter. Viktigt att poängtera i sammanhanget är de kommunikationer Dals-Ed har gemensamt med Trollhättan och Göteborg med regiontåg som stannar i dessa regioner dagligen.

[Kommentar: Avsnittet ses över och kompletteras utifrån utbildningsmöjligheter i Dalsland samt kommunikationer i bredare perspektiv.](#)

Infrastruktur

Under användningskapitlet omnämns vilken infrastruktur som är betydande för kommunen. Dock saknas länsväg 166 som ansluter strax sydöst om centralorten. Vägen är ett viktigt kommunikationsstråk mot dels Mellerud, dels som länk till länsväg 172 och Europaväg 45 som leder trafiken vidare mot Trestad, Göteborg och kontinenten.

[Kommentar: Avsnittet kompletteras med länsväg 166.](#)

Byggnation

Mellerud anser att det är bra att Dals-Ed har karterat sammanhållen bebyggelse för att underlätta för byggherrar och handläggare huruvida lovplikt gäller eller inte. Mellerud tolkar definitionen som att tomterna ska gränsa till varandra eller endast åtskiljas av väg, gata eller parkmark och har inte lagt in några kriterier om avstånd. Vad gäller storlek av bygglovsbefriade åtgärder bör Dalslandskommunerna sträva efter ett gemensamt regelverk.

Melleruds kommun har en gräns på 50 m² för lovbeFriade komplementbyggnader i vårt förslag på ny översiktsplan och Bengtsfors kommun har det i sin översiktsplan.

[Kommentar: DEK avser revidera avsnittet och hänvisa till lagstiftningen. Hänvisningen till PBN:s tolkning kommer därför att tas bort i ÖP och istället hänvisas till bedömning från fall till fall och att total byggnation inte får överstiga 50 % av huvudbyggnadens byggnadsarea om åtgärden ska anses bygglovsbefriad.](#)

Kartor

Dals-Ed har tagit fram fyra kartbilagor till sin nya översiktsplan. Samtliga kartor i bilagorna saknar hänvisning till vilket kapitel eller rubrik de tillhör. Detta bör kompletteras så att läsaren enklare ska kunna orientera sig när man läser översiktsplanen och kartorna tillsammans. Samtliga skalstockar i kartorna behöver ses över då de är svåra att använda eftersom måttangivelserna inte är angivna i jämna heltal i relation till skalan i kartan. Upplösningen i samtliga kartor är för låg. Bakgrundskartan är

suddig i alla kartor och kartlagren är suddiga i nästan alla. Att kartorna har låg upplösning gör det svårare att läsa och tyda kartorna. Kartbilagan till LIS-planen behöver arbetas om. Då kartorna är inzoomade över respektive område är det svårt att orientera sig i kartorna om man inte är känd med kommunens topografi och geografi sedan innan. Vissa kartor har så låg upplösning att de nästan är oläsbara, till exempel karta 18.

Melleruds kommun ser fram emot fortsatt deltagande som remissinstans.

[Kommentar: Kartorna ses över och numreras samt tillgängliggörs digitalt genom digitalt verktyg.](#)

Tanums kommun

Kommunstyrelsen beslutar att inte erinra mot planförslaget.

[Kommentar: Noteras](#)

Årjängs kommun

Årjängs kommun har tagit del av samrådsförslaget för Dals-Eds översiktsplan och har inget att erinra.

[Kommentar: Noteras](#)

Föreningar

Företagarna Dals-Ed

Synpunkter från inspelade filmer (original finns att se hos Kommunen):

Del 1:

- Kommunens vision: "Den naturliga hållplatsen" – Företagarna har funderat på vad de associerar med ordet hållplats; en plats där man väntar och har tråkigt. På en hållplats väntar man på att komma därifrån, man tillbringar så kort tid som möjligt, man är på väg någon annanstans och man är uttråkad.
- Företagarna vill istället att man ska förknippa Dals-Ed med:
 - Utrymme för personlig utveckling
 - Det sköna, enkla livet
 - Kontakt med naturen
 - Lugn takt
 - Framåtanda.
- Företagarna tycker att man ska tänka över "hållplats" en gång till. Nya idéer är:
 - Platsen att komma hem till

- Äntligen framme i Ed
- Äntligen hemma i Ed
- Med utrymme för utveckling
- Platsen för en naturlig framtid.
- Där varje människa får ta plats
- Här är det gott att leva.
- Ed är målet!

Del 2:

- Förslag att lägga till punkter under utvecklingsområdet "Kompetensutveckling":
 - "Utbildning och kompetensutveckling ska i större utsträckning kunna ske med Ed som bostadsort."
 - "Kommunens skolungdomar ska ha mycket bra kunskap om kommunens näringsliv och ha mycket bra inblick i dess olika yrkesroller och arbetsuppgifter."
- Förtydligande om vad eDIT arbetar med:
 - Föreningen arbetar med att skapa insikt hos näringslivet om vikten av att arbeta med framtida kompetensförsörjning och företag själva har ett stort ansvar i arbetet.
 - Hållbara företag som skapas av trygga medarbetare med rätt kompetens.
 - Att öka samverkan mellan näringsliv och övriga aktörer som utbildningsgenomförare, kommuner, näringslivsorganisationer, m. fl. Detta bidrar till att vi träffas, knyter kontakter och gör affärer, vilket genererar fler företag.
- Genomförandeplanen: Förslag på fler aktiviteter till utvecklingsområdet Kompetens:
 - "Implementera den nya SYV-planen: Genomför branschmässor, Dalslandsnatten, studiebesök, ökad kontakt mellan lärare och näringsliv;
 - "Lärare ska medverka till att utveckla kontakter med organisationer, företag och andra som kan bidra till att berika skolans verksamhet och förankra den i det omgivande samhället."
 - Verka för kompetensutveckling inom näringslivet genom samarbete med eDIT.
 - Skapa och marknadsföra möjligheter till kompetensutveckling med Ed som bostadsort genom exempelvis lärcentra och samarbete med utbildningsaktörer.
 - Kommunens medarbetare kompetensutvecklas på orten!

Kommentar: Visionen är antagen av KF 2019-12-18 § 98. Ovanstående finns till stor del tillgodosett i kommunens utvecklingsplan och dess genomförandeplan. Aktiviteterna är inte direkta ÖP-frågor förutom aktiviteten "Utbildning och kompetensutveckling ska i större utsträckning kunna ske med Ed som bostadsort", som läggs till i genomförandeplanen.

Dals-Eds Båtklubb

Förslag och synpunkter från Dals Eds Båtklubb på markanvändning gamla Sågverksområdet på Lee och Stora Lee.

1. Markområde reserveras för Båthamnens utveckling. Förstärkning av eroderande strandkant för att möjliggöra plats för ytterligare en brygga.

2. Båtskjul för förvaring av båtar vintertid och förvaring av båtkärror och parkering av gästade turisternas bilar sommartid.
3. Inhängnad parkeringsplats för bilar och båtar.
4. Kanotplats med övernattningsmöjligheter i enkla gapskjul, torrdass och sopcontainer.
5. Offentlig toalettbyggnad inom området.
6. Fiskecamp med enkla stugor för uthyrning.
7. Fiskevårdsområde i hela Stora Lee för utveckling av fisketurism och för att rädda fiskarter från utrotning, vilket troligen skett med den genuina laxen som fanns förr.
8. Upprustning av lekplatser för lax och öring. Tex Stamnåraälven.
9. Utegym, hinderbana, parkanläggning med fontän.
10. Helikopterplatta.
11. Parkbelysning i hela området.
12. Öppna gamla kulvertar så det blir rinnande vatten genom området.

Kommentar: Utveckling av Le-området läggs till som aktivitet i genomförandeplanen. Förslagen tas med i det fortsatta arbetet kring Le-området.

Swesports CK

Vi på Swesports CK önskar plats för en teknikbana för cykel.

Tanken är att banan ska kunna användas av Swesports CK på cykelträningar men kunna vara öppen för allmänheten på övriga tider. Själva banan skulle vara grusad med olika former av teknikhinder.

Vi skulle gärna vilja ha detta i anslutning till Tavlan där det redan finns bra förutsättningar för motion och rörelse för familjen. Om man kunde anlägga en bana för cykling i detta område skulle det underlätta för familjer att komma ut och röra sig gemensamt. Tavlan ligger också lättåtkomligt för ungdomar som vill cykla dit på sin fritid.

Förslag på platser är på Tavlans gärde. Alternativt på hygget bredvid Fågelvägens förskola.

Kommentar: Tavlan har i förslaget pekats ut som turistcentrum för att stärka dess vikt som knutpunkt till naturen och kommunen ser positivt på en utveckling av området kring Tavlan.

Företag

Vattenfall

Vattenfall Eldistribution (Vattenfall) har tagit del av samrådshandlingar för ny översiktsplan 2035 och lämnar följande yttrande.

Vattenfall har områdeskoncession inom kommunen. Vattenfall har som innehavare en plikt att försörja alla slutkunder med el inom området.

Inom kommunen finns det regionnätledningarna. Några av dessa ledningarna tillhör Vattenfall. Flytt och förändringar av regionnätet är tidskrävande och kostsamt.

Eventuell flytt och förändringar av befintliga elanläggningar utförs av Vattenfall men bekostas av exploatören.

Vid detaljplansplanering och bygglov m.m. i närheten av Vattenfalls anläggningar och fastigheter är det viktigt att kontakta Vattenfall.

[Kommentar: Noteras.](#)

Privatpersoner

Privatperson 1

LIS-området för Bältnäs/Skansen bör inte gå genom det skyddade naturområdet (det gröna på kartan) och heller inte genom den skyddade allén. LIS-området inte bör inkludera fastigheten BÄLNÄS 2:2.

[Kommentar: LIS-området kommer att ses över och gränser justeras.](#)

Privatperson 2

För att hitta attraktiva, centralt belägna tomtområden, med strandnära läge (sjöutsikt) har det gjorts en särskild inventering. Jag anser att man glömt ett tidigare diskuterat område - UTSIKTEN - öster om Nössemarksvägen.

Området är en höjdsträcka om några hundra meter. Tidigare har en plats med uppkvistade tallar etablerats och bl.a. blivit populär fotoutsikt. Efter större schackning etableras en bussvändplan som fungerar utmärkt. Samt en paus/rastplats - ursprungligen prövad som virkesupplag med utfartsrätt. Alla öster om Nössemarksvägen. De markerar tillhörigheten till tätorten.

Ett bostadskvarter skulle starkt förstärka den känslan och sänka hastigheten på biltrafiken.

Jag önskar få en enkel uppmätning av området och en bedömning av antalet möjliga bostadstomter.

[Kommentar: Området är intressant, men bedöms efter en översiktlig bedömning inte vara aktuellt att gå vidare med just nu då det finns två andra LIS-områden i Ed. Frågor som kan behöva utredas vidare om området ska pekas ut som utvecklingsområde för bebyggelse i framtiden är byggnationens påverkan på riksintressen, naturvärden, landskapsbilden och Eds karaktär samt risken för erosion.](#)

Privatperson 3

Sidan 24, punkt 3.5.1 (MKB)

" Från den högsta punkten, Orshöjden, som ligger 275 meter över havet, erbjuds milsvid utsikt över berg, skogar, myrar och sjöar."

Det är ingen utsikt från Orshöjden och det mytomspunna tornet låg i en hög redan på 70-talet.

Punkt 3.5.4 (MKB)

" En hållplats för kollektivtrafik vid Tresticklanområdet bedöms vara positivt ur såväl en social som miljömässig aspekt eftersom området på så vis blir tillgängligt för fler människor"

Turister förstår inte att de måste förboka bussen som bara går sommartid på beställning.

Det går heller ingen buss på helgen åt något håll.

Så, buss till turister funkar inte

Ed - Nössemark

0630 - 0710 Måste förbeställa en timme innan och går inte in i Nössemark

1320 - 1400 Måste förbeställa en timme innan

1500 - 1545 Måste förbeställa en timme innan

Nössemark - Ed

Samma här

[Kommentar: Texten i MKB ses över.](#)

Privatperson 4

Mina kommentarer begränsas till *Område 1 – Bälånäs/Skansen*, och lämnas i egenskap av fastighetsägare till Bälånäs 2:7 och Bälånäs 2:5.

Kommunen föreslår att utöka befintligt LIS--område.

Jag motsätter mig en utökning av LIS--området i nära eller omedelbar angränsning till mina fastigheter Bälånäs 2:7 och 2:5 av nedan angivna anledningar p g a:

- Bevarande av skyddsvärda träd
- Förstörande av befintlig jordbruksverksamhet
- Negativ förändring av kulturmiljö
- Risk för lerras

Jag stöder en utökning av LIS--området på före detta sågverkets mark i omedelbar anslutning till Stora Lee för användande till allmän park och utnyttjande av både lokalbefolkning och turister för motion, relaxation and tillgång till den vackra sjönära marken, men inte till ytterligare bebyggelse.

Dessa är mina kommentarer kring förslaget:

Anledningar att INTE utöka befintligt LIS--område i omedelbar anslutning till Bälånäs 2:7 och 2:5:

1. Länsstyrelsen i Västra Götaland har identifierat ett antal Skyddsvärda Träd på min fastighet Bälånäs 2:7. Länsstyrelsen har nyligen skriftligen meddelat mig att "ett domslut från 2019

visat att markägare är skyldiga att bevara” skyddsvärda träd. En utökning av LIS--området till att gränsa till min mark och dessa Skyddsvärda Träd skulle svåriggöra det för mig att utföra mitt åläggande att skydda och bevara träden på av Länsstyrelsen föreskrivet sätt, speciellt om användningen av befintlig mark inom den föreslagna utökningen av LIS området skulle komma att ändras från jordbruksdrift till något annat.

2. I nära anslutning till den föreslagna utökningen av LIS--området finns ett befintligt jordbruk. Betydelsen av åkermark med möjlighet att odla och att hålla landskapet öppet är en ovärderlig tillgång som inte kan underskattas. Därför motsätter jag mig en utökning av LIS-området i den mån det innefattar den befintlig marken som används för jordbruk. Denna mark ligger i omedelbar anslutning till mina fastigheter.
3. Om tanken är att i framtiden tillåta fastighetsbebyggelse på den mark som innefattas i den föreslagna utökningen av LIS-området, invänder jag mig mot en utökningen av LIS-området och sådan bebyggelse därför att:
 - a. del av marken är lerjord med stor risk för ras och lämpar sig inte för bebyggelse (anslutande privat väg har rasat vid ett flertal gånger p g a att underlaget under gruset är lerjord);
 - b. del av området ligger i anslutning till min fastighets av Länsstyrelsen identifierade Skyddsvärda Träd, vilket skulle negativt inverka på min skyldighet att bevara dessa träd; och
 - c. Fastighetsbebyggelse i nära anslutning till Bältnäs 2:7 skulle påtagligt förändra den kulturella och historiska karaktären av gården Bältnäs samt den runtbliggande omgivningen. Bältnäs är en gammal herrgård med gamla anor och rik historia. Den nuvarande byggnaden dateras från slutet av 1800--talet, men tidigare byggnader har funnits. Bland annat har Wilhelm-Pettersson Berger och Pekka Langer tidvis bott i fastigheten och där har även varit en skola. Legenderna berättar att officerare använde nedre våningen på Bältnäs under andra världskriget. Bältnäs är vackert beläget och är ett känt minnesmärke med utsikt över Stora Lee och Ed. Det vore väldigt tragiskt om det vackert belägna Bältnäs, omgivet av gröna ängar, skulle en dag komma att omgivas av ett antal hyreshus, villor eller annan bebyggelse, vilket totalt skulle ändra utseendet och det kulturella inflytandet på omgivningen.

Anledningar att utöka befintligt LIS--område vid Stora Lees strand:

1. Sverige är känt över hela världen för allemansrätten. Rätten till tillgång till sjö och hav är också skyddad i Sverige. Marken som tillhörde sågverket Lee Bruk ligger nu öde och i stort oanvänd (förutom att den används för parkering när det är Monsterrace samt att båtklubben utnyttjar en del av området). Detta område innefattas också i den föreslagna utökningen av LIS-området. Det vore en god idé att använda denna mark på ett sätt som gynnar alla Edsbor och tillresande turister. Man skulle kunna anlägga en promenadväg från järnvägsstationen, genom Skansen, och ner till sjön Stora Lee. Sjöområdet skulle kunna göras om till en park med bänkar och bord så att alla kan njuta av att vara nära den vackra sjön Stora Lee. Man skulle kunna avsätta en bit till hundpark och lekplats för barn. Vi vet redan att många turister finner vägen till Lee och Bertils Kanotuthyrning. Denna plats/park skulle kunna bli en del av Eds samordnade turistattraktioner. Det vore synd att minska allmänhetens tillträde till denna unikt vackra plats genom att tillåta villafastigheter eller handelslokaler att byggas på denna vackra mark.

I sammanfattning:

Jag motsätter mig en utökning av LIS--området i nära eller omedelbar angränsning till mina fastigheter Bältnäs 2:7 och 2:5 av ovan angivna anledningar p g a:

- Förstörande av befintlig jordbruksverksamhet
- Skyddsvärda träds bevarande
- Negativ förändring av kulturmiljö
- Risk för lerras

Jag stöder en utökning av LIS--området på före detta sågverkets mark i omedelbar anslutning till Stora Lee för användande till allmän park och utnyttjande av både lokalbefolkning och turister för motion, relaxation and tillgång till den vackra sjönära marken, men inte till ytterligare bebyggelse.

Kommentar: Kommunen ser över LIS-området och dess gränser. Utveckling av Le-området läggs till i genomförandeplanen och förslag om hur området kan utvecklas tas med i den fortsatta processen kring hur området kan iordningställas efter genomförd sanering.

Privatperson 5

Undertecknad som tillsammans med mina barn äger fastigheterna Södra Böle 2.2 2:3 samt Håbol Stom 1:8 samt är delägare i Onsön 3:12 önskar göra kommunen uppmärksam på den avstyckning från S.Böle 2:3 som Lantmäteriet i Bengtsfors har gjort på ägarnas uppdrag (den nya fastighetens namn S.Böle 2:8). Lantmäterihandlingarna var klara försommaren 2019. Avstyckningens syfte var att skapa en attraktiv fastighet. Den omfattar ett stort bostadshus, som idag används som fritidsbostad, ca 2ha skog, 2ha åkermark och 2ha ängsmark och har mark mot Bölesjön. Lantmäteriets bedömning var att på så vis nå bra förutsättningar för åretruntboende med viss odlingsverksamhet alternativt annan verksamhet. Den nya fastigheten 2:8 skulle också möjliggöra ett långsiktigt bevarande av en gammal kulturmiljö.

Länsstyrelsen i Göteborg gick emot avstyckningen och likaså Miljödomstolen i Vänersborg med hänvisning till strandskyddet. Domstolsbeslutet kom sommaren 2020. Domen nr F2912-19 omfattar 19 sidor. Observera att inga nya byggnader eller stängsel var planerade på den nya fastigheten. Allmänhetens tillträde till stranden blir därmed oförändrad.

Regeringen har tillsatt en utredning som skall se över strandskyddet i glesbygd och för att underlätta lokal ny verksamhet på strandnära fastigheter. Utredningen skall vara klar senast i november i år. Avstyckningen av den nya fastigheten stämmer mycket väl med direktiven för utredningen.

Dals Eds pågående nya översiktsplan har valt ut några områden sk LIS .Det är vår förhoppning att även S.Böle 2:3 kunde bli föremål för en sådan status eller om kommunen på annat sätt kan hjälpa oss i detta ärende. Vi är tacksamma för kommunens kommentarer.

Vår handlingsplan framöver är att vi väntar på resultatet av den statliga utredningen. Kanske söker vi nytt tillstånd för samma avstyckning möjligen med tillägg av mer jordbruksmark (ytterligare max 4 ha)

Kommentar: Områdets lämplighet att läggas till som LIS-område ses över.

Privatperson 6

Bebyggelsen väster om Timmertjärn förstör satsningen, som gjorts kring tjärnet. Utveckla detta istället! Det är ett frekventerat naturområde med vandringsleder och stigar. Området är det enda och naturliga strövområdet nära samhället. Kontakten samhälle - Motionsgården Tavlan bryts.

Befintliga vandringsleder växer idag delvis igen. Røj dessa kontinuerligt eller lägg ned. Bättre med få väl skötta.

Motionsgården Tavlans betydelse är underskattad. Spåren och området utnyttjas från tidig morgon till sena kvällen veckans dagar året runt. En ytterligare satsning, som skulle göra Tavlan ännu bättre, är ett mål för framtiden.

Beträffande handelns utveckling borde den om möjligt förläggas till samhällets centrum.

Kommentar: Antal vandringsleder ses över. Tavlan har i förslaget pekats ut som turistcentrum för att stärka dess vikt som knutpunkt till naturen och kommunen ser positivt på en utveckling av Tavlan. LIS-området vid Timmertjärn ses över. Text kring handel i centrum ses över.

Privatperson 7

Det finns ju en mycket aktiv grupp som jobbar med projektet "Arena Haga", som är ett förslag i översiktsplanen.

Det är positivt när arvsfonden ger över 3 miljoner till Eds FF men Kommunen får akta sig så ni inte lovar bort mark och pengar till enskilda projekt och föreningar innan hela översiktsplanen med alla fina tankar och idéer är slutfört,

Det finns många som som har bråttom och vill ha pengar, men kommun måste ha is i magen och inte falla för den som skriker högst.

Hoppas på en positiv framtid för Ed.

Kommentar: Arena Haga tas ej upp i ÖP. Konstgräsplan önskades i hög grad av medborgarna vid medborgardialogen och har därav tagits in som en aktivitet som kommunen avser stödja. Eds FF har fått nyttjanderätt från kommunen för ev. konstgräsplan på grusplanen, men ingen finansiering från kommunen har ännu getts.

Privatperson 8

Jag skriver till er med anledning av kommunens översiktsplan. Mitt huvudintryck, efter att ha läst igenom den, är att det är en väldigt bra och helteckande plan för framtiden. Detta gäller i princip alla de föreslagna delmålen.

Det finns dock en punkt som jag vänder mig starkt emot. Det gäller den föreslagna bostads-utbyggnaden mellan timmertjärn och stora sågtjärn (område 2, Timmerdalen-Bergslätt).

Detta är ett område som är mycket viktigt som rekreationsområde, både för svamp och bärplockning, motion och som ger känslan av "riktig natur", för inte bara boende i närområdet utan för många i hela Eds tätort. Även om man skulle följa hänsynstagandena i ÖP, skulle inte området längre ge känslan av orörd natur där hänsyn tas till naturvärdena.

Det övriga LIS-området inom/nära tätorten (område 1, Skansen-Bälнас) kommer säkert att passa riktigt bra för byggnation (när sanering av marken är utförd). Där kommer man att kunna bygga ett attraktivt bostadsområde utan att några större naturvärden kommer att förstöras, under förutsättning att man sparar så mycket träd som möjligt. Det gamla bruksområdet har ju länge varit i behov av "upprustning".

Med området Timmerdalen-Bergslätt är villkoren helt andra. Där kommer den vildmarkskaraktär som nu präglar området runt både lilla och stora Sågtjärn definitivt och permanent att förändras. En vildmarkskaraktär som i andra delar av ÖP betonas vara viktigt att bevara. Det finns visserligen många områden med vildmarkskänsla i kommunen, men det som gör att det är så viktigt att lämna just området Timmerdalen-Bergslätt orört är just närheten. Det är ju faktiskt så att det är just närheten och lättillgängligheten som avgör om många kommer att ta sig ut i naturen över huvud taget. Något som man vet har en så stor betydelse för vårt välbefinnande.

Det man skulle vinna med att kunna erbjuda attraktiva bostäder i detta område skulle man förlora i minskat intresse från boende i andra, nu befintliga, områden i Ed.

Och jag är övertygad om att väldigt många av Eds befolkning skulle bli mycket besvikna om de här byggnationsplanerna blir förverkligade. Alla som jag diskuterat saken med har reagerat som jag. Tyvärr är det ju så att de allra flesta inte blir färdiga att göra sin röst hörd vid ett sådant här tillfälle...

MVH och med förhoppning om att förnuft, omtanke om natur och befolkningens välmående segrar

[Kommentar: LIS-området ses över.](#)

Privatperson 9

Jag har tagit del av Dals-Eds översiktsplan och ser med positiva ögon på utvecklingen vi har framför oss. Jag har dock en tanke när det gäller utvecklingen av Dals-Ed.

Det skrivs mycket i översiktsplanen om att öka naturturismen inom kommunen, något som jag tycker är toppen då vi har stor potential med tanke på den vackra miljö vi har omkring oss! Det jag dock undrar över, är då behovet av en fysisk turistinformation. Ett behov som jag tror kommer öka ju mer besökare vi får hit.

En "riktig" turistinformation är något som jag har saknat länge i Ed. Ett centralt, lättåtkomligt ställe med kunnig personal som verkligen kan förmedla det vi har att erbjuda och kan inspirera både turister och lokalbefolkning att se alla möjligheter, kanske även hjälpa till med bokning av aktiviteter eller boende. (Ett bra exempel på lokal skulle vara den tomma lokalen på Storgatan, där Fiskespecialisten och Malins Garderob har funnits tidigare.)

Om vi vill öka antalet turister som upptäcker vår vackra plats, tror jag att det behövs en fysisk samlingsplats där de enkelt kan få information och se allt vi har att erbjuda. En plats som även skulle kunna öppna upp mer intresse för lokalbefolkningen till att hemestra och med det stötta det lokala näringslivet. Något som har visat sig vara mycket viktigare än vi trott det senaste året.

Jag kunde inte hitta något omnämnande om en turistinformation eller liknande i ÖP och undrar hur kommunen tänker kring detta?

Kommentar: Kommunen strävar efter fler digitala lösningar för att använda kommunens resurser på bästa effektiva sätt. Ett exempel är möjligheten att besöka Biblioteket när som helst, för de som registrerat sig och hämtat ut en tagg som nyckel. Lösningen är kostnadseffektiv eftersom den inte kräver bemanning jämt, samtidigt som den ger invånarna flexibel service. Kommunen vill eftersträva en digital lösning för en turistinformation och välkomnar innovativa och kostnadseffektiva lösningar.

Privatperson 10

Till alla berörda beslutsfattare.

Nu är det dags för mig att göra min stämma hörd!

Jag har nu tagit del av "Översiktsplan nu - 2035" vad gäller "Landsbygdsutveckling i strandnära läge" (LIS) för Dals-Eds kommun. Mest ingående har jag studerat område 1 samt område 2 då jag själv är boende i Eds samhälle. Närmare bestämt i Topperud.

Det är säkert positivt att man utvecklar kommunens strandnära områden till viss del. Jag tänker då framför allt på attraktiva bostäder och arbetstillfällen.

MEN! Vi måste fråga oss... Vad är det som lockar människor att välja att flytta till vår kommun? Och då talar jag inte om de som flyttar hit tillfälligt, för något år eller så. De som väljer ett jobb i kommunen som en språngbräda till andra jobb, på andra orter dit de egentligen är på väg. Jag talar om de som väljer att flytta till kommunen med siktet inställt på att bo kvar! Utbildad och välbehövlig arbetskraft. Människor som kommer att betala skatt till kommunen (kanske till och med starta företag här...).

JO de väljer Dals-Ed för den vackra naturens skull! Man tittar också på att Ed är huvudort i kommunen med god social service. Dock långt till akut-sjukhus. Men närheten till den storslagna naturen kompenserar för detta!

Jag flyttade själv hit med min familj hösten 1989 från storstaden Göteborg så jag vet vad jag pratar om. Naturen runt Sågtjärn och utsikterna över Skansenområdet och Stora Lee var helt avgörande!!!

När det gäller Bälån - Skansen (område 1) så låter planerna för "Bälån" okey men själva Skansen-området med sina värdefulla ädelträd, promenadstråk och utsikter över Stora Lee är ju Eds ansikte utåt! Järnvägsstationen med Sveriges vackraste utsikt! (Jag har sett många turister gå över till den sidan av tåget med sina kameror.) Förstör inte den platsen!

Under åren som gått har stora områden kalhuggits i närheten av samhället men skogen mellan Stora Sågtjärnet och Timmertjärn (område 2) finns kvar! Där är skogen sagolikt vacker med grön mossa på mjuka kullar. Området har markerad vandringsled och många småstigar och används flitigt av

promenerande och joggande Eds-bor boende i områdena runt omkring! Området utnyttjas även för en rad andra aktiviteter som orientering, mountainbike-cykling, bär och svamp-plockning. Det är ju just det området som är det värdefullaste och finaste vi har i samhället! Att tänka sig bebyggelse i det området samt bilvägar till och från den bebyggelsen som är planerad..... Nej, helt klart skulle kommunen förlora stort på ett så vansinnigt beslut!

Vänliga och vädjande hälsningar

[Kommentar: LIS-området ses över.](#)

Privatpersoner 11

Synpunkter på översiktsplan Dals-Eds kommun

Ur ÖP:

- *Timmerdalen, Bergslätt - Området bedöms kunna byggas ut med småhus i likhet med angränsande bebyggelse. Totalt kan här rymmas upp till ett femtiotal hus fördelade på tre mindre de/områden. Större delen av området bevaras som naturområde med strövstigar och varierande terräng. Partier med sumpskog berörs inte.*

Bevara naturområdena vid Timmertjärn och Sågtjärn för att säkerställa tätortsnära rekreationsområden. Låt sumpskog väster om Timmertjärn och "Tjuvklyftan" - en kursudal, ett geologiskt minnesmärke med höga biologiska värden omges av natur och inte bebyggelse, vilket ofrånkomligen skulle påverka dessa. Skogarna inom detta område som ägs av kommunen bör skötas varsamt för att bevara skogen, ingen kalavverkning utan småskalig, tätortsnära skötsel.

- *Ny bebyggelse ska ta hänsyn till natur- och kulturvärden på platsen.*

Det är svårt att föreställa sig en exploatering av dessa utpekade LIS-områden som skulle kunna bevara den varierande och kuperade terräng som finns, då det nästan uteslutande vid byggnationer sker en skövling för att få helt plana och trädfria tomter. Det är bara att se hur området Årbol ser ut. Bebyggelse kräver vägar, vilket innebär trafik. De flesta av områdets strövstigar skulle ofrånkomligen försvinna vid byggnation. Då försvinner också en av de få stigriska områden i närheten till samhället som orienteringssporten har att erbjuda nybörjarorienterarna. Områdena finns på orienteringskartan och är en del av orienterarnas arena. Det är av stor vikt att olika idrotter erbjuds till barn och ungdomar.

Visst är det viktigt att befolkningen ökar för att behålla och öka servicen i samhället och hela kommunen, men då ska områden för bebyggelse väljas med omsorg så att tätortsnära naturområden och strandnära områden bevaras och också fortsättningsvis blir tillgängliga för alla. Områden som gjort att människor valt att bosätta sig här i Ed eller valt att bosätta sig på speciell plats i samhället för att ha närheten till naturen. Ett mål borde vara att inte bara försöka locka nya att flytta hit utan att också behålla de som redan bor här.

- *Strandskydd kan upphävas genom detaljplan och dispens kan ges för specifika åtgärder om det finns särskilda skäl.*

Strandskyddet är utfärdat just av den anledning att dessa miljöer ska vara tillgängliga för alla. Att locka nya invånare till Ed med strandnära tomter vid Timmertjärn och Sågtjärn tycker inte vi faller under särskilda skäl. Vänd på det och använd i stället tillgängligheten till dessa fina områden som ett marknadsföringsargument för att flytta hit. Dessutom strider ett upphävande av strandskyddet mot en av punkterna i Vision för Sverige 2025.

Boverket har på uppdrag av regeringen format en vision för Sverige 2025

- *Bevara tätortsnära natur, stränder och jordbruksmarker*

För folkhälsan är det mycket viktigt med närheten och tillgängligheten till naturen - både skog och sjöar. Satsningen på aktivitetsparken vid Timmertjärn har slagit väl ut och lockar många av Eds invånare till fysiska aktiviteter. Det har blivit en naturlig "dörr" ut till naturen. Skulle bebyggelse runt hela Timmertjärn bli verklighet skulle det mesta av det som nu skapats försvinna. Timmertjärn skulle då bli som en damm i ett bostadsområde och inte som i dag ett naturområde. Med en åldrande befolkning är det också viktigt att bevara de tätortsnära naturområdena för att även äldre ska kunna nå och ta del av dessa.

Bebyggelse vid det större utpekade LIS-området vid Sågtjärn skulle menligt begränsa det rörliga friluftslivet året runt. Återigen finns här marknadsföringsargument för att locka nya invånare till Ed samt ex fiske, bad och skridskoåkning i och på sjön, promenader, löpning och orientering runt sjön. Allt i vild natur med den ro och rekreation som naturen bjuder på.

Förslag:

Dags att ta bort de utpekade LIS- områden vid Timmertjärn och Sågtjärn ur ÖP och säkerställ att områdena förblir tätortsnära rekreativsområden till glädje för både nuvarande och nya invånarna i Ed.

[Kommentar: LIS-området ses över. Avseende skötsel av träd/skog är en revidering av trädvårdsplanen en aktivitet som finns med i genomförandeplanen och som redan har påbörjats av kommunen.](#)

Privatperson 12

Undertecknad är ägare till fastigheterna xx (Högens gård) och yy (Tavlan i Dals-Högen) och vill härmed avge följande yttrande på samrådsversionen av LIS-planen.

Generellt

Det är viktigt och glädjande att Dals-Eds kommun tar fram en förnyad LIS-plan. Det är ett viktigt dokument och verktyg för att utveckla den omfattande landsbygden i vår kommun. Det är av avgörande betydelse för utvecklingen av landsbygden att möjligheten att etablera verksamheter och boende i strandnära lägen förbättras, Antalet LIS-områden, och dess utbredning, i kommunen bör därför bli fler och större. Det lokala inflytandet över strandskyddet bör ökas och det statliga minska.

Högens gård

På Högens gård arbetas det nu med att återställa kulturlandskapet. Det sker både genom

restaureringar av byggnader och betesmark. Länsstyrelsen har fastställt en plan för restaurering av betesmark för området. Stöd är beviljat med en åtföljande åtagandeplan.

Arbetet åtagandeplanen är redan påbörjad. Trädfällning har genomförts och djur släpps succesivt på för bete. En ansökan om dispens från strandskyddet inlämnas till kommunen för att även kunna återställa betesmark i längs strandlinjen.

Som en del av planerna för att återställa byggnader i kulturlandskapet kommer en ansökan om dispens från strandskyddet för återuppförande av båthuset, med tillhörande brygga, på Högens gård inlämnas till kommunen. Det kommer möjliggöra för angöring ångbåten Pröven i Högsbukten i Norra Komsjön - något som önskats av ångbåtssällskapets styrelse. Det skulle kunna leda till en utveckling av besöksmålet Dals-Högen med vandringsleden till Högsvannet etc. (se bilaga).

När Högens gård nu restaurerar betesmarker med hjälp av djur (får) krävs ytterligare markytor för vall och bete för att kunna bedriva arbetet på ett rationellt sätt och få tillgång till foder.

Högens gård ser positivt på fler boende i området och småskalig bostadsbebyggelse.

Sammantaget kommer det som nämnts ovan sannolikhet bidra till en levande landsbygd, öppna landskap, ökad biologisk mångfald och till trivsel för boende och besökare.

Följande förändringar föreslås i samrådsversionen av LIS-planen under rubriken Högens gård:

1. Det står i samrådshandlingen att marken ägs av en stiftelse. Det stämmer bara delvis. Det större området, det västra, ägs av Högens gård, det vill säga undertecknad.
2. Den norra delen av det östra området (märkt A på bilagd karta) används idag som vändplats och temporär parkeringsplats för dem som sätter i och tar upp båtar i Högsbukten i Norra Kornsjön samt av jägare i området. Området bör i LIS-planen reserveras för detta ändamål och kompletteras med ett vattenområde för bryggor (märkt B på bilagd karta). Detta skulle säkra jakt- och fiskevårdsintressena samt säkerställa goda förutsättningar för det rörliga friluftslivet.

Det övriga området (märkt C på bilagd karta) föreslås utgå ur LIS-planen för att istället kunna användas för vall och bete. Högens gård är villig att arrendera detta område av Stiftelsen Hugo Berglunds donationsfond. En framställan om detta har gjorts.

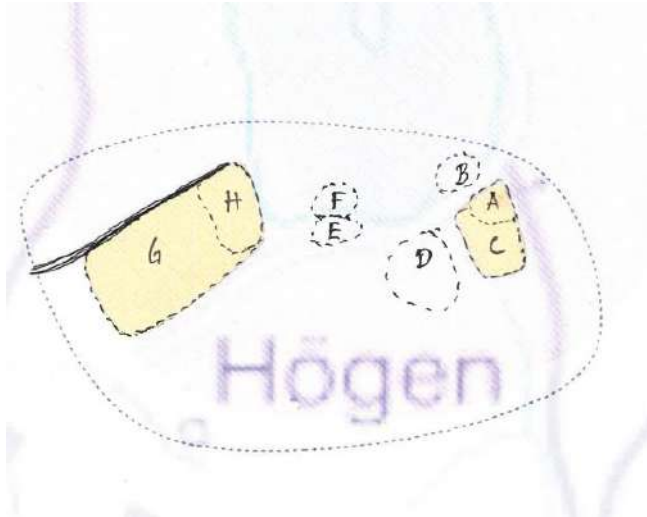
Skulle behovet av parkeringsyta inte vara tillräckligt, exempelvis vid sportfiske och jakt i området, kan Högens gård ställa ytor till förfogande i det grustag som finns i direkt anslutning till området.

3. Som kompensation för det borttagna området (märkt C på bilagd karta) föreslås att ett nytt område tillförs (märkt D på bilagd karta). Här bör småskalig bebyggelse för småhus och fritidshus tillåtas.
4. Platsen där det tidigare båthuset till Högens gård fanns bör ingå i LIS-område (märkt E på bilagd karta) och ha ett tillhörande vattenområde (märkt F på bilagd karta) för att kunna etablera en angöringspunkt för ångbåten Pröven och andra båtar som bidrar till platsen som

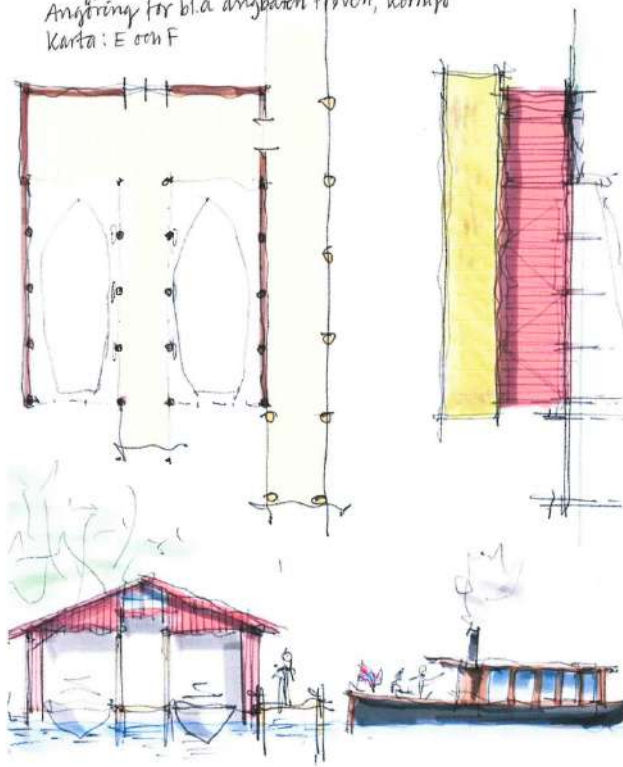
ett besöksmål. Skiss bifogas.

- Den norra delen av det västra området (märkt G i bilagd karta) i samrådshandlingen bör utgå ur LIS-planen för att kunna vara kvar som betes- och vallmark. Däremot föreslås att den södra delen av det västra området (märkt H i bilagd karta) kan tas i anspråk för småskalig bebyggelse för småhus, fritidshus samt för ställplats för husbilar. En väg anläggs i skogskanten på den nordvästra sidan om området.

Med förhoppningar om ett positivt bemötande av inlämnat yttrande.

Skiss.
Brygga och båthus återskapas på Högens gård.
Angränsning för bl.a ångbåten Proven, Kornjå
Karta: E och F

Kommentar: Text om Högens Gård och utformningen av LIS-området ses över.

Privatperson 13

Jag tycker att planera för ytterligare bygge runt Timmertjärn och upp mot Sågtjärn är otroligt dumt. Nu har stora pengar lagts på att göra området mer tillgängligt för kommunens invånare. Detta har också lyckats då väldigt många fler använder området än tidigare, jag möter alltid olika människor när jag är ute i det området. Bygger man in det tar man bort känslan av att komma ut i naturen och motionera, som jag ändå förstått var anledningen till upprustningen.

Kommentar: LIS-området ses över.

Privatperson 14

Jag vill ha en skatepark i ed.

Kommentar: ÖP är en översiktlig plan som inte detaljerar en ev. framtida skatepark. Kommunen är dock positiva till en utveckling av olika fritidsaktiviteter.

Privatperson 15

Det här med badhus är jätteviktigt för simkunnigheten bland allmänheten, för skolornas verksamhet och för barnens fritid. Titta på olika möjligheter till finansiering.

Vad många besökare framhåller med Ed är att det är vackert. Vi behöver därför värna om sjöutsikt både mot Lilla och Stora Le. Ex. är det mycket igenväxt längs med Nössemarksvägen ner mot Stora Le. Utsikten är viktig för attraktionskraft i bostäder och för naturupplevelsen för alla som promenerar/cyklar på cykelbanan samt för helhetsintrycket av samhället för alla som åker förbi på väg mot Nössemark.

Vidare, vilket inte direkt har med ÖP att göra, så gör det mig ledsen att bilder på yoga har en så central roll i både pappersbroschyren som delats ut, i filmen om ÖP och på kommunens hemsida. Antingen borde bilderna vara religiöst obundna eller så borde lika många bilder på kyrkor finnas med.

Kommentar: Att utreda möjlighet till badhus samt revidering av trädvårdsplan finns i genomförandeplan. Inga religiösa värderingar läggs i bilderna i ÖP. Bilden som hänvisas till var vinnare i den tävling som hölls i uppstarten med syfte att involvera invånarens bilder och är snarare att anses som en aktivitet som erbjuds inom kommunens gränser. Kyrkor har ett viktig kulturhistoriskt värde och finns också med på bild i ÖP (se s. 49 i samrådsversionen).

Privatperson 16

Övergripande tankar om planeringsarbetet i allmänhet

Ett inledande FOTO (J Sundlo) framhäver den mångmiljonåriga sprickdalssjön Stora Le, som leder blicken mot ett för glesbygdskommunen välkommet "ljus vid horisonten", medan den yngre

istidsskapelsen Lilla Le fördunklas. (Det senare en eventuell eftergift till att sjöns uppkomst alltmera höljts i dunkel, dess klara vatten till trots, allteftersom vetenskapliga framsteg görs i olika riktningar.

Den i fotot mörkklagda centralorten Ed har fått sitt namn av dess belägenhet på ett ed, dvs en landremsa mellan två vatten. Just detta naturgivna förhållande hamnar i blyxtbelysning (sic!) i den mörka avbildningen. Illustrationens informationsvärde begränsas genom uppifrånperspektivet, på ett avstånd fjärran de intryck som möter en jord- och verklighetsnära besökare – eller för den delen en "edare" utan flygkapacitet. Tvärtom skapas en uppfattning om naturens skönhetsvärden, som svårligen kan fås att stämma överens med vad som realistiskt kan upplevas på marken. Att "lyfta blicken" och inte låta sig begränsas av detaljer kan visserligen underlätta sökandet efter nya och fritt framsprungna idéer, men riskerar samtidigt att dölja den verklighet vi har att leva med, alldeles oavsett visioner.

MEN genom denna blick "von oben" uppmärksammas vi kanske på värden vi annars riskerar att missa? Kan man se det som ett steg i rätt riktning (norrut mot norska gränsrösen), då fotot bokstavligen tonar ned kommunens aningen missvisande slogan "Dals Ed mellan sjöarna"? Kommunen heter ju Dals-Ed, med ett av statlig myndighet fastställt bindestreck. Det är centralorten Ed som (på sitt ed) ligger mellan Stora och Lilla Le. Kommunen Dals-Ed ligger däremot vid, kring och mellan de 400 sjöar som med rättmätig stolthet också framhävs i kommunformationen. Dock har kommunen såväl postadress som internationell järnvägsstation med det i kommunikationstabeller över hela världen genom århundranden väletablerade namnet Ed. En varumärkeslansering väl värd att tillvarata, då den skulle ha kostat fantasibelopp om den hade gjorts i dag,. Det gäller blott att vara öppen för och anamma de rika möjligheter som kommunens naturgivna och historiska fördelar bjuder. I skenet av den (i många fall hastigt påkomna) insikt som följt av pågående pandemi, bör vi i ännu högre grad se möjligheterna, när det gäller kommunens betydelse i en snabbt föränderlig omvärld.

[Kommentar: Noteras. Text kompletteras i avsnittet historia kring platsens namn.](#)

"Inte lida för sin skönhet"

Kommunens historia vad gäller stadsplanering bör borga för att varje ny åtgärd i sådana ärenden får en gedigen och väl förankrad hantering. Efter kommunalstämmans begäran sommaren 1910 gav Kungl. Maj:t 1911 överintendentämbetet i uppdrag att bli "uppgöra förslag till stadsplan". Slottsarkitekten Lilljekvists beryktade stadsplaneförslag 1917 följdes av flera decenniers motsättningar och diskussion, tidvis på riksnivå då huvudstadspressen skildrar misären i den vackra turistorten. Man skriver bla "På en av Sveriges vackraste platser växer fram en kåkstad som i motstycke saknar sin like" och "Handeln är i utdöende. Utkomstmöjligheterna bli allt mer och mer begränsade. Utflyttningen är i full gång." Ingen kunde friköpa central tomtmark utan hänvisades till oförmånliga arrenden, oskäliga hyror och en osäkerhet som hindrade en i övrigt lockande utveckling.

Lilljekvists förebilder fanns att hämta i norra Italiens världsberömda turistorter. Man finner även intryck från Esaias Sahlbergs "Från en gränsbygd, som utkom 1916. Där ses Ed i en framtidsvision byggas ut "till en stad, en utomordentligt vacker trädgårdsstad, där den sköna naturen ensam fått bestämma utformningen". I centrala Ed gavs begränsat utrymme för befintlig bebyggelse och redan etablerade verksamheter skulle riskera att gå i konkurs. Lilljekvist ville "skapa en idealplats" för välbeställda "turister och egnahemsintresserade" ("Turisthandbok över Ed och Edstrakten", Hj.

Larsen, 1921). Kapitalstarka främlingar och pensionärer var vinnarna medan "traktens näringsliv" och "den arbetande människan" fick "en mycket liten plats reserverad för sig". (Citat och faktauppgifter, där inte annat anges, är från Arvid Johanssons "Eds samhälle och historia" i "Boken om Dals Ed", 1976. Därav följer att kommunens namn här stavats utan bindestreck.)

[Kommentar: Avsnittet för historia ses över.](#)

Representation och lärdomar ur folkdjupet

I diskussionen kring stadsplanering i Dals-Ed finns en annan också i dag brännande aktuell fråga, representation. Lokalbefolkningen reagerade tidigt på att man inte hade någon representant i de organ som staten hade skapat för att hantera frågor som normalt avgjordes av tex municipalsamhällets folkvalda församlingar. Trots att Dals Eds kommun fick bilda municipalsamhället Ed 1927, med rättsverkan 1928, dröjde det till 1939 innan man fick tillstånd att bilda en egen byggnadsnämnd. Eftersom all mark antingen låg under Domänstyrelsens förvaltning eller ägdes av Dalslands Järnväg eller Pastoratet fick markfrågor och tomtupplåtelse stor betydelse. Först 1941 kom nästa stadsplan. Mycket erfarenhet lär finnas att ta tillvara också från det arbete som därefter har lagts ner i kommunala planeringsprocesser. Stor anledning att dra lärdom av vad som framkommit, blivit "bortglömt" (eller aktivt förträngts?) från planering, utredningar och konsultförslag ända in i 2010-talet. En kostnads/intäktsanalys av nedlagd möda skulle knappast främja förståelsen för eller öka tilliten till planeringsinstrumentets välsignelser. Däremot finns anledning tro, att dialogbefrämjande och därmed förhoppningsvis också demokratiförstärkande effekter skulle erhållas genom aktivt deltagande i en granskning i positiv anda. Moderna studiecirklar med stöd för "datorresistenta" om internetmedverkan förutsätts. Social kontakt med medborgare som aktivt avstår från sociala medier.

[Kommentar: Noteras. Utvecklingsområdet Demokrati syftar i stor utsträckning till ökad medborgardialog och delaktighet.](#)

Bildningsnivåer av skilda slag

Ofta när kommunens framtid diskuteras nämns en generellt låg bildningsnivå, då uttryckt som skolutbildning, där få på orten har vad som benämns "högre utbildning". Detta är en förstälig återspeglning av nationens förväntningar på medborgarna i en samhällsstruktur som i hög grad premierar teoretisk bildning men där inte minst en snabbt accelererande teknisk utveckling ger kort hållbarhetstid också på nyförvärvad kunskap. De snabba skiften i förutsättningar för invanda livsmönster som vi uppmärksammas på av den pågående pandemin bör ge oss en tankeställare. Rimligen bör alla samtidigt få en – för de flesta av oss med trygga levnadsförhållanden – bättre förutsättning att sätta oss in i de villkor som fört många nyanlända till vår kommun. När vi ser hur snabbt färdigheter och kompetens får ändrad status och efterfrågan kan vi kanske också lättare se vår plats i ett större sammanhang. Nya insikter om resurshushållning och möjlig uthållig konsumtion byggd på långsiktigt hållbar produktion blir en fördel för landsbygd. Med de naturgivna förutsättningar vi fått förmånen att förvalta i vår kommun ges möjlighet att ta till sig ett vidare synsätt vad gäller bildning. Även om skolmannen Arvid Johansson inte själv formulerade tanken, vill jag ändå påstå, att andemeningen, när han återger Sahlbergs och Larsens ofta lovprisande skildringar av trakten kring Ed, var, att man hade anledning vara stolt över sin hembygd – och därmed skulle lära sig mer om den. Om inte annat så kan vi vara stolta över våra välutbildade äldmorärer.

”Ändmoräner äro ju ingen sällsynthet i vårt land, men de två vid Ed och en tredje litet längre söderut äro ovanligt VÄLUTBILDADE” (min kursivering och versaler, ”Edstraktens minnesmärken, Johansson, 1951).

[Kommentar: Noteras.](#)

FÖRSLAG OCH IDÉER m a ”Dals-Ed ÖP nu-2035” SAMRÅD,

Ta vara på de naturgivna förutsättningarna! Men beakta såväl nuvarande kommuninnevänares behov och önskemål som kommande generationers möjligheter att föra arvet vidare. I detta ligger även att förvalta det som lyfts fram och uppskattas av tidigare generationer och besökare med blick för värden vi i vardagslag riskerar att förbise.

Skydda värdefulla tillgångar från destruktiv exploatering! De små beslutens tyranni medverkar till att goda föresatser kantar vägen till helvetet. Såväl vardagliga som numer alltmer sällsynta naturupplevelser (tex stillhet och avsaknad av störande ljud) spolieras snabbt, när allemansrätten exploateras kommersiellt. Allmänheten - däribland den del av befolkningen som valt att bo på landsbygden – får se sin sedvanerätt inskränkas och i slutändan förverkas, när livskvalitet blir en kommersiell produkt. Vandringsleder måste skyddas för att långsiktigt kunna fylla sin ursprungliga funktion, vilket gör att varken cykel/mountainbike eller elcykel kan tillåtas. Vård och förnyelse av den ”gröna lunga” som fr a karakteriserar tätorten Ed. Våga ifrågasätta naturreservatens under en period, men inte nödvändigtvis eviga, skyddsfunktion. I tider där medel för underhåll minskar, kan brister i kompetent skötsel ge en kontraproduktiv effekt. Så beskrevs tex den nu otillgängliga ravin, där en gång vattnet rann mellan (nuvarande) Lilla Le och Stora Le som en besöksvärd park, (Hj. Larsen, 2021).

Avgränsa och styr över till specifika platser den sortens turism, som nyttjar teknisk utrustning och snabba förflyttningar i terräng och på vatten. Analysera om sådana aktiviteter överhuvudtaget kan bedömmas långsiktigt hållbara i en snabbt annalkande, resurssnål framtid. Bevaka de beslut och överenskommelser på nationell och internationell nivå, som påverkar levnadsvillkor i kommunen. När Dals-Ed i 90-talets slut högtidligt deklarerade att man skulle vara den orörda naturens kommun som erbjöd tystnad, dröjde det endast ett par veckor innan flygkorridorer från nyöppnat Gardermoen levererade buller av tidigare oantat slag på platser i kommunen, där tystnad förr varit självklar.

Bevara och återställ tex utsikter och geologiska o a naturtillgångar – bygg inte sönder! Sanaas medeltida stadskärna (sedan 1986 på Unescos världsarvslista) är ett av flera avskräckande exempel. Besökare från hela världen flög in till dåvarande Nordjemens huvudstad och vid stadsmuren växte hotellkomplexen fram lika snabbt som besöksvärdet raserades. (Skildrat av åmålsfödde ambassadören Bengt Rösiö i ”Från Riyadh till Rangoon”, 1998). I Ed har brand och flitigt medgivande av rivningstillstånd lämnat utrymme för nya ”omtag”, där misstag inte behöver upprepas.

[Kommentar: Aktiviteterna friluftsplän, trädvårdsplän och naturvårdsplän syftar till att säkerställa skötsel och användning av naturområden. Opåverkade områden tas upp i avsnitt 5.1.1.6 i samrådsversionen. Aktiviteten kulturmiljöplän syftar till att kartlägga viktiga kulturmiljöer för bevarande.](#)

Uppmuntra presentation med modern teknik. Utveckla datasimuleringar (?) där Dals-Eds och fr a Eds unikt tillgängliga geologiska utvecklingshistoria åskådliggörs. (Exempel finns från bla SGU.) Arbetet kunde göras i samverkan med skolor (ev även högskolor/universitet) och då även stimulera ungdom

till ökad förståelse och framtida intresse för naturnära upplevelser och bygga stolthet kring "hemmahäftiga" attraktioner. Om lämplig utbildning ges på Utsikten (gärna kombinerad med distansstudier) kunde fler med denna inriktning få sin grundutbildning här. Resultatet kan bli en produkt att vidareutveckla till gagn för turism men också att sälja vidare. Erbjud guideturer via hörsnäck, USB el nedladdning. Nyttja "genomfartsresenärers" tid via tåg.

[Kommentar: Aktivitet 4.15 i genomförandeplanen "Turistinformation" syftar till att utveckla turistinformationen även digitalt.](#)

Använd beprövade grepp och framgångsvägar tex med anknytning järnväg/väg och hamnen med kommunikation på Dalslands kanal, gärna till Atlanten via Norge eller till Vänerb Östersjön eller Atlanten. Transport och/ eller guide från hamn, järnvägsstation och resecentrum. Initiera samarbete mellan bilpooler/bilföretag/besöksnäring/övrigt näringsliv och aktörer på järnvägen. Uppmuntra järnvägs- och resecentrumsintressenter att presentera tidtabeller och resealternativ på ett sammanhållet och lättillgängligt sätt. Om inte Västtrafik heller fortsättningsvis klarar sin uppgift, bör kommunen begära att få ersättning för att själv kunna fullgöra denna, i andra delar av regionen, självklara service. Paketerad cykelturism via järnväg i Skandinavien men också från övriga Europa. Aktuella kartor med information, inklusive besöksmål och andra förslag på aktiviteter. Samordna insatser från de olika aktörer/huvudmän som nu kämpar med att underhålla undermålig materiel.

[Kommentar: Flera aktiviteter tangerar detta, bl.a. cykelplan och cykelpool. Till kommunens utvecklingsplan finns också kompletterande aktiviteter som berör detta såsom att stimulera besöksnäringen och förhöja servicen till besökare.](#)

Lyft fram historiskt viktiga berömdheter och ev vittnesbörd om Dals-Ed och Ed. Selma Lagerlöfs brevväxling (till mamman och systemen på bruket i Gustavsfors) om resor på kanalen till Ed ("den vackraste av sjöresor"), hennes lunchrast med drastisk konsekvens för hennes fortsatta resa med tåg till Göteborg fvb med äventyrlig båtseglats för att nå sin lärarinnetjänst i Landskrona. (Allt medan hon samlade intryck bla till den roman som skulle ge henne världsberömmelse, Gösta Berlings saga.) Prins Eugens beskrivning av Stora Le som "en Lago di Como bland förkrympta alper". Restaurangbesök av tex Oscar II och Kejsar Wilhelm vid tåguppehåll på resa Göteborg-Kristiania.

[Kommentar: Avsnittet historia kompletteras.](#)

En mötesplats för motorintresserad ungdom där tillfälle ges till gemenskap (även med likasinnade äldre) utan att hamna i konflikt med den del av samhället som behöver nattsömn. "Motorbana" (?) på inhägnat område vid 164:an mot Strömstad (?) stängd pga avsaknad av huvudman? Jordbron?

[Kommentar: Möjligheter och vägledning för motorbanor ses över i ÖP.](#)

Använd korrekt benämning på Dals-Ed och Ed! Fr a för en utomstående betraktare och för besökare som tex söker information via internet kan det tyckas märkligt att begreppen inte ens i officiellt material används och återges på konsekvent sätt. För att undvika att hamna i "informationsskugga" i tex nationella och regiongemensamma sökmotorer bör ansvar för bevakning läggas någonstans i kommunens organisation. Att en lokaltidning i Bengtsfors två gånger i veckan upprepar en tvåfaldig felskrivning av Dals-Ed bidrar heller inte till förbättringsarbetet. En positivt uppmärksam och av kommunen välvilligt bemött publikation om kanotturism ("Paddla i Dalsland", Haraldsson, 2013) lyckades dock i den mycket användbara kartbilagan bokstavligen sätta Ed på kartan. I boken, däremot,

skrivs konsekvent namnet "Dals-Ed", där man i text och illustration i själva verket syftar på Ed! (Sannolikt beroende på att en mindre by vid angränsande värmländska kanotvatten fått behålla sitt namn Ed.)

[Kommentar: Tillägg i text görs med beskrivning av kommunens namn.](#)

Aktivera kommunens medverkan i de samverkansorgan, där vi bla bidrar till finansiering. Turism- och kanalinformation lämnar mycket i övrigt att önska, när det gäller information om Dals-Ed. Den internationella järnvägsförbindelsens såväl historiska som nuvarande potential i regionen bör lyftas fram. Detsamma gäller sambandet med Dalslands kanal och kontaktvägar för utveckling både historiskt och i framtiden. Därtill har Västtrafik, liksom turistorgan för Västsverige och publikationer på nationell nivå, haft svårt att förmedla en tydlig bild av tex effektiva resvägar via järnvägsförbindelsen med Ed. (Givetvis med förbehåll för de problem som "Coronapandemin" skapat.) En rättvis och mer korrekt balans i informationen skulle givetvis vara positiv för hela regionen.

[Kommentar: Tillägg i ÖP görs om Le-områdets möjligheter som utgångspunkt till vattenburet friluftsliv och Dalslands kanal. Goda kommunikationsvägar är en aktivitet som ständigt arbetas för. Även en utveckling av turistinformation finns angivet i ÖP.](#)

Uppmuntra ständig medborgardialog! Förstärk möjlighet (tekniskt och praktiskt) att nå fram via kommunexpedition, bibliotek, skola och föreningar. Moderna studiecirkelar med stöd för de datorresistenta som annars avstår när internetmedverkan förutsätts. Social kontakt med medborgare som aktivt avstår från sociala medier. Ta vara på varje tillfälle till ökad medverkan av och kontakt med nyanlända.

[Kommentar: Inom både utvecklingsområdet demokrati och plats finns i kommunens utvecklingsplan aktiviteter som syftar till detta.](#)

Utställningar och studier som bidrar till att motverka tilltagande historielöshet. Ökad kunskap om förhållanden som skapat miljön där vi växer upp skulle stärka självinsikt och öka motståndskraft mot desinformation. Historien upprepas inte men varierande uttolkningar förstärker glömskan om misstag och oföretter. En presentation av Fredrik Lilljekvist och fr a en redovisning av den stadsplan han gjorde för Ed skulle ha stort värde både lokalt och internationellt. (I ett större sammanhang är detta en forskningsuppgift som skulle ge kommunen uppmärksamhet långt utanför landets gränser). Samtidigt vänds en senkommen men rättmätig uppmärksamhet till de värden som än i dag har förutsättningar att ges en klok förvaltning. En annan lokal "tillgång", som kan bidra till upplysning och ge internationell uppmärksamhet, skulle kunna vara en granskning av vår historiesyn i olika tidsåldrar tex beträffande Karl XII. Här kan dr Bergmans tal vid det stora mötet i Klevmarken vara utgångspunkt.

[Kommentar: Historisk karta läggs till.](#)

Uppmärksamma och fokusera insatser för renhållning, särskilt på platser som möter besökare, tex järnvägsstation, resecentrum, rastplatser, turistmål. Även om kommunen inte "äger" tillsyn av dessa områden skall hanteringen ligga under någon kommunal instans, som vid behov kan hjälpa till/stötta och påkalla den ansvariges uppmärksamhet, så jobbet blir gjort. Det alltmer deprimerande förfallet i och kring järnvägsstationen skulle kunna vändas, gärna med insats från intressenter som hyr lokaler i fastigheten och/eller använder väntsalen till marknadsföring. (Se bilagda bilder.)

Besluta om och budgetera för underhåll och uthållig drift när insatser uppmuntras och ges ekonomisk och/eller personellt stöd! Nu delvis demolerade, aldrig nyttjade skyltar i plast på alltför svag stolpe finns fortfarande oanvända längs strandpromenaden i Ed. Kvardröjande inslag i den sk "Järnvägsparken" skämmer en också i övrigt illa hanterad tillgång. Oavsett ägare bör byggutrustning mm finna lämpligare placering och skötseln för området tillföras ökad kompetens. (Se bilagda bilder.)

[Kommentar: Kontakt pågår med Trafikverket avseende Järnvägsparken. Kampanjer för renhållning pågår, senast var en kampanj i sociala media. Ytterligare aktiviteter för delaktighet planeras.](#)

Privatperson 17

Kan vara så att jag är lite sent ute. Sökte info på hemsidan förra veckan men hittade den inte då. Idag däremot, då hittade jag den. Vet inte om det är jag eller hemsidan som ändrats...

Hursomhelst. Jag har kikat igenom översiktsplanen och tycker att det är synd om man skulle bebygga den fina skog som är mellan Timmertjärn och Sågtjärn.

Efter de satsningar som gjorts vid sågtjärn så kommer det ännu fler personer till nytta. Bra betyg till kommunen för det som gjorts.

Jag är aktiv som person, tycker om att vandra, cykla och jogga i skog och natur. Ser denna skogen som en av de finaste delarna av samhället.

Så om min åsikt nu räknas så vill jag att det ska räknas som att jag är negativ till att bygga något i skogen mellan Timmertjärn och Sågtjärn.

[Kommentar: LIS-området ses över.](#)

Workshops och dialogmöten

Politikerträff, Eds badstrand

- Frisbeegolf hade lyft kommunen och dragit hit besökare. Finns inga stora banor (18 hål) i närheten. Närmaste är Åmål som har en kortbana. Lämplig plats skulle vara vid Tavlan.
- Saknas ett riktigt gym i kommunen. Även utegymmet vid badstranden skulle kunna förbättras.
- En rhododendronpark skulle anläggas mot Edsgärdet från Storgatan. Den skulle kunna döpas till "EVALD" för i ED har man alltid ett val.
- Vid Eds badplats finns önskemål om högre hopptorn och trampolin, rutschkana ut i vattnet, bastu samt rutschkana/klätterställning vid lekplatsen.
- Breddning och GC-väg på Norra Moränvägen från Missionskyrkan till tågstationen.
- Cykelväg till ridhuset skulle kunna anläggas genom att man målar cykelbana på ena sidan av befintlig väg. Den avsmalnad av vägen som uppstår med anledning av detta skulle kunna bidra till sänkt hastighet.

Kommentar: Tavlan har stärkt sin vikt genom att platsen pekats ut som ett möjligt turistcenter. Frisbeegolf skulle kunna ingå i detta. Avsnitt kring möjlighet för civilengagemang läggs till. Prioriterade vägar lyfts i ÖP och aktivitet "cykelplan" finns i genomförandeplan.

Öppet hus Ed

Kommunikationer

Problem med att vägen till båthamnen visas fel i GPS:er, vilket resulterar i att husbilar kör fel och inte kommer under viadukten.

Kommentar: Frågan lämnas över till tekniska kontoret för att se på ev. lösning.

Cykelvägen vid skansen viktig.

Bebyggelse

Möjlighet till exklusiva områden för bostäder (LIS) mitt emot Utsikten/Sykes. Skulle vara fördel för att sänka hastigheten hos trafiken, men förutsättningar för natur och väderförhållanden behöver säkerställas.

En bra idé är att möjliggöra för små avstyckade tomter i skogar (ej i anslutning till varandra) som kan användas för enklare fritidsbebyggelse utan VA. Dessa kan med fördel placeras längs en längre vandringsled och utgöra övernattningsmöjlighet på uthyrning. Även tomma hus bör inventeras som främjar möjligheten till övernattnings likt DANO fast för vandring.

Tillgänglighetsanpassning av offentliga byggnader, ex. Stora Salen, Utvecklingscenter.

Kommentar: Området vid Nössemarksvägen har översiktligt bedömts (se kommentar ovan). Idén om att se på tomma hus för övernattnings vid vandring läggs till i aktiviteten kring inventering av tomma hus. En uppdatering i tillgänglighetsdatabasen finns med i genomförandeplanen.

Grön- och blåstruktur

Utsikten från Nössemarksvägen behöver främjas.

Terrassparken behöver utvecklas. Padelbana hade varit bra, toalett, möjlighet till att åka skridskor/inlines på nuvarande tennisbana.

Det är en nackdel när aktiviteter sprids ut för mycket i samhället och hade varit bra om så mycket som möjligt låg samlat, exempelvis konstgräs och bowling.

Skapa "gröna spår" mellan Dals-Högen - Töftsjödalen - Bastudalen - Nordkas - Tresticklan. Möjliggöra att ta sig till och från start och slut med kollektivtrafik.

Viktigt att bevara de fina möjligheterna som finns runt sågtjärn. Blivit en trend med mycket mer folk ute i naturen på sista tiden.

Övrigt

Utvecklingsområde för Lilla Le under användning bör inkludera den lilla dammen.

Förslag till aktiviteter:

- Bucket-list kommun
- Bucket-list centrum
- Hästbadstrand
- Simhall
- Attraktiva boendeplatser - Sjönära permanent/fritidsboende
- Badhus
- Hjälpa andra länder
- Aktiviteter som lockar vuxna att bosätta sig här tex paddelbanor
- Framhäva våra naturreservat mera så att de blir mer kända
- Göra Dals-Ed till grönaste kommunen i Sverige
- Sammanställd turistbok (se exempel V:a Haninge) som samlar allt på ett ställe
- Friluftspan med friluftsutvecklare som ser till att naturområden sköts
- Stigen till Brudslöjan borde tillgängliggöras med ex trappor
- Ritad trottoar på Skogsvägen från Engmovägen till strandpromenad

[Kommentar: Flertalet aktiviteter läggs till i genomförandeplanen.](#)

Workshop Håbol

Kommunikationer

Järnvägen

Järnvägen är A och O för kommunen.

[Kommentar: Noteras.](#)

Vägar

Vill ha bra vägar. Infarten till Ed är viktig.

[Kommentar: Noteras.](#)

GC-vägar

Cykelleder finns det enorma möjligheter till. Vore bra om dessa märktes upp. Utveckling av cykelvägar längs stora vägen till Torp, Håbol och Rölunda vore bra men svårt resursmässigt – hur kan man lösa det med befintliga vägar?

[Kommentar: Cykelplan är en aktivitet i ÖP som kan hantera denna fråga.](#)

Digital infrastruktur

Håbol är en vit fläck på kartan för mobiltäckning. Inventering av mobiltäckning kan göras med sändare på sopbilarna för att producera egen karta över den verkliga bilden. För att utveckla detta kan vi gå ihop med Dalslandskommunerna/Fyrbodals och uppvakta företagen samt se på möjligheten till samhällsmaster. Finns exempelvis master i Valsebo som kanske kan användas. Kommunen kan också påverka genom upphandlingar av mobiltjänster.

Det hade varit bra med en länk mellan fibern Håbol-Nössemark för att förhindra stopp.

[Kommentar: Kartläggning och påtryckning mobiltäckning läggs till som aktivitet i genomförandeplanen. Det är fiberföreningarna som hanterar ev. samordning av fibernät.](#)

Bebyggelse

Locka nya invånare

Viktigt att satsa på unga, jobb och bra ställen att bo på samt att locka kompetens till kommunen och få dem att stanna. Större tomter kan vara ett bra alternativ och kanske se på möjligheten att sälja tomterna på Fågelvägen två och två för att möjliggöra större tomt.

[Kommentar: I samband med ny DP Årbol har möjliggjorts för att köpa tomter två och två på det området.](#)

Viktiga noder

Dansplatsen.

[Kommentar: Noder ses över.](#)

Tomma hus

Fiberföreningarna har bra koll på tomma hus och bygdernas invånare är extra viktiga vid kartläggningen av tomma hus eftersom de vet var de finns. Det är många bolag som äger hus och låter dem stå tomma. Det borde regleras på något vis att man inte bara får lämna husen. Vid sjönära läge blir det extra viktigt att hus inte överges eftersom man inte får lov att bygga. Ser att det finns stora möjligheter om man kan koppla samman intresserade köpare med säljare - kan också innebära att man inte behöver bommar längre om fastigheterna är bebodda. Det är också en bra möjlighet att hyra ut de tomma fastigheterna.

Inventeringen av tomma hus kan kombineras med kurser i hur man hanterar hästar, hur man renoverar etc.

[Kommentar: Noteras.](#)

LIS-områden

Vid Vägne hade det varit bra med ett LIS-område.

[Kommentar: Möjlighet till LIS-område ses över.](#)

Grön- och blåstruktur

Tillgänglighet

Stora skogsägare som äger stora stycken av de fina strandområdena vid Stora Le och sätter stenar m.m. för att förhindra allmän åtkomst till vattnet. Tillgänglighet till naturen försvåras också av bommar etc, exempelvis mot Furustad. Diskussion kring vilken reglering som finns för att köpa stora markstycken. Kan krävas förvärvstillstånd. Önskemål om att man ska kunna nyttja de fina vägar och så som finns mot naturen. Vore bra om det fanns bättre cykelleder och parkeringsfickor så att man kan öka tillgängligheten. Det borde också finnas bättre informationstavlor för naturområdena och NV/LST

bör ta helhetsfrågan för naturområdena (tillgänglighet etc) och inte bara för själva området. Digital skyltning och "guidning" är en möjlighet, likaså möjligheten att blippa för information.

[Kommentar: Tillgängligheten ses över.](#)

Jord- och skog

Viktigt med tydligt ställningstagande i ÖP om att man inte får plantera skog på åkermark då det i Håbol finns tillräckligt med skog.

[Kommentar: Formulering av ställningstagande ses över.](#)

Möjlighet att gå ihop för att sätta upp stängsel (finns bidrag?) och samarbeta med djurägare som lämnar sina djur på bete i Håbol. Win-win för både djurägare som behöver betesmark och för bygden som får öppna åkermarker.

[Kommentar: Vägledning för användning av jord- och skogsmark ses över. Avsnitt kring möjlighet för civilengagemang läggs till.](#)

Turism

Sommarcafé i varje bygd är en bra idé. Lokaler finns för upplåtelse.

Badplatsen väldigt viktig för Håbol, men det är dåligt gehör när man vill ha något gjort där och invånarna är rädda att det växer igen. Lekplatsen vid badplatsen behöver också åtgärdas. Det är jobbigt att man måste tjata så mycket. I Håbol finns entreprenörer på plats som gärna hjälper till. Kan det vara en möjlighet att ha skötselavtal med ersättning? Kan öppna upp möjligheten till att söka bidrag för utveckling hos exempelvis länsstyrelsen.

Invånarna själva vet inte vilka möjligheter som finns för exempelvis att söka bidrag etc. Det behövs en funktion som kan hjälpa till med detta. Studiecirkel och annan folkbildningsmöjligheter kan vara en del i att få större tyngd samt bidrag till vissa utgifter. Studieförbundet tipsar också om att ju mer man gör brukar smitta och ge ringar på vattnet i fortsatt utveckling.

En inomhusslalombacke hade kunnat sätta Dals-Ed på kartan.

[Kommentar: Avsnitt kring möjlighet för civilengagemang läggs till.](#)

Workshop Nössemark

Kommunikationer

Vägar

Vägen mot Halden behöver plogas tidigare på morgonen.

Bygg om vägen för att få bort tung trafik i Ed!

A och O att vägen blir säkrare annars kan man inte utveckla besöksnäringen.

Kommentar: Vägen till och genom Nössemark lyfts i förslaget. Ang. snöröjning skickas denna synpunkt vidare till Tekniska kontoret för vidarebefordran till ansvarig.

GC-vägar

Gångväg mellan Lanthandeln och badplatsen. Barn måste gå på den stora vägen där även stora lastbilar går. Ta med i Trafiksäkerhetsplan!

Kommentar: GC-väg finns med i förslaget.

Kollektivtrafik

Bra busskommunikationer till Ed på förmiddag och lunch. Går däremot inte att pendla.

Kommentar: Noteras.

Trafiksäkerhet

Problem för barnen med trafiksäkerheten så vägens säkerhet är viktig – i synnerhet där barnen väntar på bussen. Kan man trycka på genom skolan? Tiderna med skolbussen stämmer med när färjan går, vilket gör att bilarna kör väldigt fort. Permanenta farthinder hela vägen till badstranden (hela vägen där det är 50 idag) hade varit bra och gärna 30 km/h.

Trafiksäkerheten på Nössemark-Edsvägen svår då många går över på andra sidan. Blivit bättre sen man frisprängde delarna med många kurvor. Från södra Rävmarken till Ed värst och bra om man frispränger på liknande vis där så att sikten blir bättre.

Hur ska det gå med vägarna när sågen utökas? TRV vägrar skylta om industrifordon exempelvis.

Kommentar: Trafiksäkerheten kring vägen är med i förslag till ÖP.

Digital infrastruktur

Dålig mobiltäckning mot Dalen och även i Finnserud. Vägen till Ed är ok med Telia. Bredbandstäckning saknas på mittenområdet (grått).

Kommentar: Inventering av mobiltäckning med hjälp av sopbilar läggs till i genomförandeplan.

Bebyggelse

Fritidsbebyggelse

Rimligt att satsa på fritidsboende och turism i Nössemark. Inte fördelaktigt för norrmän att ha fritidshus i Sverige (skattemässigt), men folk uppskattar att det känns exotiskt och att svenska kronan har varit svag.

Kommentar: Noteras.

Service

Svårt att ha barn i Nössemark. Lång skolväg till Ed. Servicebuss för böcker, mediciner o dyl. skulle kunna öka servicen i orten. Skola – finns inte det så kan vi inte bo här. Dagmamma hade varit bra. När barnen kommer i skolåldern så flyttar man i regel. Svårt med "underlag" på barn utan skola för aktiviteter som fotbollslag etc. Lanthandeln hade inte överlevt utan underlaget från fritidsboende och

norskar på grund av för få fastboende. Någon form av hemvård/äldreboende hade varit bra. Återvinningsstationerna behöver tömmas oftare på sommaren. Behöver underlätta för företag ex camping att slänga skräp (återvinning) på sommaren. Övervakning på containrar bra alternativ för att automatiskt känna av om de är fulla.

[Kommentar: Att undersöka möjlighet till servicebuss läggs till genomförandeplanen.](#)

Tomma hus

Bra idé att marknadsföra tomma hus. På 70-talet fanns många tomma hus men idag är det inte längre så stort problem.

[Kommentar: Noteras.](#)

LIS-område

Förtätning är ok vid LIS-området Sund, men det som utmärker området är att det är stilla och lugnt. Det får inte störas. Området nära färjeläget skulle kunna förtätas. Vore bra med ett förtydligande i kartorna vad man har ändrat i kartorna i förhållande till den föregående LIS-planen.

Önskemål om att LIS runt Sund utvecklas söder om färjeläget. Södra delen tas bort eller utökas.

[Kommentar: LIS-området ses över.](#)

Noder

Träningscenter med gym har skapats som är tänkt att bli en mötesplats för att spela kort eller lära känna varandra. Ligger i korsningen (stort vitt hus) vid vägen från Ed. Sandra är engagerad.

[Kommentar: Gymmet läggs till som viktig nod för bebyggelse.](#)

Grön- och blåstruktur

Vatten

Ibland för högt vattenstånd i Stora Le – gör att campingplatsen är översvämmad. Nämna frågan om tappning Stora Le i samband med Nössemark/Stora Le.

[Kommentar: Tillägg om frågan för tappning läggs till i ÖP. Tappning av Stora Le är dock ingen enkel fråga då det styrs av vattenregleringsdomar som är mycket svåra att justera. Kraftverket i Lennartsfors innehar vattendomen för Stora Le och i den anges max och min höjd på vattennivån i sjön. Tappar man för mycket så ökar risken för skador i Bengtsfors, Munksjö Paper i Billingsfors och Håverud.](#)

Turism

Uppskattat av fritidsboende är: Nössemarkdagarna; försäljning, hembygdsslöjd, kulturellt utbud med artister.

Uppskattat i Nössemark; centrum med lanthandeln, restaurang och campingen. Julmarknad – bra evenemang i orten. 11-kaffe i Lanthandeln för gubbar. Bordtennis varje torsdag. Symöten för gummor.

[Kommentar: Text om Nössemark kompletteras med uppskattade aktiviteter.](#)

Övriga punkter

Många kommer till Nössemark för att få lugn och ro, men hur går det hand i hand med sågens utökning? Ställs mot synpunkter från de andra om att det blir för tyst utan sågen.

Viktigt att kommunen hjälper till och underlättar för de som vill engagera sig med de som vill genomföra saker.

[Kommentar: Avsnitt kring möjlighet för civilengagemang läggs till.](#)

Workshop Rölunda

Kommunikationer

Digitala kommunikationer

En fördel i Rölunda är den väl utbyggda fibertäckningen. Mobiltäckning är dock dålig på flertal platser, bl.a. i Dalen. En aktivitet om kartläggning av mobiltäckning med hjälp av förslagsvis sopbilar föreslås läggas till i genomförandeplanen och kommunen bör i framtida upphandlingar trycka på för att skapa bättre mottagning. Möjlighet finns också att gå vidare med samhällsmaster i samarbete med VGR.

[Kommentar: Inventering av mobiltäckning med hjälp av sopbilar läggs till i genomförandeplan.](#)

Vägar

Vägarna är dåliga och det behövs ny beläggning och underhåll. Kunskapen kring hur skrapning och ytskikt ska ske behövs då detta inte sker på bra sätt. Ex. på vägar med dålig beläggning är vägen utanför Anebro och vägen till Lerdal. Lerdals-vägen har tidigare varit lovad ny beläggning, men prioritering krävs. Det är viktigt att tänka på bredden på vägarna då exempelvis vägen Brene-Bäckefors har fått bra beläggning men blivit väldigt smal. Det är bättre att göra en mindre bit ordentligt än att göra en större bit halvdant.

[Kommentar: Väg 2097 läggs till som prioriterad väg i ÖP.](#)

Cykelvägar

Rölundas vägar går bra att cykla på, men cykelväg längs väg 164 hade varit bra.

[Kommentar: Prioriterade cykelvägar läggs till i ÖP och cykelplan finns med som aktivitet i genomförandeplan.](#)

Järnväg

Bra med dubbelspår och persontrafik i centrum, godstrafik utanför tätort.

[Kommentar: Noteras.](#)

Bebyggelse

Byggnation på landsbygden

Förslag om att avsnittet byggnation på landsbygden ses över.

Strandskydd

Strandskyddet begränsar byggnation inom vissa områden kring Örekilsälven.

[Kommentar: Möjlighet till ev. LIS-områden kring Örekilsälven ses över.](#)

Tomter

Tomterna som kommunen erbjuder inom tätorten är för små.

Bygglov

Förslag om att premiera ungas byggnation genom gratis bygglov eller exempelvis rabatt för alla under 30 år. Annan möjlighet är att bygglovsavgift ingår i tomtpriiset på vissa områden.

[Kommentar: Tydliggörande kring olika behov av bostäder inkluderas i bostadsförsörjningsprogram som tas fram under våren 2021. Koppling till bostadsförsörjningsprogram läggs till i ÖP.](#)

Grön- och blåstruktur

Jord- och skog

Jord- och skogsbruket behöver lyftas bättre inom näringslivet.

[Kommentar: Avsnittet och eventuella åtgärder ses över.](#)

Turism

Det finns flertalet historiska platser, bl.a. i Gillanda, med häftiga landskap. Det saknas dock beskrivningar över vad de innebär.

Förslag på turismföretag som skulle kunna vara aktuella i Rölunda:

- Fisketurism
- Guldvaskning
- Vandringsturism med vandringskort liknande DANO

För turism är det viktigt att det inte blir nedskräpning och att det fungerar med parkeringar. Är idag problem ibland med bilar som inte respekterar förbud på privata vägar. Det diskuteras vilka möjligheter som finns för fastighetsägare att ta till mot detta.

[Kommentar: Förslag om naturvårdskort för vandring läggs till i genomförandeplan.](#)

Nedskräpning

Problem med nedskräpning längs vägarna. Positiva till Håll-Sverige-rent-kampanjer och samarbete med ex. föreningar och byalag för att göra kraftsamlingar mot nedskräpning.

[Kommentar: Hålla-rent-kampanjer läggs till i genomförandeplan.](#)

Workshop Töftedal

Kommunikationer

Vägar

Behov av att gräva ur, ny bärighetsunderlag och beläggning av Bästorpsvägen. Töftedal som har ett naturligt stråk mot kusten.

Mobiltäckning

Bättre mobiltäckning i Töftedal, Bästorp och norrut mot gränsen (Behov av att göra en kartläggning i kommunen för hur det faktiskt ser ut och inte bara via företagen som levererar tjänster, kanske samhällsmaster kan vara en väg framåt)

Kollektivtrafik

Järnvägen och tågtrafikens stopp i Ed är viktigt och det är lika viktigt att kollektivtrafiken fungerar i övrigt med anslutningsbussar i alla riktningar. En brist framförallt är trafiken västerut mot kusten där det finns ytterligare försörjningsmöjligheter och kanske speciellt för Töftedal som har ett naturligt stråk mot kusten

[Kommentar: Förslag om att inventera mobiltäckning med hjälp av sopbilar läggs till i genomförandeplanen. ÖP förtydligas med kommunens ambitioner kring kollektivtrafik, i synnerhet västerut.](#)

Bebyggelse

Befolkning

Dals-Eds kommuns utveckling är positiv. I socknarna händer det däremot inget. Gesäter och Töftedal lider mest av att det inte kommer några nya invånare. Det skulle finnas boplikt så att svenskar kan flytta hit istället för norrmännen som betalar skatt i Norge. Behov av att öppna upp för fler unga att flytta ut på landsbygden som Töftedal. Skatteverkets regler försvårar boende i gränskommunen. Måste bry oss om både de yngre och äldre, viktigt för att samhället ska vara ett gott samhälle

Tomma hus

I Töftedal finns inte många tomma hus. De ägs av norrmän. De flesta styckar av skogen och säljer den. Odlande är populärt så där finns potential. "Sista man släcker huset" - Projekt i Färgelanda där man kartlade tomma hus som man kan titta på. Fastighetsägarna tillfrågades om vad de hade för planer med husen. Dalslänningen är misstänksam, men har man en vän så är det en för livet.

LIS

Kvarstå vid LIS-områdena utifrån det förslag som föreligger, viktigt att bevaka pågående utredning och

att det blir en differentiering som gör det möjligt att se olika på de förutsättningar som gäller i glesbygden. När blir Stockholm ett eget land? Vad hjälper det att kommunen säger ja när Lst säger nej gällande strandskyddet?

Kommentar: Noteras.

Grön- och blåstruktur

Turism

Kanotturism ger inte något för bygden då de inte spenderar några pengar.

Vindkraft

För och emot vindkraftverk. Vindkraft ger inget för bygden, utan bara för de som bygger.

Jord och skog

Skogen ägs av stora företag och inte av personer som bor och lever i Dals-Eds kommun.

Vi står inför en omställning i samhället där resursfrågor blir allt viktigare som stort sett finns på landsbygden – kan bli en möjlighet för oss med alla naturresurser som försörjning men också med besöksnäringen.

Förslag om namngivning på t ex fb om vandringsled Högens gård

Kommentar: Noteras.

Egna nämnder

Dalslands miljö- och energiförbund (DMEF)

Inledning

1.4: Genomförandeplan

Inom utvecklingsplanens fyra utvecklingsområden har i översiktsplanens genomförandeplan tagits fram sammanlagt 34 aktiviteter varav 18 finns under utvecklingsområde Miljö, 14 under Plats, 1 under Demokrati och 1 under Kompetens. Alla aktiviteter listas i bilaga 2 (sid 129). (Aktivitet 4.7 saknas i tabellen på sid 12)

DMEK's synpunkter: DMEK anser att det är viktigt att genomförandeplanen i ÖP bilaga 2 förtydligas med utförligare beskrivning av varje aktivitet, tidplan och vilka aktörer som förväntas medverka och om det behövs särskilda medel.

Kommentar: Genomförandeplanen ses över och kompletteras.

DMEK har vidare följande synpunkter på de föreslagna aktiviteterna inom utvecklingsområde 4 Miljö i genomförandeplanen:

1.4.1 Aktivt deltagande i nätverk för hållbar markanvändning: "En hållbar markanvändning är förutsättningen för att vi ska nå övergripande samhällsmål om bland annat miljö kvalitetsnormer för vatten och biologisk mångfald"

DMEK's synpunkter: DMEK är mycket positiv till aktiviteten och deltar redan nu aktivt i Dalslands Katalysatorgrupp som vill stödja och utveckla processer lokalt för att markägare och andra brukare och intressenter tillsammans utvecklar platser och områden för att uppnå ekonomisk, ekologisk och social hållbarhet och nå många samhällsmål samtidigt. En förutsättning är att det finns resurser över tid som lokalt kan stödja dessa processer och arbeta tvärsektorielt (för att ersätta dagens stuprör med hängrännor). Även det nystartade LOVA-projektet Örekilsälvens övre del är exempel på ett sådant arbetssätt, se vidare under aktivitet 4.18 nedan)

Aktivitet bör ske i samverkan med övriga kommuner och andra aktörer i Dalsland.

[Kommentar: Noteras.](#)

1.4.2 Cykelplan: "En cykelplan kan se över cykelvägnätet och binda ihop ofullständiga länkar"

DMEK's synpunkter: DMEK har inga särskilda synpunkter men ser positivt på aktiviteten.

[Kommentar: Noteras.](#)

1.4.3 Cykelpool: "Genom cykelpool vid jvstn kan man tillgängliggöra naturområden och locka fler turister. Cykelpoolen kan erbjuda uthyrning och parkering av cyklar. Möjlighet att cykla finns ända till Halden".

DMEK's synpunkter: DMEK har inga särskilda synpunkter men ser positivt på aktiviteten. DMEK vill nämna att det kan finnas goda exempel att hämta från projektet; Tur & Retur från landsbygd till stad (Fyrbodals kommunalförbund är huvudman för projektet och DMEK medverkar)

[Kommentar: Noteras.](#)

1.4.4 Ekosystemtjänster (EST), kartläggning: "Ekosystemtjänster är viktiga i planeringen av den fysiska miljön. En kartläggning är ett första steg och kan lämpligen göras med en eller flera grannkommuner då förutsättningarna är likartade och ekosystem inte slutar vid kommungränsen."

DMEK's synpunkter: DMEK föreslog aktiviteten och är självfallet mycket positiv till den. DMEK är övertygad om att kartläggningen kan ge värdefulla perspektiv och insikter om de värden och nyttor som ekosystemen och naturresurserna i kommunen ger människorna och samhället. Det finns kopplingar mellan EST-kartläggningen och andra aktiviteter, tex naturvårdsprogrammet och

trädvårdsplanen, men även vissa frågor som tas upp i MKB-bilagan och i LIS-planen. Det finns behov av att inleda EST-kartläggningen med att identifiera och prioritera vilka ekosystemtjänster som kartläggningen ska fokusera på, för att ge underlag för verkningfulla åtgärder.

EST-kartläggning finns som aktivitet även i Melleruds översiktsplan, som nyligen varit utställd. DMEK är beredd att aktivt delta i arbetet och föreslår att arbetet görs gemensamt i samverkan mellan Dals-Ed och Mellerud men även Bengtsfors och Färgelanda inbjuds lämpligen att delta i kartläggningen. En kommungemensam arbetsgrupp behöver bildas och arbetet bör kunna inledas under 2021. Extern processledare behöver anlitas som stöd till arbetsgruppen. DMEK kan bidra ekonomiskt till det.

Kommentar: Noteras.

1.4.5 Fiskevårdsområde: "Genom att bilda ett fiskevårdsområde i bl.a. Stora Le finns det större möjligheter att främja fisketurismen. T ex fiskekort kan locka fler turister och möjliggöra fler fritidsaktiviteter och naturupplevelser för boende och besökare."

DMEK's synpunkter: DMEK har inga särskilda synpunkter men ser positivt på aktiviteten.

Kommentar: Noteras.

1.4.6 Friluftspan: "En Friluftspan kan samla mål, planer, tankar och ideer om hur naturområden kan utvecklas så att de gynnar rekreativsmöjligheter och naturupplevelser för boende och besökare. Upprustning av grönområden/vandringsleder är exempel på aktiviteter i friluftspanen eller underlätta för konceptet Bed'n Box. Målet är att bli Sveriges friluftskommun innan 2035".

DMEK's synpunkter: Friluftspan ingår som aktivitet även i genomförandeplanen i Melleruds kommuns ÖP som nyligen varit utställd. DMEK är mycket positiv till framtagande av friluftspan. I arbetet med boken Natur i Dalsland ser vi att det finns en stor potential i att öka besöken i värdefulla naturområden men det är viktigt att det görs långsiktigt hållbart och främjar friluftsliv för olika grupper. En viktig fråga är att öka tillgängligheten till naturen. I naturvårdsprogrammet ingår åtgärden (nr 11) Planering av projekt för ökad tillgänglighet till naturen för friluftslivet. Bakgrunden är problemet med att en stor andel av vägarna ut i naturen i kommunen är stängda för trafik för allmänheten (se kap 3 i naturvårdsprogrammet). Denna fråga bör behandlas i friluftspanen. DMEK rekommenderar att kommunerna i Dalsland samverkar i framtagandet av friluftspan.

Kommentar: Noteras. DEK är positiv till samverkan med övriga Dalslandskommuner där det är möjligt och bedöms ge samverkansfördelar. För friluftspan avser inte kommunen ingå i en gemensam plan, men är positiva till ett ev. gemensamt framtagande för att samverka kring resurser.

1.4.7 Gröna näringar, utöka samverkan: "Utöka och stärka samverkan kring Gröna näringar med olika aktörer. I Dals-Eds kommun finns mycket kompetens kring Gröna näringar. För att främja det lokala

näringarna i regionen/landet kan kompetens samlas och stärkas. I Fyrbodal finns redan samarbeten att bygga vidare på”.

DMEK´s synpunkter: DEMK är positiv till en nära samverkan med gröna näringar och andra aktörer som kan påverka markanvändningen i en hållbar och positiv riktning. Det vore lämpligt att beskriva mer konkret hur man skulle kunna stärka dessa näringar eller åtminstone ge exempel såsom ”Upphandla lokalt producerade livsmedel och träråvaror” samt vilka andra berörda aktörer som behöver involveras i aktiviteten, såsom myndigheter, föreningar och organisationer.

[Kommentar: Punkten ses över.](#)

1.4.8 Klimatanpassningsplan: ”En Klimatanpassningsplan ger kommunen bättre verktyg för att vara rustad inför följderna av klimatförändringarna.”

DMEK´s synpunkter: DMEK har inga särskilda synpunkter men ser positivt på aktiviteten.

[Kommentar: Noteras.](#)

1.4.9 Kulturmiljöprogram: ”En Kulturmiljöplan tar hänsyn till hela miljöer och inte bara enstaka hus.”

DMEK´s synpunkter: DMEK ser positivt på aktiviteten. En plats där det finns både stora kultur- och naturmiljövärden och behov av insatser är Torpfors i Örekilsälven.

[Kommentar: Noteras.](#)

1.4.10 Naturvårdsprogram: ”Ett naturvårdsprogram visar naturområden och dess värden vilket ger en bra grund för utveckling och bevarande”

DMEK´s synpunkter: DMEK har ansvarat för framtagande av naturvårdsprogrammen i Dals-Ed, Bengtsfors, Färgelanda och Melleruds kommuner och anser att uppdatering av naturvårdsprogrammen bör göras gemensam för alla 4 kommunerna. Det skulle innebära en effektivare arbetsprocess och underlätta en helhetssyn på naturen i Dalsland och det faktum att de olika naturtyperna skär över kommungränserna. DMEK är berett att ta initiativ till detta inom några år. (se även 14 Trädvårdsplan nedan)

[Kommentar: Noteras.](#)

1.4.11 Radonmätningar: ”Kommunen ska verka för att radonmätningar görs i befintlig bebyggelse och att eventuella åtgärder utförs.”

DMEK´s synpunkter: DMEK ser positivt på aktiviteten. DMEK utövar i sin myndighetsroll aktiv tillsyn avseende radonhalter i bostäder och offentliga lokaler. En viktig åtgärd i ett kommunalt perspektiv

och där kommunen har rådighet är att säkerställa radonsäker byggnation (radonsäker grund) i detaljplanesammanhang.

[Kommentar: Avsnittet ses över.](#)

1.4.12 Solenergi: "En kartläggning av kommunens möjligheter att producera solenergi är ett steg mot att vara en fossilfri kommun."

DMEK's synpunkter: DMEK ser positivt på aktiviteten och kan medverka inom ramen för energisamverkan. En solcellsprioritering över kommunala fastigheter med verksamhet som passar för solelsproduktion genomfördes under 2018. Solcellsprioriteringen ska ligga till grund för kommunens utbyggnad av solceller. DMEK ser att det finns intresse för denna aktivitet i flera av våra värdkommuner och rekommenderar en samverkan mellan kommunerna kring en sådan aktivitet. DMEK är beredd att ta en aktiv roll i en sådan samverkan.

[Kommentar: Noteras.](#)

1.4.13 Tresticklan, ny entré: "Tresticklan är ett av de viktigaste besöksmålen för naturturism i kommunen som Länsstyrelsen ansvarar för. Genom att utöka med en entré vid Nordkas kan Tresticklan stärkas som besöksmål."

DMEK's synpunkter: DMEK ser positivt på aktiviteten. Tillgängligheten till Tresticklan behöver öka via Klevmarkenvägen, vilket i dagsläget försvåras av befintlig vägbom. Därigenom skulle även tillgängligheten till Heråmadens naturreservat förbättras.

[Kommentar: Noteras.](#)

1.4.14 Trädvårdsplan: "En Trädvårdsplan kartlägger värdefulla träd i kommunen så att de kan bevaras och skötas på lämpligt sätt."

DMEK's synpunkter: DMEK ser positiv på aktiviteten och föreslår att kommunerna Dals-Ed, Bengtsfors, Färgelanda och Melleruds kommuner gör en gemensam uppdatering av befintliga trädvårdsplaner/grönstrukturplaner för de 13 tätorterna i de 4 kommunerna. På senare har det uppmärksammats att inte bara träd utan även buskar och örter (blommor) är viktiga bl.a. för fåglar och pollinerande insekter (tambin, vildbin, humlor m.fl.) och således bör hela grönstrukturen i tätorterna innefattas. DMEK är berett att medverka i arbetet i en gemensam arbetsgrupp, men även extern medverkan behövs.

[Kommentar: Trädvårdsplan för DEK är under framtagande men kommunen ställer sig positiva till att utöka denna genom att delta i arbete med grönstrukturplan.](#)

1.4.15 Turistinformation: "En plats som informerar och erbjuder kommunens service. Platsen kan vara bemannad mer digitala enheter."

DMEK's synpunkter: DMEK har inga särskilda synpunkter men ser positivt på aktiviteten.

Kommentar: Noteras

1.4.16 VA-plan: " En VA-plan är viktig för en kommun för att planera vatten och avlopp på ett hållbart sätt".

DMEK's synpunkter: DMEK ser positivt på aktiviteten. Arbetet med VA-planen påbörjades för ett antal år sedan men pausades för några år sedan. DMEK ser det som angeläget att VA-planen färdigställs snarast möjligt. Samtliga av våra värdkommuner har VA-planer i något olika stadier. Ur resurssynpunkt rekommenderar DMEK en utvecklad samverkan i kommunernas fortsatta arbete utifrån VA-planerna. DMEK ser att de åtgärder som finns i kommunernas VA-planer ofta är likartade och att det bör finnas betydande vinster ur resurssynpunkt kring en utvecklad samverkan. DMEK är berett att ta en aktiv roll i en sådan samverkan.

Kommentar: Noteras. VA-plan för DEK planeras att antas i slutet av år 2020.

1.4.17 Vindbruksplan: "Sedan vindbruksplanen antogs 2010 har förutsättningar för vindkraft förändrats då man har mer kunskapsunderlag, utvecklad teknik och högre/större vindkraftverk. Planen behöver därför revideras. Samarbete med övriga Dalslandskommuner är att föredra".

DMEK's synpunkter: DMEK ser positivt på aktiviteten och att revideringen sker i samverkan med övriga Dalslandskommuner.

Kommentar: Noteras

1.4.18 Örekilsälven: "Flera aktörer arbetar nu med olika åtgärder i hela avrinningsområdet för att stärka bestånden av bl.a. lax och öring, i bred samverkan med olika intressenter, tex fiskevårdsområden, markägare, kommuner och länsstyrelsen. För att nå god status i vattendragen så krävs åtgärder både i själva vattendraget och i markanvändningen. Projektet leds av Dals-Eds kommun och DMEK och sker i bred samverkan"

DMEK's synpunkter: DMEK ser positivt på aktiviteten. DMEK deltar aktivt i det pågående LOVA-projektet Örekilsälvens övre del som pågår t.o.m. 2023. DMEK ser det som angeläget att arbetet kan pågå under många år, eftersom nödvändiga förändringsprocesser i mark- och vattenanvändningen tar lång tid och behöver få utvecklas i bred samverkan.

Kommentar: Noteras

DMEK's avslutande synpunkter om genomförandeplanen

Flera av aktiviteterna föreslås ske i samverkan med övriga kommuner i Dalsland, det gäller aktivitet 1, 4, 6, 10, 14 och 17. DMEK ser gärna en gemensam dialog mellan DMEF och kommunerna om hur denna samverkan kan organiseras.

Viktigt att notera är att synpunkterna ovan på aktiviteterna i genomförandeplanen inkluderar den bedömning DMEK för närvarande gör avseende miljö- och energiförbundets åtaganden. De kommande prioriteringarna av förbundets arbete är delvis avhängiga av den pågående processen med Hållbarhetskompass Dalsland.

Kommentar: Noteras. DEK är positiv till samverkan med övriga Dalslandskommuner där det är möjligt och bedöms ge samverkansfördelar.

Bakgrund

2.1 Dals-Eds historia

DMEK's synpunkter: För att spegla Dals-Eds historia vore det av värde att visa på hur markanvändningen i kommunen har förändrats. Kanske också värt att nämna de främsta orsakerna till förändringen i landskapet. Att den allra största förändringen har skett de senaste 150 åren och vad detta innebär för bland annat den biologiska mångfalden och möjlighet till klimatanpassning visas bl a. av följande diagram

(Källa: SLU och Länsstyrelsen Västra Götalands län, HNV-Link)

Kommentar: Avsnittet kompletteras med markanvändning över tid.

2.2 Befolkningsutveckling

DMEK's synpunkter: se 3.2

2.3 Bebyggelsestruktur och markanvändning

DMEK's synpunkter: Här vore det av värde att belysa problematiken med att andelen betesmark är så liten. Naturliga gräsmarker såsom naturbetesmark eller slåtterängar är våra absolut rikaste miljöer sett till biologisk mångfald. Det är också här vi kan se en långsiktigt hållbar animalieproduktion på nötkötts- och mjölksidan och det är här man kan hitta åtgärder för klimatanpassning och kolinlagring. Ser man på historisk markanvändning så har stora delar av det man benämner skog idag en gång varit betad utmark. Här finns stor potential att återskapa naturbetesmark och andra åtgärder viktiga ur klimatanpassnings- och självförsörjningssynpunkt.

Kommentar: Noteras. Texten kompletteras.

2.4 Globala trender, mål och visioner

DMEK's synpunkter: En möjlig motverkande faktor mot den starka urbaniseringen kan vara kombinationen av klimatförändringarna och digitaliseringen.

Kommentar: Noteras

2.5 Medborgardialog

DMEK's synpunkter: DMEK ser svaren på fråga 13 i medborgardialogen "Hur ska vi använda naturen" som särskilt intressant där naturturism och bevarande lyfts fram.

Kommentar: Noteras. Avsnittet kompletteras med svaren på fråga 13.

3. Utvecklingsstrategi

3.1 Utvecklingsområden

Kompetens, demokrati, plats och miljö.

DMEK's synpunkter: DMEK anser att dessa utvecklingsområden är bra. Utvecklingsområdet Plats bör kompletteras med skrivning om vikten av att en hållbar utveckling av mark- och vattenanvändningen och olika verksamheter behöver utgå från platsen/trakten/landskapet i hela kommunen och ske i samverkan med aktörerna. LOVA-projektet Örekilsälvens övre del är ett exempel på ett sådant arbetssätt.

Kommentar: Noteras. Texten kompletteras för utvecklingsområdet plats.

3.2 Befolkningsmål

DMEK's synpunkter: I ÖP anges ett befolkningsmål om en ökning av invånarna genom att använda befintliga resurser på effektivare sätt, tex i form av tomma hus, byggrätter och LIS-områdena, vilket ger en potential att öka befolkningen med 3.000 personer. DMEK anser att detta är ett progressivt och djärvt mål mot bakgrund av de officiella prognoserna. I SCB's färskaste prognos (våren 2020) tappar de fem Dalslandskommunerna 8% av befolkningen från 2019 till 2030, totalt 3.400 invånare, varav Dals-Ed väntas minska med 200 personer. Men prognoser behöver ju inte bli verklighet. DMEK ser det påbörjade arbetet med Hållbarhetskompassen för Dalsland som en viktig del i arbetet att motverka befolkningsminskning och istället öka invånartalet, genom att öka satsningarna i Dalsland på en hållbar utveckling där alla aspekterna på hållbarhet - social, ekologisk och ekonomisk - samverkar och där alla aktörer och medborgare samverkar utifrån Dalslands unika förutsättningar och sociala, ekologiska och ekonomiska resurser.

Kommentar: Noteras.

3.3 Bebyggelsestruktur

Noder, utvecklingsstråk och utvecklingsområden.

DMEK's synpunkter: En synpunkt, gemensam för avsnitt 3.3, 3.4 och 3.5 är att begreppen stråk och utvecklingsområden kan upplevas som närliggande och att skillnaden mellan dem blir diffus. Kanske räcker det att ett av begreppen används?

Kommentar: Begreppen är hämtade från Boverkets standardiserade ÖP-modell som reviderats sedan samrådsutkastet skapades. Begreppen ses över.

3.4 Grön- och blåstruktur

Noder, utvecklingsstråk och utvecklingsområden.

DMEK's synpunkter: Se kommentaren under 1.4.13 angående vägbommen på Klevmarkenvägen. Det vore intressant om utvecklingsstråket Dals-Högen, Heråmaden, Mon, Tresticklan kan konkretiseras något.

Kommentar: Noteras. Text kompletteras med konkretisering.

4. Användning

4.1 Orter och landsbygder

DMEK's synpunkter: Småort (4.1.2) I rubriken till tabell 4 står om åldersgrupper, men det finns ej i tabellen.

Kommentar: Avsnittet ses över.

Nössemark (4.1.2.1): Under ställningstagande behövs en ny punkt om att "VA-frågorna behöver utredas för befintlig bebyggelse samt förväntad tillkommande bebyggelse genom LIS-område 3". De viktigaste frågorna handlar om dricksvattensäkerhet och hälsoskydd. Den nyligen gjorda VA-utredningen behandlade bara frågan huruvida kommunen är skyldig att inrätta VA-verksamhetsområde för befintlig bebyggelse och kom fram till att sådan skyldighet inte föreligger (frågan är dock inte prövad av LST). Den intressanta frågan är emellertid i vilken omfattning det behövs gemensamma VA-anläggningar (GA) och hur sådana kommer till stånd. Det sker lämpligen genom detaljplaneläggning i kombination med VA-rådgivning. En VA-rådgivningsfunktion diskuteras i VA-samverkan mellan DMEK's kommuner men har ännu inte inrättats, Nössemark är ett av de områden som nämnts som intressant för en oberoende VA-rådgivning. (DMEK kan inte ansvara för tillkomsten av GA men medverkar gärna i arbetet).

Kommentar: VA-utredningen som gjorts 2019 resulterade i bedömningen att det inte finns hälso- eller miljöskäl som talar för behovet av en allmän lösning för vatten och avlopp i Nössemark. Om befintliga avloppsanläggningar inte uppfyller lagens krav måste dessa utredas om de kan åtgärdas med tillsyn enligt miljöbalken. Texten ändras under 4.1.2.1 Nössemark med hänvisning till VA-utredningen. Tydligare ställningstagande kring VA-frågor med hänvisning till VA-plan läggs till under avsnittet byggnation på landsbygd då detta bedöms viktigt rent generellt och inte bara avseende ett specifikt område.

Håbol (4.1.2.2): Ser man till historisk markanvändning och vilka förutsättningar som finns till ökad biologisk mångfald samt ökad ekonomisk aktivitet i form av resursen restaurerbar betesmark så är Håbol ett bra exempel. Här finns förutsättningar för att skapa sammanhållande betesmarker med höga naturvärden intressanta för djurhållare att sköta. Den främsta begränsningen är oftast inte att där inte finns några djur på platsen i dagsläget utan att där inte finns tillräckliga stora

sammanhållande arealer av tillräckligt hög kvalitet för någon entreprenör/djurhållare att sköta. I Håbol finns absolut förutsättningarna för att kunna hitta lösningar på detta. Att en ökad fritidsbebyggelse skulle bidra till ett öppnare landskap är förmodligen mer tveksamt.

Kommentar: Noteras. Text kompletteras med förutsättningar för sammanhållande betesmarker och höga naturvärden.

Gesäter (4.1.3.4): Även Gesäters fiskevårdsområdesförening bör nämnas angående samverkan.

Kommentar: Text kompletteras.

Detaljplaner (4.1.4.1): DMEK's synpunkter: Behovet av detaljplaner inom LIS-områden bör kommenteras liksom att VA-lösningarna hör till de frågor som bör redas ut genom detaljplan.

Kommentar: Text kompletteras.

Örekilsälvens övre del (4.1.4.5.6): Vattendragen är påverkade av dikningar, och grävningar som minskat tillgången till biotoper för lax och öring. Ett LOVA-projekt har därför startats för att i samverkan med markägare föreslå åtgärder som gynnar både markanvändning och biologin i vattendragen. Torpfors är en plats med stora vatten-, fiske- och kulturmiljövärden och med närhet till Eds tätort. LOVA-projektet har nyligen (våren 2020) gjort en förstudie om att skapa fiskväg och flera intressanta frågor har uppmärksammats för fortsatt dialog och samverkan.

Kommentar: Text kompletteras.

Dals Edsplatån (4.1.4.5.9): Varför inga ställningstaganden?

Kommentar: Text kompletteras.

4.3 Transporter och infrastruktur

DMEK's synpunkter: Under Vägar (4.3.1.1) bör konflikterna mellan länsvägen och kommunens vattentäkt i Ed kommenteras.

Kommentar: Text kompletteras.

I avsnittet Vatten och avlopp (4.3.3.1) föreslås tillägg om att utanför VA-verksamhetsområdena kan problem ibland uppkomma med att ha enskilda avloppsanläggningar och dricksvattenbrunnar, främst av hälsoskyddsskäl. Behov kan då finnas av att antingen utöka VA-verksamhetsområdena eller att ordna med gemensamhetsanläggningar (GA). Vid prövning och tillsyn av enskilda avlopp uppmuntrar DMEK att toalettavloppet leds till slutna tankar (med liten spolvattenmängd) och att detta rena slam efter hygienisering sprids på åkermark. DMEK's fyra kommuner driver just nu ett LOVA-projekt för att anlägga de första sådana hygieniseringsanläggningarna.

[Kommentar: Text kompletteras.](#)

Elanvändning och energiproduktion (4.3.3.3): Biobränsle i form av ved har alltid varit en viktig energikälla i vår bygd. Bränsle från skogen kommer att vara en fortsatt viktig värmekälla i privata hushåll och som bas i fjärrvärme-, och panncentraler. En intressant utveckling av biobränsle är att utvinna biogas ur t.ex. grödor, gödsel, avloppsslam och hushållsavfall. Biogasen kan sedan användas för att producera el, eller förädlas vidare till fordonsbränsle.

Genom projektet "Fossilfri Gränsregion 2030" har Dals-Ed, tillsammans med övriga kommuner i Fyrbodalen samt Östfold och Follo i Norge, åtagit sig att bli fossilfri avseende transporter senast 2030. I arbetet ingår bland annat att successivt byta till fossilfria fordon, öka antalet laddstationer och ställa om till fossilfria arbetsmaskiner. Det finns också konkreta planer för utbyggnad av biogasproduktion för fordonsbränsle i Dalsland.

Delar av Dals-Eds kommun har goda förutsättningar för vindkraft. Under 2018 producerades 121 695 MWh el i kommunen, vilket uteslutande härrör från de 21 vindkraftverken på Töftedalsfjället. Utifrån SCB:s kommunala energibalanser uppgick den årliga elanvändningen inom kommunens gränser till ca 51 000 MWh under 2018. Detta innebär att vindkraften inom kommunen på årsbasis levererar mer än dubbelt så mycket elenergi än vad som nyttjas inom kommunens gränser.

Solenergi, och i synnerhet att producera egen el med hjälp av solceller är på stark frammarsch såväl hos privatpersoner som hos företag och offentlig verksamhet. Den vanligaste principen är att koppla in sig på elnätet via befintligt abonnemang. Den största vinsten fås genom att använda merparten av den egenproducerade elen i den egna verksamheten eller bostaden. Överskottet av den egenproducerade el kan säljas ut till nätet. På så sätt kan man under vissa perioder minska mängden inköpt el från elnätet och andra perioder sälja överskottet till nätet.

På Fågelvägens förskola produceras det på årsbasis 24 MWh el från solcellerna, 18 MWh nyttjas av förskolan, resterande 6 MWh säljs till nätet. I den kommunala verksamheten finns fler befintliga byggnader och verksamheter som lämpar sig väl för att producera egen el med hjälp av solceller och därmed minska mängden inköpt el. En inventering och prioritering av kommunens fastigheter som passar för solelproduktion genomfördes under 2018 och ligger till grund för kommunens utbyggnad av solceller.

[Kommentar: Text kompletteras.](#)

4.4 Rekreations- och naturområden

DMEK's synpunkter: I avsnitt Parker och grönområden (4.4.1) talas om anläggande av konstgräsplan, det bör kommenteras att en sådan ska vara miljöcertifierad. Vidare kan en hänvisning göras till aktivitet Trädvårdsplan, 4.14 i genomförandeplanen.

[Kommentar: Avsnittet ses över.](#)

I avsnitt Naturvärden... (4.4.2) anges aktivitet 4.9 i genomförandeprogrammet för revidering av naturvårdsprogrammet, ska vara 4.10 enligt bilaga 2.

Kommentar: Text ändras.

I avsnitt Ekosystemtjänster... (4.4.3) bör under Vägledning/ställningstagande skrivas in att en kartläggning av Ekosystemtjänster ska göras (se p 4.4 i genomförandeprogrammet).

Kommentar: Text kompletteras.

4.5 Vatten

DMEK's synpunkter: I kartan på s 76 bör gränserna för huvudavrinningsområdena Upperudsälven, Örekilsälven, Enningdalsälven och Haldenvassdraget läggas in.

Vidare bör det framgå att avsnittet med rubriken "Samverkan om vatten" är ett "Ställningstagande". På sid 74 kan det nämnas att övergödningsproblem finns i delar av Örekilsälvens övre del.

Kommentar: Text och karta kompletteras.

5. Värde och hänsyn

5.1 Natur- och kulturmiljövärden

DMEK's synpunkter: I kartan på s 78 har gränsen på Tresticklans nationalpark fel färg.

Kommentar: Färg ändras.

Ekologi (5.1.1.5), I detta avsnitt kan som exempel nämnas att det enligt naturvårdsprogrammet finns 3.124 ha mark i LST's program för bevarande av odlingslandskapet och 160 ha i LST's ängs- och hagmarksinventering.

Kommentar: Text kompletteras.

I avsnittet Natura 2000 (5.1.1.7) bör införas följande ställningstagande/vägledning: Natura 2000-områden ska enligt naturvårdsprogrammet behandlas som ett skyddat område, vilket bl.a. innebär obligatoriskt samråd med LST och Skogsstyrelsen inför planering och beslut som berör dessa områden. Verksamheter får heller inte tillåtas utanför områdena om de innebär risk för störning av de naturvärden som skyddas inom natura 2000-områdena.

Kommentar: Text kompletteras.

Under Strandskydd (5.1.2.1) kan det nämnas att DMEN utövar tillsynen över strandskyddet.

Kommentar: Text kompletteras.

5.2. Areella näringar

Skogsbruk (5.2.2): Under vägledning/ställningstagande finns bl.a. följande två punkter:

”Kommunen bör uppmuntra och stödja skogs- och jordbruket i att iaktta större miljöhänsyn och långsiktighet för att minimera, och helst reparera, de negativa effekter som näringarna medför för biologisk mångfald och naturvärden samt för kommunens vatten genom näringsläckage och utsläpp. Åtgärder som syftar till att bevara lövskogar, gammal skog, hag- och ängsmarker samt ett varierat och öppet landskap bör premieras. Åtgärder som syftar till att bevara områden som är viktiga för vattenmiljön, som till exempel kantzoner och lövskogar, bör främjas”, och -”Kommunen bör uppmuntra och stödja skogs- och jordbruket i att iaktta större miljöhänsyn och långsiktighet för att minimera och helst reparera de negativa effekter som näringarna medför för kommunens mark och vatten.”

DMEK's synpunkter: Det bör tydliggöras hur detta uppmuntrande och stödjande ska göras, om det tex avses att det ska ingå i aktiviteterna 4.1 och 4.7 i genomförandeprogrammet? Med tanke på den kritiska situationen för den biologiska mångfalden, tex i Dalsland, så brådskar det med konkreta åtgärder.

Kommentar: Text kompletteras.

Skyddade vattendrag (5.2.3):

DMEK's synpunkter: DMEK känner osäkerhet angående om den inventering av värdefulla sötvattenmiljöer som gjordes 2006 fortfarande är aktuell, nu när vattendirektivets statusklassningar införts. Hursomhelst så bör rubriken skyddade vattendrag ändras, tex till ”Värdefulla vatten - natur, fiske, kulturmiljö”, eftersom det inte handlar om formellt skyddade vatten.

Kommentar: Avsnittet ses över.

5.3 Råvarutillgångar och samhällsviktiga funktioner

DMEK's synpunkter: En hänvisning görs lämpligen till rapporten ”Materialförsörjningsplan för Dalsland” (LST 1999:18)

Kommentar: Text kompletteras.

5.4 Miljö, hälsa och säkerhet

DMEK's synpunkter:

Vattenkvalitet (5.4.3): Kartan på sid 95 är svårläst i teckenförklaringen då många färger har flera innebörder. Karta 3 i MKB-bilagan är mer lättläst och kan med fördel användas istället. Detsamma gäller tabell 1 i MKB-bilagan. Dock är både Tabell 5 i ÖP samt Figur 3 och Tabell 1 i MKB'n baserade på tidigare statusklassning, vilket bör uppdateras till den senaste statusklassningen. Fem sjöar och två

vattendrag har fått ändrad statusklassning, dessa är Boksjön (från måttlig till god status), Södra Kornsjön (måttlig till god), Gravidalssjön (måttlig till god), Stora Tresticklan (otillfredsställande till måttlig) Västra Haksjön (måttlig till god), Töftedalsåns övre del (dålig till måttlig) och Hakåns övre del (måttlig till god)

Ställningstagandena på s 96 bör kompletteras med ”Kommunen bör aktivt delta i Dalslands kanals vattenråd, Gullmarns VR (Örekilsälven) och Enningdalsälvens VR samt verka för ökad mellankommunal samverkan med kommunerna i dessa avrinningsområden”.

[Kommentar: Avsnittet ses över.](#)

6. Planeringsunderlag

6.2 Regionala och mellankommunala intressen och mål

DMEK's synpunkter: Hållbarhet (6.2.3): Arbetet med Hållbarhetskompassen har fortsatt även under 2020. (Tjänstepersonens namn på DMEK bör strykas)

[Kommentar: Avsnittet ses över.](#)

Landsbygdsprogram (6.2.5): Är det möjligt att uppdatera texten om LBP 2014-2020?

[Kommentar: Avsnittet ses över.](#)

Samverkan (6.2.8): DMEK ser behov av ökad mellankommunal organiserad samverkan mellan vårt förbund och våra fyra kommuner och även med Fyrbodals kommunalförbund i ett antal frågor (tex fysisk planering och mark/vatten/energi-frågor).

[Kommentar: DEK är positiv till samverkan med övriga Dalslandskommuner där det är möjligt och bedöms ge samverkansfördelar.](#)

6.3 Kommunala intressen och mål

DMEK's synpunkter: Förslag till tex till 6.3.5 Energi- och klimatstrategin är ett styrande dokument som avser både kommunen som geografiskt område och som organisation. Strategin hanterar frågor om tillförsel, distribution och användning av energi i kommunen. Den är också ett verktyg för kommunen att samordna olika aktörers insatser och för att kunna verka för en omställning till en mer attraktiv och klimatsmart kommun.

Framtagandet av en ny energi- och klimatstrategi har pausats i väntan på arbetet med ”Hållbarhetskompass Dalsland”, som är tänkt att vara vägledande avseende inriktning och prioritering för det gemensamma, energi- och klimatstrategiska arbetet hos kommunerna och förbundet.

[Kommentar: Avsnittet ses över och ändras till föreslagen text.](#)

7.Konsekvenser

7.1 Miljökonsekvensbeskrivning

DMEK's synpunkter:

Regionala och lokala miljömål (3.1.2): LST's senaste uppföljning av miljömålen gjordes hösten 2019 (i MKB'n anges 2018 års uppföljning som den senaste) och där anges att särskilt problematiskt är det att uppnå miljömålen är det för målen Begränsad klimatpåverkan och Ett rikt växt- och djurliv.

I 3.1.2, beträffande lokala miljömål, bör även kommunens miljöledningsarbete nämnas liksom arbetet med Hållbarhetskompassen som kommunen tillsammans med övriga tre kommuner inom Dalslands miljö- och energiförbund nu arbetar med. Hållbarhets-kompassen tar utgångspunkt i de globala Agenda 2030-målen.

[Kommentar: Punkterna lämnas över till ansvarig för MKB och ses över.](#)

FOKUS-nämnden 2020-03-25 § 24

FOKUS-nämnden ställer sig bakom förslaget på Ny översiktsplan för Dals-Eds kommun 2020-2035 och har inga ytterligare synpunkter, men vill poängtera vikten av att hänsyn tas till trafikförhållanden för barn och ungdomar på väg till och från skola, samt fritidsaktiviteter och då framhåller särskilt gång- och cykelvägar.

[Kommentar: Noteras.](#)

Socialnämnden

Enligt Socialtjänstlagen framgår att:

3 kap 1 § Socialtjänstlagen - lagkommentar

Till socialnämndens uppgifter hör att:

- göra sig väl förtrogen med levnadsförhållandena i kommunen,
- medverka i samhällsplaneringen och i samarbete med andra samhällsorgan, organisationer, föreningar och enskilda främja goda miljöer i kommunen,
- informera om socialtjänsten i kommunen,
- genom uppsökande verksamhet och på annat sätt främja förutsättningarna för goda levnadsförhållanden,
- svara för omsorg och service, upplysningar, råd, stöd och vård, ekonomisk hjälp och annat bistånd till familjer och enskilda som behöver det.

3 kap 2 § Socialtjänstlagen - lagkommentar

Socialtjänstens medverkan i samhällsplaneringen syftar till att:

- utjämna skillnaderna i levnadsvillkor,
- se till att den sociala tryggheten omfattar alla,
- förstärka gemenskap och solidaritet mellan människorna och
- främja medborgarnas engagemang i gemensamma angelägenheter.
- Socialtjänsten ska verka för grupper som i olika avseenden är underförsörjda.

I förarbetena till den tidigare socialtjänstlagen påtalades att socialtjänstens medverkan i samhällsplaneringen är ett av de viktigaste inslagen i socialtjänsten. För att man i tillräcklig grad ska kunna ta sociala hänsyn i planeringsarbetet måste socialtjänstens kunskaper och erfarenheter föras fram redan i det skede då de utgör underlag för politiskt arbete med målformulering och programskrivning. Det är viktigt att socialtjänstens medverkan redan från början inriktas på att följa och beskriva utvecklingen för de grupper som har det särskilt svårt i samhället.

En väsentlig del av socialtjänstens medverkan i samhällsplaneringen är den egna verksamhetsplaneringen. Planeringen av den egna sektorn är en av utgångspunkterna för ett deltagande i den mer övergripande planeringen.

All kommunal planering enligt kommunallagen vilar på kommunstyrelsen. I planeringsansvaret ligger att samordna och avväga olika facknämnders synpunkter.

Socialnämnden vill med ovan beskrivna framhålla vikten av att ha möjlighet att yttra sig i frågor gällande den framtida samhällsplaneringen.

[Kommentar: Noteras. Socialnämnden ges möjlighet till yttrande även i fortsatt process och har även haft representant med i arbetsgruppen för ÖP.](#)

Plats

Viktigt att SN ska vara en självklar medaktör i ett tidigt skede gällande DEKs samhällsplanering. Ingen självklarhet att befolknings andel äldre måste öka. Målet måste vara att bli/vara en attraktiv kommun.

[Kommentar: Noteras.](#)

Demokrati

Centralt att förtroende för både politik och organisation är hög för att vilja bo och arbeta i DEK.

[Kommentar: Noteras.](#)

Miljö

Viktigt att infrastruktur gällande trafik och pendling ska fungera för att både kunna bo och arbeta i DEK eller kunna bo i DEK och arbeta på annan ort.

[Kommentar: Noteras.](#)

Kompetens

Viktigt att det ska finnas en trivselmiljö för att barn ska trivas.

[Kommentar: Avsnittet ses över för att lyfta fram trivselmiljö.](#)

Socialnämnden är överens med de utvecklingsmål som framgår av planen och har inget annat att erinra.

Skolor

Åk 1 gul, Snörumsskolan

Kompetensutveckling:

De elever som bor utanför Ed tycker inte vägen är bra. Den kan vara "ojämn" och det kan bli vingligt i bussen.

De elever som bor i Ed tycker att det fungerar bra.

Demokratiutveckling:

Förslag på diskussionsforum är att eleverna kan skriva brev eller skicka en video till politikerna.

Platsförslag:

Aktiviteter som saknas är en glassaffär, hotell, kunna åka ut med båt och ett lekland. Alla elever tycker att förslaget om badhus är bra.

Miljöutveckling:

Vi ska vara försiktiga med vår natur.

Inte skräpa ner.

Kommentar: Vägarna utanför Ed tillhör Trafikverket, som bygger och underhåller vägarna. Kommunen vill också att vägarna ska få bättre standard och jobbar för det vid möten med Trafikverket.

Elever är alltid välkomna att lämna brev eller skicka en video till politikerna. Adressen lyder: kommun@dalsed.se alternativt via post: Dals-Eds kommun, Box 31, 668 21 Ed.

Några av platsförslagen finns med i Genomförandeplanen.

Klass 1 röd, Snörumsskolan

Några elever vill ha en fyrhjulingsbana till skolan så man slipper åka buss.

Det är bättre att åka bil till skolan än buss. Bussen tar för lång tid.

En mindre guppig väg, ta bort alla hålor i vägen. Asfaltsvägar är bättre att åka på än grusvägar.

Ta bort alla uppforsbackar.

Eleverna vill att politikerna ska spela fotboll med dem.

Mer lekmöjligheter.

Fler King-rutor

Studsmattor.

En pool större än skolan.

Kommentar: Synpunkterna om skolskjuts lämnas till bussansvariga i kommunen. I

Genomförandeplanen finns en aktivitet (3.1) om att göra ett mer attraktivt och levande centrum, det kan även innebära fler lekmöjligheter. I genomförandeplanen ska kommunen också se på hur man skulle kunna möjliggöra för ett badhus i kommunen.

Åk 3 Malins, Snörrumsskolan

Kompetens:

Grenebacken saknar trottoar på ena sidan. Vägen upp från Stora lee är lite läskig. Där ser man inte alltid om bilarna kommer. Ingen bra cykelväg där. Bussarna är trånga. Många barn på bussarna. De barn som bor ute på landet åker mycket på grusvägar, då blir man ibland åksjuk. Man får länge i bussen innan man kommer hem. Gäserudsvägen skulle behöva ett övergångsställe och en busstur. Ängsvallevägen borde ha ett bättre ställe att gå över vägen när man åker hem. Då går man av på "fel" sida vägen. Inget riktigt övergångsställe där.

Kommentar: Trafiksäkerhetsplan och cykelplan är två aktiviteter som syftar till att skapa högre trafiksäkerhet. Dessa synpunkter kommer att tas med i det arbetet. Övriga punkter lämnar vi vidare direkt till bussansvarig.

Demokrati:

Skicka mail, man ber sina föräldrar att prata med politikerna. Facebookgrupp. Rita teckningar och skicka in. Vi pratar i skolan och skolan skickar in förslag.

Plats:

Badhus är jättebra! Men vi vill ha ett ställe med olika aktiviteter som till exempel hop.n.hop. Massa studsmattor eller ett lekland. Vi önskar en cykelbana med olika hopp och roliga vägar. Jaktskola för barn. Musikläger.

Miljö:

Vi kan sätta upp flera soptunnor så folk inte slänger på marken. Vi kan ha tävlingar om att samla skräp. Fler återvinningscontainrar.

Kommentar: Kommunen tycker det är mycket viktigt att höra elevernas synpunkter och välkomnar alla att skicka in förslag. Genomförandeplanen finns en aktivitet (3.1) om att göra ett mer attraktivt och levande centrum, det kan även innebära möjlighet till fler aktiviteter. Kampanjer för att hålla kommunen ren läggs till i genomförandeplanen.

Åk 3 Amy, Snörrumsskolan

Kompetens:

Finns inget övergångsställe där cykelbanan tar slut på Nössemarksvägen. Åker buss 760 men vägen är väldigt guppig efter grävmaskiner. De barn som bor ute på landet åker mycket på grusvägar, då blir man ibland åksjuk. Åker bil just nu men känner en liten oro inför när vi ska börja gå/cykla själv då bilarna kommer fort på vägen och man inte ser personerna vid övergångsstället tydligt vid korsen vid Equmeniakyrkan. Ängsvallevägen borde ha ett bättre ställe att gå över vägen när man åker hem

Kommentar: Trafiksäkerhetsplan och cykelplan är två aktiviteter som syftar till att skapa högre trafiksäkerhet. Dessa synpunkter kommer att tas med i det arbetet.

Demokrati:

Skolan är ett bra ställe att prata om sina synpunkter och åsikter som sedan kan lämnas till politiker.

Plats:

Vi tycker att båda förslagen är bra. Badhus vill vi helst ha. Shoppingcenter, en inomhus ishall, ett större sjukhus, museum:(viking grejer,forntiden,dinosaurier,andra världskriget,olika historiska föremål) hop-n-pop(studsmattor), djurpark,lekland, kiosk med glass, dodge bilar, nöjespark,

Miljö:

Plantera nya träd, naturreservat, har en stor trädgård med massa olika växter och som det är staket runt,man ska även får hjälpa till att plantera i trädgården, man ska inte skräpa ner, att man inte hugger ner för mycket träd, man får inte bryta av grenar från levande träd. Fler soptunnor så folk inte skräpar ner, insamlingar och skänka pengar för att hjälpa regnskogen och djuren där. Mindre utsläpp från fabriker, mer sopsortering överallt, skräpplockare,

Kommentar: Kommunen tycker det är mycket viktigt att höra elevernas synpunkter och välkomnar alla att skicka in dem. I aktivitet 3.1, Genomförandeplanen, finns möjligheter att skapa plats för aktiviteter. Kampanjer för att hålla kommunen ren läggs till i genomförandeplanen.

Åk 3 Jenny, Snörumsskolan

Kompetens:

Bussarna krånglar ibland så vi måste byta mitt i vägen. Det tar väldigt lång tid att åka buss hem. På bussen är det ofta många som åker med och då åker några utan bälte. Det finns inte plats. Flera bälten är tröga och svåra att ta på. Ett par är sönder. När bussen kommer på morgonen hamnar ingången på fel sida, så där får vi gå ut i vägen för att komma på bussen.

Kommentar: Trafiksäkerhetsplan och cykelplan är två aktiviteter som syftar till att skapa högre trafiksäkerhet. Dessa synpunkter kommer att tas med i det arbetet. Övriga punkter lämnar vi vidare direkt till bussansvarig.

Demokrati:

Skolan är ett bra ställe att prata om sina synpunkter och åsikter som sedan kan lämnas till politiker. Man kan prata med föräldrarna och så kan dom skicka in till dom.

Plats:

Vi tycker att förslagen är bra. Vi vill helst ha badhus. Vi önskar också att det ska finnas en

skate/cykel/kickbike-park, en djurpark, ett lekland med studs mattor (hopp-n-pop), spökhuis, rutschkanor och klättergrejer. Vi önskar också skridskobana inomhus (ishall), shoppingcenter. En bättre skolgård för treorna. Grejerna är för små barn. Nytt staket vid gungorna för det har gått sönder. En polisstation för vi har inte poliser här så ofta.

Miljö:

Mer soptunnor och soptunnor som ser roligare ut så man ser dom t ex se ut som en basketkorg så det är roligt att kasta skräpet där. Alla ska städa efter sig själv. Ser man skräp tar man det och slänger i soptunnan. En städdag varje år då alla i Ed ska städa bort skräp.

Kommentar: Kommunen tycker det är mycket viktigt att höra elevernas synpunkter och välkomnar alla att skicka in dem. I aktivitet 3.1, Genomförandeplanen, finns möjligheter att skapa plats för aktiviteter. Kampanjer för att hålla kommunen ren läggs till i genomförandeplanen.

Klass 5A, Hagaskolan

Hur kan kommunen fånga in elevernas synpunkter på kommunens utveckling?

Vi tycker att eleverna kan få politikerna att lyssna på deras åsikter genom att skriva på deras hemsida, och dom kan komma till skolorna så eleverna kan fråga frågor till dom.

Hur skapar vi bättre platser för barn och ungdomar?

- Badhus för det är bra att kunna simma/det är kul.
- Skidbacke för det är kul.
- Godisfabrik för det är gott.
- Musikstudio för man ska kunna göra bra musik/låtar.

Miljöutveckling

Det ska finnas fler återvinnings soptunnor och vanliga soptunnor för att skydda miljön. Vi kan riva ner gamla hus och bygga större lägenheter så vi inte behöver hugga ner massa skog.

Kommunikationer

Att bussen inte tar omvägar.

Det flesta vägarna är trygga.

Att det finns snabbare cykelvägar till skolan (en specifik väg för cyklar)

Att det finns vägar från landet till skolan.

Att busschauffören kollar om man har bälte.

Kommentarer: Kommunen tycker det är mycket viktigt att höra elevernas synpunkter. I Genomförandeplanen finns en aktivitet (3.2) om att undersöka möjligheterna till badhus, vi får se vad man kommer fram till där.. En godisfabrik skulle kunna finnas i Dals-Ed. I översiktsplanen finns mark, industriområden, där de kan ligga. Kommunen bygger inte en sådan godisfabrik utan visar bara i översiktsplanen platsen för en sådan verksamhet. Möjlighet att skapa en musikstudio kan ni undersöka med Kulturskolan. Möjlighet till en återvinningsstation för återbruk läggs till som aktivitet i Genomförandeplanen. Kommentarer om skolskjuts lämnas till skolskjutsansvarig.

Åk 9, Hagaskolan

Vi vill ha ett badhus som ligger i anslutning till skolan och bollhallen. Om vi har ett badhus slipper vi köra eleverna till andra badhus. I kunskapskraven står det att man ska kunna simma 200 meter och som det ser ut idag måste vi antingen träna i Lilla Lee eller så måste man köra oss till något annat ställe. Då kostar både bussen dit och bassängen vi lånar pengar. Det blir också fler jobb då vi behöver personal till badhuset. Vi kan ha simskolor, pensionärsbad, babysim, träningsim och rehab vilket också skulle innebära att vi får in pengar och att personal kan anställas. Om vi också har ett café där skulle det bli en samlingsplats för ungdomar och även för äldre som kan träffas, bada och ta en fika tillsammans. Det är bra om badhuset ligger i närheten av skolan så vi lätt kan ta oss dit när vi ska ha simning på idrotten.

Bredvid badhuset vill vi också ha en konstgräsplan tillsammans med ett gym. Om vi har en konstgräsplan kan skolan använda den och vi slipper vattna den och man kan vara ute och träna nästan året runt. Det bra om den också ligger nära skolan.

[Kommentar: Badhus och konstgräs finns med i genomförandeplanen för ÖP.](#)

Vi har även byggt en ny matsal, eller en uteplats som eleverna kan sitta och äta sin lunch. På högstadiet är många inne hela rasterna och det är långa dagar som vi inte frivilligt går ut och tar frisk luft. När vi är och äter kan det vara skönt att sitta utomhus så vi vill ha en uteplats vid matsalen. Vi vill även se ett satsning på vår skolgård med saker som är anpassade för oss på högstadiet också. Tex. en multiplan där "gula huset stod" och en stor kompisgunga för oss äldre, kanske en volleybollplan också. Just nu är vi mest inne på raster och har bara någon enda kingruta utanför vårt kapprum. Den nya lekplatsen vid paviljongen får vi inte använda för att den är för de yngre barnen.

[Kommentar: Uteplatsen har tagits med till ombyggnationen av matsalen och viss ändring har skett på skolgården.](#)

Vi har också byggt en större hamn för att locka hit fler turister. Vi tänker att man kan ha båtturer som man kan köpa och i det priset ingår det vissa saker. Båtturen kan starta i Ed och sedan åka upp till Nössemark. Där kan man sova över på campingen, på så sätt skulle också Nössemark tjäna på det. Sedan kan man anordna fisketurer och andra turer som kan locka hit turister.

[Kommentar: Turism och fisketurism lyfts i ÖP-förslaget. För hamnen finns möjlighet att lämna synpunkter på dess utformning i samband med sanering och jag lägger in förslagen i stycket ovan till det.](#)

För att locka personer från andra ställen och göra oss ungdomar mer aktiva på fritiden vill vi bygga ett "snowcamp" i Ed. Det är en hall med massor av studsmattor mm. Detta finns inte någonstans här i närheten. Vi hade alltså blivit först med detta och hade inte haft så mycket konkurrens här omkring vilket kanske lockar många människor. Det passar också många åldrar.

[Kommentar: Finns inte med som konkret punkt i ÖP, men aktiviteten att se över möjlighet för civilengagemang för olika typer av aktiviteter läggs till.](#)

Vi har byggt lägenheter som folk som har det svårt kan bo i - ingen ska vara hemlös. Har man varit i en jobbig situation och hamnat utanför samhället kan dessa lägenheter vara en bra start. Då har man tagit över huvudet och man har en chans att komma tillbaka igen. Det är också viktigt med fina villaområden.

Kommentar: Det är ett av kommunens utvecklingsmål att det ska finnas olika typer av boenden.

Vi vill också ha en polisstation så att det finns fler poliser i Ed. Det händer mycket saker här nu som gör att det är oroligt. Satsa på att ungdomar har många olika saker att välja på att göra på fritiden, så kanske de inte förstör så mycket ute i samhället. Vi tycker även att det vore bra med ett sjukhus som ligger ihopbyggt med räddningstjänsten.

Kommentar: Text kompletteras med kommunens ambitioner kring att arbeta för trygghet och säkerhet samt med skrivning kring hur kommunen kan underlätta civilengagemang för olika typer av aktiviteter.

Vi har byggt en återvinningsstation/soptipp och vi tänker att man kan ha öppet den en kväll i veckan så folk kan kolla vad som finns. Skolan kan till exempel använda sig av spillvirket som finns där. På så sätt är vi också mer rädda om miljön och återvinner material bättre.

Detsamma gäller bilarna i Ed, kommunens bilar. Vi har byggt en bil som inte kör så fort och som drivs av ett miljövänligt bränsle. Kommunens bilar kör väldigt fort och det tycker vi inte är så bra. Dessa bilar ska kunna ta med de äldre ut på lite dagsturer så de slipper vara inne hela dagarna.

Kommentar: Fritidsbank finns som förslag i genomförandeplan ÖP, men tillägg görs i genomförandeplanen med att se på möjligheten till en återvinningsstation i den bemärkelse som nämns ovan.

På ålderdomshemmen tycker vi att de gamla inte ska känna sig ensamma och då kan man ha husdjur där som gör att de alltid har sällskap. Många är ensamma och det skulle de inte vara lika mycket ifall det fanns djur hos dem.

Kommentar: Idén vidarebefordras till socialnämnden.

Vi hade velat ha ett bra köpcenter där butiker finns samlade för att vi inte ska behöva åka iväg till andra städer för att handla det vi behöver. Det hade även varit praktiskt och fint med en bro över Lilla Lee.

McDonalds, MAX och andra restauranger har vi också byggt som vi vill ska finnas här. Även en roligare lekplats där barn som inte är på förskola och fritids kan vara med sina föräldrar under dagarna.

Kommentar: Ett utvecklingsmål är en attraktiv och levande tätort, se 3.1 i Genomförandeplanen.